

Svenska funktionshindersrörelsens alternativrapport

till FN:s kommitté för rättigheter för personer med
funktionsnedsättning

Fakta, analys och text: Annika Åkerberg

Layout: Janna Olzon

Omslagsbild: Emma Arwidson

© Handikappförbunden

Tryckeri: GETR - Reklam Web Tryck

Utgivningsår: 2011

ISBN: 978-91-86151-14-0

Den svenska funktionshindersrörelsens alternativrapport till FN:s kommitté för rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Syftet med rapporten är att ge kommittén en heltäckande bild över hur Sverige lever upp till konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Rapporten innehåller också funktionshindersrörelsens rekommendationer på hur situationen kan förbättras. Rapporten ska ses som ett komplement till Sveriges första officiella rapport till FNs kommitté för rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Rapporten följer riktlinjerna för hur den statliga rapporten ska disponeras för att underlätta jämförelsen mellan rapporterna.

Totalt 51 funktionshindersorganisationer står bakom rapporten liksom sju andra MR-organisationer, se bilaga 1.

Rapporten har lämnats till Sveriges regering i april 2011.

Projekt Agenda 50 – verktyg för våra rättigheter

HANDIKAPPFÖRBUNDEN

Ingrid Burman
Ordförande

SYNSKADADES RIKSFÖRBUND

Tiina Nummi-Södergren
Ordförande

FORUM KVINNOR OCH FUNKTIONSHINDER

Karin Hjalmarsson
Ordförande

SVENSKA KOMMITTÉN FÖR REHABILITATION INTERNATIONAL

Karin Westlund
Ordförande

Innehåll

Inledning	12
Framtagning av ny strategi	12
Disposition	13
Sammanfattning och övergripande kommentarer	13
Regelverk följs inte	13
Brist på fördragskonform tolkning	13
Brist på effektiva rättsmedel	14
Sammanfattande slutsats	14
Artikel 1 Syfte	15
Artikel 2 Definitioner	16
Kommunikation	16
Språk	16
Diskriminering på grund av funktionsnedsättning	16
Skäliga anpassningsåtgärder	16
Design för alla	17
Artikel 3 Allmänna principer	18
Artikel 4 Allmänna åtaganden	19
Forskning	18
Artikel 4 punkten 3 Samverkan med funktionshindersrörelsen	19
Artikel 5 Jämlikhet och icke-diskriminering	21
Artikel 5 1. Likhet inför lagen	20
Skollagen (2010:800)	21
Brottsbalken (1962:700)	21
Lag (2006:351) om genetisk integritet m.m.	21
Lagar på arbetsområdet	21
Smittskyddslagen (2004:168)	21
65-årsgränser i socialförsäkringssystemet	21
Artikel 5 2. Skydd mot diskriminering	22
Svenska antidiskrimineringslagar	22
Antidiskrimineringsvillkor i offentlig upphandling	22
Avsaknad av effektiva rättsmedel	22
Organisationers talerätt	23
Artikel 5 3.	23
Skäliga anpassningsåtgärder	23
Artikel 6 kvinnor med funktionsnedsättning	24
Regelverk och det generella jämställdhetsarbetet	24

Könsperspektivet saknas ofta	24
Statistiska jämförelser och forskningsresultat	25
Artikel 7 Barn med funktionsnedsättning	27
Den generella barnpolitiken	27
Regelverket	27
Samordning av insatser	28
Bristande tillämpning av lagar	29
Barnfattigdom	30
Omhändertagna barn	31
Artikel 7.2 Barnets bästa i främsta rummet	32
Teckenspråk	32
Utvisning av döva barn	33
Artikel 7.3 Barnets åsikter	34
Artikel 8 Medvetandegörande om situationen för personer med funktionsnedsättning	35
Artikel 8 2. A Medvetandehöjande insatser	35
Medvetandehöjande insatser till allmänheten	35
Medvetandehöjande insatser till enskilda och deras familjer	35
Medvetandehöjande insatser om rättigheterna	36
Artikel 8 2. B Medvetandehöjande insatser i utbildningssystemet	37
Artikel 8 2. C Mediabilden av människor med funktionsnedsättning	37
Artikel 8 2. D Utbildningsprogram	38
Artikel 9 Tillgänglighet	40
Artikel 9 1. A Byggnader och transportmedel	40
Byggd miljö - regelverket	40
Statistiska jämförelser och forskningsresultat	41
Transportmedel - regelverket	42
Statistiska jämförelser och forskningsresultat	43
Brist på påföljdssystem	44
Transportslagsövergripande åtgärder	44
Artikel 9 1. B Information och kommunikation	45
Regelverket	45
Statistiska jämförelser och forskningsresultat	46
Artikel 9 2. A Övervakning	46
Artikel 9 2. B Enskilda enheters anläggningar och service	47
Bristande tillgänglighet som diskrimineringsgrund	47
Diskrimineringsskyddets omfattning	47
Offentlig upphandling – ett bra verktyg	48
Motstridiga behov kan lösas	48

Artikel 9 2. C Utbildning om tillgänglighet	48
Artikel 9 2. D Anvisningar i punktskrift och lättläst	49
Artikel 9 2. E Assistans och annan personlig service	49
Artikel 9 2. F Alternativa lösningar	50
Artikel 9 2. G Tillgänglig informations- och kommunikationsteknologi	51
Artikel 9 2. H Universellt utformad IKT	51
Artikel 10 Rätten till liv	53
Överdödlighet bland psykiskt sjuka	53
Dödsbringande övervåld inom psykiatri	54
Utvisning av svårt sjuka	54
Artikel 11 Risksituationer och humanitära nödlägen	55
Regelverket	55
Statistiska jämförelser och forskningsresultat	56
Utbildningsinsatser	57
Utveckling av praktiska lösningar	57
Tillgängliga nödutgångar	58
Artikel 12 Likhet inför lagen	58
Artikel 12. 1 och 2 Rättssubjekt, rättsförmåga och rättslig handlingsförmåga	58
Agerande under psykisk störning	59
Artikel 12. 3 och 4 Tillgång till stöd	59
Artikel 13 Tillgång till rättssystemet	60
Artikel 13 1 Effektiv tillgång till rättsprocessen	60
Regelverket	60
Statistiska jämförelser och forskningsresultat	60
Brottsoffer med funktionsnedsättning	61
Artikel 13 2 Utbildning	63
Artikel 14 Frihet och personlig säkerhet	64
Regelverket	64
Frihetsberövande vid brott	64
Tvångsvård	65
Tvångsisolering	66
Artikel 14 1 b Godtyckligt frihetsberövande	67
Statistiska jämförelser och forskningsresultat	67
Barn	67
Artikel 14 2 Behandling av frihetsberövade	68
Barn och ungdomar	68
Kränkande frihetsberövande	69

Artikel 15 Rätt att inte utsättas för tortyr eller grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning	70
Artikel 15 1 Förekomst av grym, omänsklig och förnedrande behandling	70
Övervåld vid tvångsvård	70
Medicinska ingrepp	71
Artikel 15 2 Förhindrande åtgärder	71
Artikel 16 Rätt att inte utsättas för utnyttjande, våld eller övergrepp	72
Artikel 16 1 Skydd mot utnyttjande, våld och övergrepp	72
Regelverket	72
Uppföljning av pågående arbete	73
Statistiska jämförelser och forskningsresultat	73
Artikel 16 2 Köns- och åldersanpassad assistans och stöd	76
Artikel 16 3 Övervakning	76
Artikel 16 4 Skydd och återhämtning	76
Artikel 16 5 Regelverket gällande begångna brott	77
Rättsfria zoner	77
Artikel 17 Skydd för den personliga integriteten	78
Artikel 18 Rätt till fri rörlighet och till ett medborgarskap	79
Artikel 18 1 Medborgarskap och tillgång till identitetshandlingar	79
Artikel 18 1 B Immigrationsförfarandet	79
Artikel 18 1 c Friheten att lämna landet	80
Artikel 18 2 Barns rätt till medborgarskap	80
Artikel 19 Rätt att leva självständigt och att delta i samhället	80
Artikel 19 A Boende	80
Regelverket	80
Statistiska jämförelser och forskningsresultat	81
Artikel 19 B Tillgång till stöd och service	81
Regelverket	81
Statistiska jämförelser och forskningsresultat	82
Ändrad rättstolkning	82
Teckenspråk och annan tolkning	83
Artikel 19 C. Tillgänglighet till samhällsservice	84
Artikel 20 Personlig rörlighet	85
Artikel 20 A. Underlättande av personlig rörlighet	85
Regelverket	85
Statistiska jämförelser och forskningsresultat	86
Artikel 20 B Hjälpmedel och assistans	88
Artikel 20 C Utbildning i rörelseteknik	88

Artikel 20 D Hjälpmedel för förflyttning	89
Artikel 21 Yttrandefrihet och åsiktsfrihet samt tillgång till information	89
Artikel 21 A. Information avsedd för allmänheten	89
Artikel 21 B. Användning av tillgänglig information, kommunikation och underlättande teknik	90
Artikel 21 C. Enskilda leverantörer av tjänster	91
Artikel 21 D. Media	91
Artikel 21 E. Teckenspråk	91
Artikel 22 Respekt för privatlivet	92
Artikel 22 1 intrång i privatlivet	92
Intrång i barns privatliv	92
Intrång i vuxnas privatliv	93
Artikel 22 2 Sekretess	93
Artikel 23 Respekt för hem och familj	94
Artikel 23 1 A rätten att ingå äktenskap och bilda familj	94
Artikel 23 1 B Familjeplanering och sexualupplysning	95
Graviditet och mödravård	95
Artikel 23 2 Vårdnad, adoption och stöd	96
Vårdnad	96
Adoption	96
Stöd att vårda barn	98
Artikel 23 3 Barn med funktionsnedsättning och deras familjer	99
Teckenspråksutbildning för föräldrar- TUFF	99
Artikel 23 4 När barn skiljs från sin familj	100
Artikel 23 5 Alternativ omsorg	100
Artikel 24 Utbildning	100
Artikel 24 2. A Elevers rätt till utbildning	100
Regelverket	100
Statistiska jämförelser och forskningsresultat	101
Artikel 24 2. B Inkluderande skola	102
Regelverket	102
Statistiska jämförelser och forskningsresultat	102
Artikel 24 2. C Skäliga anpassningar	103
Artikel 24 2. D Tillgång till nödvändigt stöd	104
Brister i lärandemiljön	104
Artikel 24 2. E Specialskolor och hörselklasser	105
Särskolan	106
Kvalitén på särskolan	106

Artikel 24 3. Praktiska och sociala färdigheter	106
Artikel 24 4. Lärarna	107
Bristande kompetens bland lärarna	107
Lärarnas brist på kunskap och medvetenhet om jämställdhet	107
Artikel 24 5. Högre utbildning	108
Vuxenutbildning	108
Folkhögskola	108
Universitet och Högskola	108
Artikel 25 Hälsa	109
Artikel 25 1. A Hälso- och sjukvård	109
Regelverket	109
Statistiska jämförelser och forskningsresultat	109
Artikel 25 1. B Hälso och sjukvård som relaterar till själva funktionsnedsättningen	111
Äldre personer med funktionsnedsättning	111
Artikel 25 1. E Sjuk- och livförsäkringar	112
Artikel 26 Habilitering och rehabilitering	112
Artikel 26 1. Tillgång till habilitering och rehabilitering	112
Regelverket	112
Statistiska jämförelser och forskningsresultat	113
Artikel 26 1. A Tidigt insatt habilitering och rehabilitering	113
Artikel 26 1. B Närliggande rehabilitering	114
Artikel 26 2. Specialistkunskap	114
Artikel 26 3. Hjälpmedel	114
Regelverket	114
Statistiska jämförelser och forskningsresultat	115
Artikel 27 Arbete och sysselsättning	116
Artikel 27 1. A Diskriminering på arbetsmarknaden	116
Regelverket	116
Rättspraxis	116
Statistiska jämförelser och forskningsresultat	116
Artikel 27 1. B Arbetsvillkor	118
Regelverket	118
Statistiska jämförelser - olik lönesättning	118
Artikel 27 1. C Faktiskt utövande av arbete och fackliga aktiviteter	119
Regelverket	119
Handläggning och ansvarsfördelning	119
Statistiska jämförelser och forskningsresultat	120
Fackliga rättigheter	120

Artikel 27 1. D Yrkesvägledning och arbetsförmedling	120
Artikel 27 1. E Främjande av möjligheter till anställning	120
Attityder på arbetsmarknaden	120
Bristande generell tillgänglighet medför arbetslöshet	121
Skadlig arbetsmiljö försvårar möjligheten att behålla arbete	121
Artikel 27 1. F Eget företagande	122
Regelverket	122
Statistiska jämförelser och forskningsresultat	122
Artikel 27 1. G och H Anställning inom offentlig och privat sektor	122
Artikel 27 1. J Arbete på den öppna och slutna arbetsmarknaden	123
Riktade insatser	123
Daglig verksamhet	123
Offentligt skyddat arbete, OSA	123
Artikel 27 1. K Arbetslivsinriktad rehabilitering	124
Artikel 27 2. Slaveri och slavhandel	125
Artikel 28 Tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet	126
Artikel 28 1 Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard	126
Regelverket	126
Statistiska jämförelser och forskningsresultat	126
Artikel 28 2. A Fattigdom	127
Artikel 28 2. B Trygghetssystem	128
Indragen sjukpeng	128
Artikel 28 2. C Ekonomiskt stöd för merkostnader	129
Artikel 28 2. E Pensionssystemet	129
Artikel 29 Deltagande i det politiska och offentliga livet	130
Artikel 29 A. Deltagande i det politiska livet	130
Regelverket	130
Bristande tillgänglighet till vallokaler	130
Bristande tillgänglighet till information relaterad till val	130
Hemlig röstning	131
Artikel 29 B. Deltagande i landets offentliga och politiska liv	131
Deltagande i politiska partier	131
Deltagande i den lokala demokratin	131
Möjligheter att ta sig till och från möten	132
Föreningsfriheten	132
Artikel 30 Deltagande i kulturliv, rekreation, fritidsverksamhet och idrott	133
Artikel 30 1. Deltagande i kulturlivet	133

Regelverket	133
Statistiska jämförelser och forskningsresultat	133
Artikel 30 1. A Tillgång till kulturella produkter	133
Artikel 30 1. B Tillgång till TV, bio och andra kulturella verksamheter	134
TV-program i tillgängligt format	134
Filmer på bio	134
Scenkonst i tillgängligt format	134
Artikel 30 1. C Fysisk tillgänglighet till kulturinstitutioner	135
Artikel 30 2. Kulturellt utövande	135
Artikel 30 3. Immaterialrättsliga bestämmelser	136
Artikel 30 4. Dövkulturen	136
Artikel 30 5. Främjande av deltagande i sport och kulturlivet	136
Idrottslektioner i skolan	136
Hjälpmedel relaterade till idrotts- och fritidsaktiviteter	137
Artikel 30 5. D Fritid och lek för barn	137
Artikel 31 Insamling av statistik och information	138
Artikel 32 Internationellt samarbete	142
Artikel 33 Nationellt genomförande och övervakning	143
Bilaga 1 Organisationer som står bakom rapporten	144
Bilaga 2 Rekommendationer	146
Bilaga 3 Lagar	157
Bilaga 4 Förkortningar	159

Inledning

1. Sverige undertecknade konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning den 30 mars 2007. Därefter påbörjades arbetet för att kunna ratificera konventionen. Funktionshindersrörelsen har involverats i samtliga delar av ratificeringsarbetet och anser att samarbetet mellan regeringen och funktionshindersrörelsen varit mycket bra. Trots det är vi bekymrade över resultatet av det goda samarbetet.

2. I ett inledande skede tillsatte regeringen en utredning gällande Sveriges möjligheter att ratificera konventionen. Utredaren har beaktat funktionshindersrörelsens synpunkter. Både i promemorian Ds 2008:23 FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, och regeringens efterkommande proposition Mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning (prop. 2008/09, konstateras att mycket återstår att göra (sid 8). Med undantag för tillsättning av utredning gällande artikel 33 har aktiva åtgärder i syfte att stärka rättigheter för personer med funktionsnedsättning inte vidtagits på ett tillfredsställande sätt. Som framgår av artikel 4 i denna rapport har konventionen inte heller fått genomslag i utredningar som berör människor med funktionsnedsättning.

Framtagning av ny strategi

3. Sverige har haft en handlingsplan för funktionshinderspolitiken under perioden 2000 – 2010. Funktionshindersorganisationerna bjöds in till utvärderingen av handlingsplanen och hade då även möjlighet att framföra generella synpunkter på en framtida strategi. Regeringen beslutade därefter, precis som då framfördes, att konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning ska vara utgångspunkten för strategin samt att strategin ska omfatta fem år.

4. Regeringen beslutade därefter om nio inriktningsmål för strategin. Dessa har sedan brutits ner i olika delmål. För att få in funktionshindersorganisationernas åsikter gällande delmålen skickade myndigheten för handikappolitisk samordning, (Handisam) ut en enkät (med extrem kort svarstid) till samtliga organisationer inom paraplyorganisationerna Handikappförbunden och Lika Unika. Handisam höll också ett diskussionsforum dit samtliga organisationer bjöds in.

I nuläget bereds underlaget på Socialdepartementet, preliminärt kommer strategin att presenteras i april/maj 2011.

5. Funktionshindersrörelsen anser att samarbetet borde ha varit mycket mer genomgripande. Organisationerna borde ha bjudits in i alla delar av framtagningen av strategin. Fördjupande dialoger borde ha genomförts om hur strategin bör behandla särskilt eftersatta områden såsom bristande tillgänglighet. Särskilt anmärkningsvärt är att varken regeringens eller funktionshindersrörelsens rapporter till FN:s övervakningskommitté var färdigställda när målen definierades.

Funktionshindersrörelsen anser därför att FN:s kommitté bör uppdra åt den svenska regeringen att för riksdagen redovisa hur funktionshindersrörelsens rekommendationer ska behandlas.

Disposition

6. Denna rapport följer konventionens upplägg. För att få en helhetsbild över respektive rättighetsartikel rekommenderar vi därför läsaren att ta del av all information relaterad till respektive rättighetsartikel.

Under varje artikel finns följande delar

Beskrivning av regelverket

B. Funktionshindersrörelsens åsikter om regelverket

C. Statistiska jämförelser och forskningsresultat

D. Funktionshindersrörelsens åsikter gällande den faktiska situationen.

E. Funktionshindersrörelsens rekommendationer på vad den svenska staten bör göra för att bättre leva upp till konventionens innehåll.

Samtliga artiklar innehåller även analys av förekomsten av strukturella hinder liksom av uppföljning och tillsyn.

I rapporten används många förkortningar. En lista på använda förkortningar finns i bilaga 4.

Sammanfattning och övergripande kommentarer

7. Av rapporten framgår att mycket återstår att göra innan människor med funktionsnedsättning kan bli delaktiga på lika villkor i Sverige.

Funktionshindersrörelsen har synpunkter i relation till samtliga rättighetsartiklar. Det finns dock strukturella brister inom följande tre centrala områden vilket bidrar till att konventionen inte efterlevs i Sverige:

Regelverk följs inte

8. En generell slutsats är att Sverige på många områden har bra lagar, men att lagarna inte alltid följs. Att säkerställa att befintligt regelverk följs är en stor utmaning men en central del för att konventionens rättigheter ska förverkligas i praktiken.

Funktionshindersrörelsen ställer sig särskilt kritiska till hur regeringen hanterat frågan om bristande tillgänglighet samt bristande efterlevnad av lagar relaterade till tillgänglighet. Stora delar av det arbete och de beslut som är nödvändiga för att nå bättre tillgänglighet för människor med funktionsnedsättning har under en längre tid skjutits på framtiden. Vi finner det ytterst anmärkningsvärt att regeringen inte vidtagit fler åtgärder för tillgänglighet som ett resultat av att konventionen ratificerats.

Brist på fördragskonform tolkning

9. Som framgår av artikel 13 i denna rapport har konventionen inte inkorporerats, blivit svensk lag. Istället ska fördragskonform tolkning användas - myndigheter och domstolar ska tolka lagarna så vi lever upp till konventionen. Bristen på konventionskonform tolkning inom myndigheter och domstolar liksom bristande kunskap om funktionsnedsättningar dess konsekvenser samt enskildas mänskliga rättigheter är en annan stor orsak till att enskilda individer inte får det stöd och service de har rätt till.

Brist på effektiva rättsmedel

10. I Sverige kan Diskrimineringsombudsmannen, DO, kostnadsfritt driva fall då enskilda upplever sig ha blivit diskriminerade. DO får dock bara driva fall enligt Diskrimineringslagen samt Föräldraledighetslagen vilka i huvudsak omfattar ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. Flera av de medborgerliga och politiska rättigheterna finns i den Europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Europakonventionen har inkorporerats i svensk lag¹ och kan därmed åberopas inför domstol. Som framgår av artikel 13 är kunskapen om funktionshinder och mänskliga rättigheter hos olika instanser, däribland hos personal i domstolar, ofta otillräcklig. Detta riskerar leda till att enskilda med funktionsnedsättning inte har lika möjligheter att få tillgång till effektiva rättsmedel för samtliga rättigheter i konventionen. DO kan inom ramen för en talan åberopa Europakonventionen, men, kan inte driva ett fall som endast bygger på densamma. Funktionshindersrörelsen anser att Sverige måste säkerställa att enskilda individer får lika stöd och tillgång till effektiva rättsmedel när det gäller medborgerliga och politiska rättigheter som när det gäller ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. DO måste få driva fall som endast bygger på Europakonventionen.

Sammanfattande slutsats

11. Funktionshindersrörelsen vill avslutningsvis framhålla, att trots att många viktiga åtgärder har vidtagits, har skyldigheten till en inkluderande, tillgänglig samhällsplanering inte fått genomslag, trots att denna skyldighet funnits i flera decennier. Samhällsplaneringen måste på allvar börja präglas av en inkluderande utformning för en hållbar utveckling och framtida tillväxt. Trots lagar som varit verksamma i decennier, upprepas hela tiden samma misstag vid planering av verksamheter och miljöer. Istället för att från början inkludera alla medborgares varierande behov, görs fortfarande långsiktiga investeringar som med sina brister kommer att leda till kostsamma (och mindre funktionella) särlösningar i efterhand.

¹ Lag 1994:1219 om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna

Artikel 1 Syfte

12. Den svenska funktionshindersrörelsen har inga synpunkter på vilka som i Sverige omfattas av begreppet människor med funktionsnedsättning. Nedan följer därför endast viss statistik om förekomst av funktionsnedsättning.

Den nationella folkhälsoenkäten² från 2009 visar följande statistik:

23 procent av befolkningen (16–84 år) har en funktionsnedsättning. Det motsvarar cirka 1,5 miljoner personer. Den totala befolkningen är drygt 9,5 miljoner. Andelen med funktionsnedsättning ökar med åldern. Bland de yngsta, 16–29 år, hade cirka 10 procent funktionsnedsättning. I den äldsta åldersgruppen var motsvarande andel 40 procent.

10 procent av befolkningen 16 – 84 år (drygt 650 000 personer), har nedsatt hörsel.

4 procent (drygt 250 000 personer) har nedsatt syn. 8 procent (drygt 500 000 personer) har nedsatt rörelseförmåga. Drygt 3 procent hade fler än en av funktionsnedsättningarna nedsatt syn, hörsel eller rörelseförmåga.

3 procent cirka 230 000 personer, har svåra besvär av ångslan, oro eller ångest. Om även lättare besvär inkluderas blir andelen nästan 18 procent. Psykotiska tillstånd förekommer hos 1,5 procent av befolkningen. En liten grupp behöver kvalificerad vård på sjukhus. Av 75-åringarna har 15 procent psykiatriska diagnoser som depressiva syndrom, ångestsyndrom samt psykotiska tillstånd. Räknas de personer som saknar diagnos men har psykiska problem av sådan grad att de upplever dagligt lidande, uppskattas var fjärde 75-åring vara i behov av någon insats till följd av psykisk ohälsa.

År 2008 beräknades antalet personer med demens vara 140 000, varav 11 500 är under 65 år. Andelen personer med demens i varje åldersgrupp fördubblas från 65 års ålder för varje femårsintervall. För åldersgruppen 60–64 år är andelen cirka 1 procent. Bland 90-åringar är cirka hälften drabbade.

Cirka 38 000 personer har en utvecklingsstörning.

Mellan 60 000 och 70 000 svenskar drabbas varje år av förvärvade hjärnskador. De flesta kan delas in i två huvudkategorier – stroke (hjärninfarkt eller hjärnblödning) och skadade i samband med trauma. Varje år drabbas cirka 30 000 personer av stroke, varav 20 000 för första gången. Medelåldern för män är 73 år och för kvinnor 77.

Cirka 100 000 personer som har drabbats av stroke lever idag. Minst 20 000 av dem behöver stora hjälpinsatser och tillsyn dygnet runt. Stroke är den vanligaste orsaken till funktionsnedsättning hos vuxna. Drygt 30 000 personer drabbas varje år av en traumatisk hjärnskada. Lågt räknat lever cirka 200 000 med någon form av förvärvad hjärnskada.

4 procent (drygt 200 000 personer) i åldrarna 16–84 år har diabetes.

Cirka 60 000 personer har epilepsi och av dessa har cirka 20 000 svårare besvär.

7 procent, cirka 470 000 personer har astma av olika besvärsgrad.

Ca 30 procent av skolbarnen har en pågående allergisjukdom (astma, allergisnuva, eksem, födoämnesallergi eller andra reaktioner vid allergenexponering).

5 procent, cirka 330 000 personer är hjärtsjuka.

² Nationella folkhälsoenkäten - Hälsa på lika villkor – Statens Folkhälsoinstitut, 2009

Cirka 5 procent har återkommande svåra mag-/tarmproblem.

Mellan 5 och 8 procent av Sveriges totala befolkning, beräknas ha dyslexi, specifika läs- och skrivsvårigheter. Fler har problem av lindrigare art.

Cirka 25 000 personer har talstörningar (dysartri). Nya fall per år är cirka 3 000.

Cirka 70 000 vuxna personer har stamningsproblem

Cirka 5 procent av alla barn har en störd språkutveckling under uppväxten. Grav språkstörning drabbar 1–2 procent.

Cirka 5 procent av alla skolbarn har ADHD. Många har kvar sina svårigheter i vuxen ålder även om svårigheternas karaktär ändras.

Mellan 1 500 och 2 300 barn beräknas ha autism (2–3 promille). Motsvarande siffra för Aspergers syndrom är 3–4 promille. Betydligt fler har autistiska drag.

Nästan 10 procent av hela befolkningen använder hjälpmedel för att kompensera en funktionsnedsättning.³

Artikel 2 Definitioner

Kommunikation

13. Konventionens definition av kommunikation är väl känd hos Handisam, Myndigheten för handikappolitisk samordning, som är regeringens stabsmyndighet med särskilt ansvar att samordna funktionshinderspolitiken. Den praktiska tillämpningen/förståelsen av kommunikation brister dock både bland offentliga och privata aktörer. Det finns inte heller någon skyldighet för offentliga aktörer att tillhandahålla information eller kommunicera på det medium eller sätt den enskilde själv väljer och behärskar, exempelvis i punktskrift eller digitalt, se artiklarna 9 och 21.

Språk

14. Enligt språklagen är det svenska teckenspråket jämställt med de fem nationella minoritetsspråken. Enligt lagen har det allmänna ett särskilt ansvar för att skydda och främja det svenska teckenspråket. Regeringens informationsinsatser om språklagen och de nationella minoritetsspråken för kommuner och berörda myndigheter har dock inte inkluderat det svenska teckenspråket. Trots att språket nu är jämställt med de nationella minoritetsspråken hamnade det svenska teckenspråket i kläm mellan integration och jämställdhetsdepartementet som avgränsade sitt informationsuppdrag till de fem minoritetsspråken, och Socialdepartementet som har det huvudsakliga ansvaret för funktionshinderspolitiken.

Diskriminering på grund av funktionsnedsättning

15. Det finns inte ett generellt förbud mot diskriminering relaterat till funktionsnedsättning. Skydd mot diskriminering finns endast i relation till de områden som täcks av Lagen om den europeiska konventionen om mänskliga rättigheter och grundläggande friheter och Diskrimineringslagen. (Se vidare artiklarna 5 och 9 punkterna 42 och 156). Förbudet mot diskriminering innefattar alla former av diskriminering. Skyldigheten att vidta skäliga anpassningsåtgärder finns endast i

³ Hjälpmedelsverksamheten i Sverige, Hjälpmedelsinstitutet, 2010

relation till arbete och utbildning. Underlåtenhet att vidta åtgärder för tillgänglighet anses inte vara diskriminering i lagens mening. Förbud mot diskriminering på grund av funktionsnedsättning finns inskrivet i Regeringsformen som är en av Sveriges grundlagar. Regeringsformens bestämmelser kan inte åberopas inför domstol, men, andra lagar eller förordningar får inte strida mot dess bestämmelser.

Skäliga anpassningsåtgärder

16. Att skäliga ändringar och anpassningar görs för att säkerställa att personer med funktionsnedsättning på samma villkor som andra kan åtnjuta eller utöva alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter är av oerhört central betydelse. Här finns fortfarande mycket kvar att önska. I enlighet med artiklarna 2 och 5 behöver skyldigheten att vidta skäliga anpassningsåtgärder utvecklas och omfatta fler områden, inte bara arbete och utbildning.

Design för alla

17. Design för Alla är ett förhållningssätt och en process, en utgångspunkt för planering och designprocess som utgår från den mänskliga mångfalden istället för genomsnittsmänniskan. I den nationella handlingsplanen för handikappolitiken från 2000, läser vi att denna utgångspunkt ska vara mål för hur samhället i sina olika delar ska vara utformat.

Målet att Design för Alla skulle genomsyra statens arbete inom arkitektur, formgivning och design har dock inte förverkligats. Tvärtom har vi upplevt hur det tappats bort och hur vi när detta påtalats under årens lopp mötts av oförståelse. Vi kan konstatera en sammanblandning av begreppen på så sätt att visionen för slutresultatet blandas i ihop med sättet att tänka.

18. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Genomföra informationsinsatser för att öka förståelsen hos lagstiftare och beslutsfattare om innebörden av de olika begreppen.
- Tillsätta översyn och genomföra nödvändig förändring av relaterade regelverk så definitionerna i artikel 2 förankras och får praktiskt genomslag.
- Säkerställa att medvetandehöjande insatser om teckenspråkiga och det svenska teckenspråket genomförs.

Artikel 3 Allmänna principer

19. Denna rapport liksom tidigare alternativa rapporter om ekonomiska, sociala, kulturella samt medborgerliga och politiska rättigheter, visar att det är långt från självklart att de principer som anges i artikel 3 är kända och genomsyrar svensk rättspraxis, annan myndighetsutövning eller vid kommunala beslut.

KOMMENTAR

- Beaktandet av de åtta principerna är en förutsättning för genomförande av konventionen.

20. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Vidta betydande informationsinsatser om mänskliga rättigheter i relation till människor med funktionsnedsättning. Att där i framhålla vikten av att de generella principerna i artikel 3 ska vara vägledande vid alla beslut som rör

någon av konventionens rättigheter liksom att principerna ska vara vägledande för beslut som fattas på såväl nationell, regional som kommunal/lokal nivå.

Artikel 4 Allmänna åtaganden

21. Som framgår av denna rapport kvarstår fortfarande mycket att göra innan människor med funktionsnedsättning får lika tillgång till sina mänskliga rättigheter som andra. Detta konstateras även av Sveriges regering i propositionen⁴ om Sveriges ratificering av konventionen. Funktionshindersrörelsens rekommendationer på hur situationen ska förbättras finns under respektive artikel i denna rapport. En generell slutsats är att Sverige på många områden har bra lagar, men att lagarna inte alltid följs i praktiken. Så är det exempelvis på tillgänglighetens område (se artikel 9).

22. Genom den nationella handlingsplanen för handikappolitiken har 14 sektorsmyndigheter utsetts att ha ett särskilt ansvar för att föra ut de handikappolitiska målen inom sina respektive sektorer/ansvarsområden. Samtliga statliga myndigheter har även haft ett särskilt ansvar att göra sina lokaler, information och verksamhet tillgänglig för människor med funktionsnedsättning. Trots det visar Handisams myndighetsenkät från 2010⁵ att myndigheterna har dålig kunskap om vad som menas med tillgänglighet för alla oavsett funktionsförmåga. Endast en av fyra myndigheter (24 procent) har genomfört utbildning om tillgänglighet för sina anställda de senaste tre åren.

23. Handisams myndighetsenkät visar att förekomsten av handlingsplan har haft en positiv effekt. Samtidigt konstateras att en av tre myndigheter fortfarande saknar plan och därmed inte lever upp till sitt ansvar för den funktionshinderspolitiska utvecklingen enligt regeringens krav. Här återstår arbete för myndigheter under i stort sett alla departement, men särskilt för myndigheter under Justitiedepartementet och Näringsdepartementet.

24. Huruvida Sveriges ratificering av denna konvention har bidragit till att nationell normering och statliga utredningar i högre utsträckning syftar till att realisera de mänskliga rättigheterna för människor med olika funktionsnedsättning är oklart. Funktionshindersrörelsen kan konstatera att några centrala utredningar har tagit sin utgångspunkt i konventionens skrivning, däribland utredningen Bortom fagert tal gällande bristande tillgänglighet som diskrimineringsgrund. En utredning som också resulterade i att underlåtenhet att vidta åtgärder för tillgänglighet bör lagstadgas som diskriminering. Om förslaget realiserats är dock fortfarande mycket oklart, se vidare artikel 9 punkten 156. I andra utredningar och bakgrundsmaterial har vi kunnat konstatera att konventionen nämns men det är svårt att se att den verkligen genomsyrar förslag eller är utgångspunkt för utredning. Dessvärre kan vi också konstatera att konventionen överhuvud inte nämns i utredningar som direkt berör människor med funktionsnedsättning. Som exempel kan nämnas Särskoleutredningen⁶ från 2011.

4 Mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning, Regeringens proposition 2008/09:28, sid 8

5 Handisam, Öppna jämförelser av tillgängligheten i staten, myndighetsenkät 2010

6 Statens offentliga utredning, Den framtida gymnasiesärskolan – en likvärdig utbildning för ungdomar med utvecklingsstörning, SOU 2011:18

Forskning

25. Det finns goda möjligheter att bedriva forskning i Sverige. För forskning som har anknytning till universell design, funktionshindersrelaterade faktorer eller funktionsnedsättningar finns olika forskningsbidrag att söka. Det som brister är att man forskar om och inte med dem som berörs av den forskning som bedrivs. Handikappförbunden driver därför ett treårigt projekt vars syfte är att få in medaktörer i funktionshinderforskningen. Projektet har dessvärre kunnat konstatera att samhällsrepresentanterna i forskningsråden har reducerats på senare år, vilken minskar insynen och möjligheten att påverka vad det forskas om.

26. KOMMENTAR_

- Betydande åtgärder måste vidtas för att konventionen ska förverkligas på alla nivåer i samhället. I detta arbete måste rekommendationerna i denna rapport beaktas.
- Tillvägagångssätt att säkerställa att befintligt regelverk följs måste utvecklas. Detta är en stor utmaning men en central del i arbetet med att genomföra denna konvention.
- Alla statliga utredningar som relaterar till mänskliga rättigheter måste tydligare hänvisa till berörd konvention och rättighet. Därtill måste denna konventions allmänna principer alltid genomsyra utredningar som berör människor med funktionsnedsättning. Finansiärerna av forskning bör uppmuntras att ställa krav på samhällsrepresentation i forskningsråd samt att forskningen ska involvera dem som forskningen berör.
- Ett närmande mellan samhällsnytta och forskning måste stimuleras. Staten kan exempelvis rikta forskningen genom olika program och satsningar samt även framhålla vikten av tvärvetenskaplig funktionshindersforskning.
- Organisationer i det civila samhället bör ges möjlighet att i samverkan med universitet söka forskningsmedel.

Artikel 4 punkten 3 Samverkan med funktionshindersrörelsen

27. Av central betydelse för att utanförskapet ska minska är att samhällets olika aktörer samarbetar med funktionshindersrörelsen. Vad gäller samverkan på nationell nivå framgår det av Handisams myndighetsenkät från 2010 att det finns stora brister. Endast en tredjedel (35 procent) av de svarande myndigheterna har etablerat kontakt med funktionshindersrörelsen i arbetet med att göra myndigheten tillgänglig. Det är fler än 2008, men samtidigt en svag tillbakagång från 2007 års undersökning då 38 procent uppå grund av v att de etablerat kontakt.

28. Handikappförbunden konstaterar att funktionshindersrörelsen alltid blir remissinstans och kan därigenom lämna synpunkter på redan genomförda utredningar och förslag. Funktionshindersrörelsen involveras dock inte alls vid framtagningen av direktiv till statliga utredningar. Inte heller bjuds funktionshindersrörelsen in som experter eller sakkunniga i utredningar. Några exempel från 2009/2010 är Socialförsäkringsutredningen där det tillsattes ett så kallat Rehabiliteringsråd i vilket funktionshindersorganisationerna förvägrades plats.

När det gäller Arvsfondsdelegationens sammansättning, skriver regeringen i sin verksamhetsberättelse att de prioriterade grupperna finns representerade i delegationen. Men ingen från den breda funktionshindersrörelsen finns med där och regeringen avser inte att se över sammansättningen. Tand- och Läkemedelsverket har lagt ned sitt brukarråd - listan på när samverkan med funktionshindersorganisationerna valts bort kan göras lång.

29. Vad gäller samverkan på lokal nivå finns i några lagar ett uttryckligt krav på kommunerna att samverka med den lokala funktionshindersrörelsen. Så är bland annat fallet i Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade: 15 § Till kommunens uppgifter hör att (...) samverka med organisationer som företräder människor med omfattande funktionshinder. Kommunernas krav är dock avgränsade till lagarnas räckvidd.

30. I en undersökning som genomfördes av Sveriges Kommuner och Landsting, SKL, 2008 framkom att nästan alla kommuner som besvarat enkäten samverkar med funktionshindersorganisationer. Fyra av fem kommuner hade en tillgänglighetsplan och 94 procent av kommunerna angav att de har ett formaliserat handikappråd. I de kommuner där det finns en tillgänglighetsplan eller motsvarande hade 89 procent av handikappråden medverkat eller gett synpunkter på planen. I cirka 60 procent av kommunerna fanns rutiner för att påtala brister gällande tillgänglighet.⁷

31. Enligt förordningen om statsbidrag kan organisationer erhålla statsbidrag. Syftet med statsbidraget är att stödja organisationer i deras arbete för full delaktighet och jämlikhet i samhället för personer med funktionsnedsättning. Funktionshindersrörelsen bekräftar att statsbidraget har ökat, men den blygsamma ökningen täcker inte de senaste årens inflation. Vidare räknas inte bidraget upp när flera/nya organisationer skapas. Detta medför att de organisationer som tidigare fått bidrag får minskat bidrag när nya organisationer tillkommer. Något som riskerar skapa en ogynnsam konkurrens.

32. KOMMENTAR

- Konventionens skrivning om att konventionsstaterna ska nära samråda med och aktivt involvera personer med funktionsnedsättning genom de organisationer som företräder dem, ställer större krav på samhällets olika aktörer att ta till vara de erfarenheter och den expertis som finns inom funktionshindersorganisationerna.
- Ska organisationerna kunna tillmötesgå den ökade efterfrågan krävs en uppräknings av bidraget, ytterligare medel vid fler organisationer samt reglerad ersättning för expertuppdrag.

33. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Utveckla tillvägagångssätt att säkerställa att befintligt regelverk på alla samhällsnivåer och inom alla samhällssektorer följs.
- Omgående, till riksdagen redovisa hur den svenska funktionshindersrörelsens rekommendationer i denna rapport ska behandlas.

⁷ Referat från Regeringens skrivelse 2009/10:166, Uppföljning av den nationella handlingsplanen för handikappolitiken och grunden för en strategi framåt, s. 15

- Se till att funktionshindersrörelsen på alla nivåer bjuds in till samverkan samt får tillräckliga resurser att vara den samverkanspartner som behövs för att konventionen ska kunna genomföras på bästa sätt.

Artikel 5 Jämlikhet och icke-diskriminering

Artikel 5 1. Likhet inför lagen

34. I Sverige finns fortfarande lagar som diskriminerar människor på grund av funktionsnedsättning. Som exempel kan nämnas:

Skollagen (2010:800)

35. Huvudregeln är att skolor oavsett skolform måste vara öppna för alla elever. Formuleringar i den nya Skollagen (Däribland 10 kap 30§) gör det dock möjligt för skolor att neka en elev tillträde om han eller hon behöver stora, extra resurser. (För mer information se artikel 24.)⁸

Brottsbalken (1962:700)

36. Brottsbalkens bestämmelser (16 kap 8§) om hets mot folkgrupp utgör en begränsning av den grundlagsfästa Tryck och yttrandefriheten. Rådande regelverk innehåller inget förbud mot att beskriva människor med funktionsnedsättning på ett kränkande sätt. Brottet hets mot folkgrupp omfattar endast diskrimineringsgrunderna etnicitet och sexuell läggning, men inte funktionsnedsättning.

Lag (2006:351) om genetisk integritet m.m.

37. Lagen ger försäkringsbolagen rätt att eftersöka och använda sig av genetisk information vid försäkringar av vuxna på högre belopp (1,2 miljoner vid engångsbelopp alternativt periodisk utbetalning på 160 000 kr/år). Bestämmelsen innebär i praktiken att personer som har en funktionsnedsättning på grund av ett genetiskt arv inte kan teckna sådan försäkring. Detta trots att människor som har funktionsnedsättning på grund av ett genetiskt arv kan löpa lika stor risk som andra att råka ut för olycksfall, bli påkörd av en bil, få en istapp i huvudet etcetera.

Lagar på arbetsområdet

38. På arbetsrättens område finns flera lagar som medför olikhet inför lagen. Som exempel kan nämnas Luftfartslag (1957:297), Lag (1990:1157) om säkerhet vid tunnelbana och spårväg, Yrkestrafiklag (1998:490) och Fartygssäkerhetslagen (1988:49). För mer information hänvisas till artikel 26 i alternativrapporten om medborgerliga och politiska rättigheter.

Smittskyddslagen (2004:168)

39. Lagens nuvarande skrivningar riskerar leda till att människor med exempelvis HIV tvångsisoleras på sätt som måste anses vara inkonsekvent med artikel 14. För mer information, se punkten 242 under artikel 14.

65-årsgränser i socialförsäkringssystemet

40. Människor som får funktionsnedsättning efter att de har fyllt 65 år får inte lika

⁸ Skollagen (SFS2010:800) träder i kraft 1 juli 2011.

tillgång till stöd och service eller social och ekonomisk trygghet.

Se vidare punkten 522, artikel 28.

41. KOMMENTAR

- Regelverket måste ses över och samtliga ovan beskrivna brister åtgärdas så alla människor, oavsett ålder, kön och funktionsnedsättning får lika skydd av lagen.

Artikel 5 2. Skydd mot diskriminering

Svenska antidiskrimineringslagar

42. Förbud mot diskriminering på grund av funktionsnedsättning finns inskrivet i Regeringsformen som är en av Sveriges grundlagar. Regeringsformens bestämmelser kan inte åberopas inför domstol, men inga andra lagar eller förordningar får strida mot dess bestämmelser.

För att stärka förbudet mot diskriminering kompletteras Regeringsformen med Diskrimineringslag (2008:567) och Lag (1994:1 219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna. Dessa två lagar tillsammans innehåller förbud mot diskriminering i relation till flertalet artiklar i denna konvention. Diskrimineringsskydd saknas dock helt i relation till artikel 9, se vidare artikel 9. Europakonventionens skydd är i vissa avseenden snävare än konventionens skrivningar, exempelvis vad gäller artikel 29.

43. KOMMENTAR

- Sverige måste se över de svenska diskrimineringslagarna i syfte att säkerställa att samtliga rättighetsområden omfattas av ett diskrimineringsförbud.

Antidiskrimineringsvillkor i offentlig upphandling

44. Regeringens förordning (2006:260) om antidiskrimineringsvillkor i upphandlingskontrakt ålägger vissa större statliga myndigheter att införa antidiskrimineringsvillkor i sina upphandlingar. Syftet med förordningen är att öka medvetenheten om och efterlevnaden av Diskrimineringslagen.

45. KOMMENTAR

- Regeringens förordning är ett steg i rätt riktning. Liknande bestämmelser bör införas för all offentlig verksamhet oavsett samhällsnivå och sektorsområde. Offentliga medel ska inte få användas av verksamheter som inte uppfyller Sveriges internationella åtaganden.

Avsaknad av effektiva rättsmedel

46. Många av de rättigheter som finns i konventionen finns även i den Europeiska konventionen om mänskliga rättigheter och grundläggande friheter. Den europeiska konventionen har inkorporerats i svensk lag⁹ och kan därmed åberopas inför domstol.

Som framgår av den alternativa rapporten om medborgerliga och politiska rättigheter (artikel 14 och 2) är kunskapen om funktionshinder och mänskliga rättigheter hos olika instanser, däribland hos personal i domstol, ofta otillräcklig. Detta riskerar leda till att enskilda individer med funktionsnedsättning inte har lika möjligheter att få tillgång till effektiva rättsmedel. Diskrimineringsombudsmannen, DO, kan kostnadsfritt bistå enskilda individer med såväl förlikningsärenden som att driva talan

⁹ Lag 1994:1219 om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

inför domstol. DO får dock endast driva fall som relaterar till diskrimineringslagen och föräldraledighetslagen. Dessa lagar omfattar i stort sätt endast ekonomiska sociala och kulturella rättigheter. Inom en sådan talan kan DO även åberopa den så kallade Europakonventionen, men kan inte driva ett fall som endast bygger på denna.

47. KOMMENTAR

- Människor med funktionsnedsättning måste få lika tillgång till effektiva rättsmedel oavsett vilken rättighet som upplevs ha blivit kränkt.

Organisationers talerätt

48. Diskrimineringslagen ger intresseorganisationer möjlighet att företräda en medlem i domstol. Denna möjlighet har dock ännu inte används.

49. KOMMENTAR

- Risken att förlora ett mål och därmed bli skyldig att stå för samtliga kostnader relaterade till klagomålet gör att funktionshindersorganisationer inte vågar föra medlemmarnas talan inför domstol. Sverige bör därför överväga att införa rättshjälp även för organisationer.

Artikel 5 3.

Skäliga anpassningsåtgärder

50. I Diskrimineringslagen framgår att arbetsgivare har skyldighet att vidta skäliga anpassningsåtgärder för att arbetssökanden och arbetstagare med funktionsnedsättning ska hamna i en jämförbar situation som människor utan funktionsnedsättning. Liknande skyldighet finns inom högskolan. Skyldighet att vidta skäliga anpassningsåtgärder finns inte på andra områden.

51. KOMMENTAR

- Ett diskrimineringsförbud utan krav på skäliga stöd- och anpassningsåtgärder på fler områden än arbetsmarknad och i viss utsträckning i samband med utbildning, kan inte anses vara tillräckligt för att Sverige ska kunna sägas leva upp till artikel 5 punkten 3.

52. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Se till att rådande olikhet inför lagen som beskrivs i punkterna 34-41 åtgärdas.
- Säkerställa att förbud mot diskriminering på grund av funktionsnedsättning införs i relation till samtliga rättigheter i konventionen.
- Införa bestämmelser om användning av antidiskrimineringsklausuler i all offentlig upphandling.
- Säkerställa att enskilda individer i Sverige får lika stöd och tillgång till effektiva rättsmedel när det gäller medborgerliga och politiska rättigheter, som när det gäller ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter.
- Se till att Diskrimineringsombudsmannen kan driva fall till domstol som endast bygger på den Europeiska konventionen om mänskliga rättigheter och grundläggande friheter.

Artikel 6 kvinnor med funktionsnedsättning

Regelverk och det generella jämställdhetsarbetet

53. Enligt Regeringsformen får lag eller annan föreskrift inte innebära att någon missgynnas på grund av sitt kön om inte föreskriften utgör ett led i strävanden att åstadkomma jämställdhet mellan män och kvinnor eller avser värnplikt eller motsvarande tjänsteplikt. (Fall då lagar och andra nationella regelverk ger lika skydd men det i praktiken ändå görs skillnad på grund av kön beskrivs under respektive rättighetsartikel.)

Diskriminering på grund av kön eller könsidentitet är förbjuden enligt Diskrimineringslagen. Diskriminering på grund av kön är också otillåten enligt Lagen om den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

54. I regeringens proposition 2005/06:155 fastställs nuvarande mål för jämställdhetspolitiken. Det övergripande målet är att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv. I propositionen finns fyra delmål:

1. En jämn fördelning av makt och inflytande. Kvinnor och män ska ha samma rätt och möjlighet att vara aktiva samhällsmedborgare och att forma villkoren för beslutsfattandet.
2. Ekonomisk jämställdhet. Kvinnor och män ska ha samma möjligheter och villkor i fråga om utbildning och betalt arbete som ger ekonomisk självständighet livet ut.
3. Jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet. Kvinnor och män ska ta samma ansvar för hemarbetet och ha möjlighet att ge och få omsorg på lika villkor.
4. Mäns våld mot kvinnor ska upphöra.

55. Jämställdhetsarbetet har under senare år tillförts omfattande resurser. Dessutom har arbetet med jämställdhetsintegrering, det vill säga aktiviteter som syftar till att ge de jämställdhetspolitiska målen genomslag i hela regeringens politik, intensifierats. Exempel på kompletterande insatser är handlingsplanen för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, handlingsplanen mot prostitution och människohandel, forskningsprogram om kvinnors hälsa, satsning på jämställdhetsintegrering i kommunernas verksamheter samt den jämställdhetssatsning inom skolans område som nämns under artikel 24.

Könsperspektivet saknas ofta

56. Av en rapport¹⁰ från Socialstyrelsen framgår att det finns mycket liten kunskap om huruvida män eller kvinnor med funktionsnedsättning diskrimineras på grund av sitt kön. Socialstyrelsen konstaterar att även nyare studier om personer med funktionsnedsättning ofta saknar ett könsperspektiv. Personer med funktionsnedsättning uppfattas i studier och forskning som könlösa. Socialstyrelsen konstaterar att deras levnadsförhållanden tycks påverkas främst av funktionsnedsättningen.

¹⁰ Jämställd Socialtjänst? Könsperspektiv på socialtjänsten, Socialstyrelsen 2004

I den andra uppföljningsrapporten om den nationella handlingsplanen för handikappolitiken, från 2006 konstaterar regeringen: "... att en utmaning för det fortsatta arbetet är att utveckla kunskapen om och metoder för att i det handikappolitiska arbetet utveckla såväl barn- som genusperspektivet."

57. Sveriges Kommuner och Landstings, SKL, kartläggning¹¹ av hur kvinnofridsarbete ser ut i kommuner, landsting och regioner visar att jämställdhetsarbete och kvinnofridsarbete i stor utsträckning uppfattas som två separata områden.

58. KOMMENTAR

- Över- och underordningen och maktförhållandet mellan män och kvinnor har inte funnits med i analyser och diskussioner inom funktionshinderspolitiken. Bristen på ett köns- och jämställdhetsperspektiv när det gäller personer med funktionsnedsättningar bidrar till osynliggörandet av kvinnor med funktionsnedsättningar.
- Genomförande och uppföljning av åtgärder inom jämställdhetspolitiken och inom funktionshinderspolitiken måste alltid inkludera såväl köns - som funktionshindersperspektivet

Statistiska jämförelser och forskningsresultat

59. Vissa riktade insatser har dock genomförts och viss avgränsad information finns att tillgå:

60. I en rapport¹² genomförd av Landsorganisationen i Sverige, LO (samarbete mellan 14 fackförbund), framgår att det är fler kvinnor än män med nedsatt funktionsförmåga som är arbetslösa. Samtidigt får fler män än kvinnor arbetsmarknadspolitiskt stöd. LO framhåller att regeringen bör ge Arbetsförmedlingen i uppdrag att utreda hur detta kommer sig och hur det kan rättas till.

61. Enligt Försäkringskassans statistik är det dubbelt så svårt för kvinnor som för män att få arbetssjukdomar godkända. Kvinnors besvär räknas inte som arbetsskador, och det betyder lägre ersättning från försäkringskassan. Bara 13 procent av kvinnornas ansökningar om livränta på grund av arbetssjukdom beviljades under 2006 jämfört med 26 procent av männens.¹³

Det betyder att kvinnor oftare förlorar pengar då de skadas på jobbet än män, eftersom livräntan ska täcka upp uteblivna intäkter vid en arbetsskada som ger varaktiga men. 72 procent av kvinnorna nekades ersättning 2006 för att de inte ansågs ha en arbetsskada. Svend Erik Mathiassen, professor vid Centrum för belastningsskadeforskning vid Högskolan i Gävle, säger att en orsak är att kvinnor och män drabbas av olika slags skador. Kvinnor har ofta enformiga upprepade arbeten som ger diffusa smärtor. Då är det svårt att entydigt slå fast vad smärtan beror på. Svend Erik Mathiassen konstaterar att den internationella forskningen om belastningsskador mest handlat om tunga lyft som är vanliga inom manligt dominerade yrken. Då det saknas forskning som visar hur upprepade lätt belastning påverkar kroppen får inte kvinnor sina smärtor godkända som arbetsskador.

11 Utveckling pågår, En kartläggning av kvinnofridsarbetet i kommuner, landsting och regioner 2009 sid 10

12 Utsatta från flera håll, Landstingsorganisationen i Sverige, 2010

13 Beviljade livräntor på grund av arbetssjukdom 2006

Även Försäkringskassan anger bristande forskning som en orsak till att kvinnor missgynnas av arbetsskadeförsäkringen. Lagen kräver vetenskaplig grund och kända faktorer bakom arbetsskadan. Finns inte det kan vi inget göra, säger Monica Svanholm som är ansvarig för arbetsskadeförsäkringen på Försäkringskassan.

Även kvinnor som utsätts för tyngre belastning, som vårdpersonal, har svårt att få sin värk erkänd som arbetsskada. Anne Marit Överby, som är ansvarig för försäkringsrättsfrågor på fackförbundet Kommunal, överklagar ständigt försäkringskassornas avslag. Hon säger att det allra svåraste är skador som kommer efter flera år med tunga lyft och förflyttningar av patienter.

62. Enligt Miljöhälso rapport 2009 (Socialstyrelsen med flera) är fler kvinnor än män besvärade av inomhusmiljö. 16 procent av kvinnor i åldern 18-80 år uppger att de har något besvär minst en gång i veckan på grund av inomhusmiljön i skolan eller på arbetet jämfört med 11 procent av männen. När det gäller besvär av dofter från till exempel parfym, rengöringsmedel och trycksvärta uppger 14 procent av kvinnorna svåra till mycket svåra besvär jämfört med 7 procent av männen. När det gäller handeksem uppger 11 procent av kvinnorna att de haft detta de senaste 12 månaderna jämfört med 8 procent av männen.

En stor del av de skillnader mellan kvinnor och män som finns när det gäller miljörelaterad ohälsa förklaras av skillnader i exponering. Kvinnor är oftare anställda inom vård, omsorg och service vilket innebär att de oftare har astma, allergier, hudbesvär och infektioner som har samband med arbetet.

63. Sedan Socialtjänstlagen ändrades 2007 för att tydliggöra socialnämndens skyldighet att särskilt beakta brottsoffers behov av stöd och hjälp, framför allt när det gäller kvinnor och barn som bevittnat våld, har flera åtgärder vidtagits. Socialstyrelsen har till exempel tagit fram allmänna råd¹⁴ och bedömningsinstrument. Samtliga insatser som vidtagits omfattar alla våldsutsatta kvinnor, även särskilt utsatta grupper, däribland kvinnor med funktionsnedsättning, oavsett i vilken kommun de bor.

Av den nationella tillsyn som länsstyrelserna genomförde tillsammans med Socialstyrelsen under 2008-2009 framgick dock att det i många kommuner saknas skyddat boende för våldsutsatta kvinnor med funktionsnedsättning.

64. KOMMENTAR

- Metoder för att uppmärksamma, dokumentera och avskaffa flerfaldig diskriminering inom alla politikområden och samhällsnivåer måste vidareutvecklas.
- När det gäller överkänslighet mot dofter/parfymmer med mera saknas idag behandling av besvären. Man är hänvisad till att undvika det man inte tål – något som kan vara svårt. Här behövs utbildning och kunskap om hur man kan visa hänsyn och underlätta för personer med sådan överkänslighet. Det behövs också mer forskning kring behandlingsmetoder.

¹⁴ Allmänna råd om socialnämndens arbete med våldsutsatta kvinnor samt barn som bevittnat våld (SOSFS 2009:22).

65. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Se till att såväl köns - som funktionshindersperspektivet genomsyrar utredningar, planering, genomförande, utvärdering och revidering av alla samhällsinsatser på alla samhällsnivåer samt vid forskning.
- Tillsätta en utredning som grundligt undersöker och dokumenterar i vilken mån kvinnor och flickor med funktionsnedsättning diskrimineras i förhållande till män och pojkar med funktionsnedsättning samt till män och kvinnor utan funktionsnedsättning.
- Se till att all statistik blir könsuppdelad.
- Tillsätta en utredning för att ta reda på orsaker och föreslå åtgärder för att komma tillrätta med de könsskillnader som finns när det gäller funktionshinder som är relaterat till miljön.

Artikel 7 Barn med funktionsnedsättning

Den generella barnpolitiken

66. Riksdagen har beslutat om en strategi¹⁵ för att stärka barnets rättigheter. Strategin utgår från Barnkonventionen och innehåller olika principer som ska vara vägledande för riksdag, regering, statliga myndigheter, landsting och kommuner som i sina verksamheter ska säkerställa barnets rättigheter. Strategin innehåller krav på systematik i arbetet samt att kommuner och landsting/regioner bör inrätta system för att kunna följa hur barnets bästa förverkligas i det kommunala arbetet. I strategin konstateras att kommuner och landsting har ansvaret för de flesta av verksamheterna som rör barns levnadsvillkor och säkerställandet av deras rättigheter.

67. Det finns många regelverk som rör barn med funktionsnedsättning, exempelvis lagar relaterade till skola, vårdnad och omsorg. Barnombudsmannen har en särskild roll i att uppmärksamma att lagar och andra författningar samt deras tillämpning stämmer överens med Barnkonventionen och till regeringen föreslå de författningsändringar och åtgärder som behövs.

Regelverket

68. Rättighetsspecifika lagar beskrivs under respektive artikel. Här beskrivs endast lagar som är av en mer övergripande karaktär.

69. Enligt Socialtjänstlagen (SoL 2001:453) ska kommunernas socialtjänst verka för att alla barn som bor i kommunen ska växa upp under trygga förhållanden. Särskild uppmärksamhet ska ägnas de barn som riskerar utvecklas på sätt som kan vara skadligt för dem. Barnets bästa ska alltid vara i fokus. Om ett barn riskerar att fara illa är det socialtjänstens uppgift att ge barn och föräldrar råd och stöd samt vid behov vård och behandling. Om det visar sig vara bäst för barnet att få bo och vårdas utanför det egna hemmet ska socialtjänsten se till att barnet får sådan vård. När socialtjänsten får reda på att ett barn kan behöva stöd eller skydd är socialtjänsten skyldig att inleda en utredning och ta reda på vilka behov barnet har. (SoL 11:1). Personal som i sitt arbete kommer i kontakt med barn och ungdomar som kan behöva stöd eller skydd är skyldiga att anmäla och lämna uppgifter till socialtjänsten (SoL 14:1).

¹⁵ PROPOSITION 2009/10:232: Strategi för att stärka barnets rättigheter

70. Om socialtjänsten kommer fram till att ett barn behöver vård utanför det egna hemmet, men vårdnadshavaren eller barnet självt – om det fyllt 15 år – motsätter sig detta, kan länsrätten efter ansökan från socialnämnden, besluta om vård enligt Lagen om särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Både barnet och vårdnadshavaren har då rätt till offentligt biträde.

71. Vårdnadshavare som har stora merkostnader på grund av barnets funktionsnedsättning eller sjukdom, eller om barnet behöver särskild tillsyn och vård i minst sex månader, har rätt till vårdbidrag. Vårdbidrag kan erhållas från att barnet är nyfött till och med juni månad det år barnet fyller 19 år. Vårdbidraget betalas ut till den förälder som ansöker om bidraget eller den som har den rättsliga vårdnaden om barnet. Det är möjligt för två föräldrar att dela på utbetalningen av vårdbidraget. Detta förutsätter dock att föräldrarna är överens om det, annars tillfaller vårdbidraget den som barnet är folkbokförd hos. Vårdbidraget betalas också ut till den eller de som tar emot ett barn i syfte att adoptera det.

72. Regelverket gällande stöd och service för personer med funktionsnedsättning (Socialtjänstlagen och Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS) vilka beskrivs under artikel 19 samt artikel 23 punkten 2, omfattar även barn. Den svenska funktionshindersrörelsens alternativrapport om de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna, artiklarna 10 och 11, visar att kommuner och landsting ibland inte verkställer alla beslut om stöd som barn med funktionsnedsättning har enligt svensk lag. Sommaren 2006 skedde en lagändring. I och med lagändringen (Lag 2006:495) åläggs en kommun som inte inom skälig tid verkställer ett beviljat beslut enligt SoL att betala en särskild avgift på upp till en miljon kronor/insats. Samma gäller om en kommun inte verkställer av domstol beviljad insats.

73. Text om barns rätt att lära sig teckenspråk framgår av Språklagen. Se punkterna 360-362.

74. KOMMENTAR

- Barnombudsmannens uppgift att uppmärksamma att lagar och andra författningar samt deras tillämpning stämmer överens med Barnkonventionen är ett viktigt led i arbetet med att främja rättigheterna även för barn med funktionsnedsättning.
- De brister i regelverket alternativt i tillämpningen av det, som bland annat framgår av artiklarna 9, 12, 13, 19, 20 24, 26 och 30 behöver åtgärdas för att barn med funktionsnedsättningar ska få lika möjlighet som andra barn att bli delaktiga i samhället.
- Båda föräldrarna till ett barn med funktionsnedsättning måste kunna få vårdbidrag även i fall föräldrarna är oense.
- Ett likvärdigt sanktionssystem måste skapas för fall då beslut enligt LSS inte verkställs. Alla barn, oavsett graden av funktionsnedsättning, måste ges lika möjlighet att få sina rättigheter tillgodosedda.

Samordning av insatser

75. Många barn och ungdomar med funktionsnedsättningar behöver stödinsatser från olika håll för att utveckla sina förmågor. Insatserna kan komma från förskolan,

skolan, barn- och ungdomshabiliteringen, syn- och hörcentralen eller någon annan verksamhet. I en kunskapssammanställning¹⁶ om föräldrastöd från 2010 konstaterar Socialstyrelsen följande brister och behov för familjer där barn eller vårdnadshavare har en funktionsnedsättning:

1. Ansvar för samordning av insatser behöver förbättras, till exempel mellan kommunala verksamheter och skolan.
2. Familjernas inflytande är bristfälligt.
3. Kunskap och information till föräldrarna, barn och personal brister.
4. Fler studier behövs om föräldraskap och funktionsnedsättning.

Kartläggningen bekräftar den information som framgår av den svenska Funktionshindersrörelsens alternativrapport om medborgerliga och politiska rättigheter (artikel 23) och alternativrapport om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (artikel 10) som innehåller mer utförlig information.

Riksrevisionen håller på att granska om offentliga aktörers samordning av stöden till barn med funktionsnedsättning kan göras mer effektiv inom ramen för de medel som satsas på området.

76. KOMMENTAR

- Samordning av insatser relaterade till barn med funktionsnedsättning är av central betydelse för att barnen ska få sina rättigheter tillgodosedda och för att familjerna ska fungera. Nödvändiga åtgärder för att underlätta vardagen för dessa familjer måste snarast vidtas.
- Mekanismer att följa upp det delegerade och delade ansvaret till kommunerna och landstingen för att säkerställa att alla flickor och pojkar med funktionsnedsättning får sin rätt till vård, habilitering, rehabilitering, stöd och service tillgodosedda utan åtskillnad måste utvecklas.
- Den skyldighet som finns enligt Socialstyrelsens föreskrifter, för landsting och kommun att samverka kring habilitering och rehabilitering bör även gälla förskola och skola. Barn med funktionsnedsättning tillbringar en stor del av sin vardag i förskola eller skola och för att insatserna där ska fungera på bästa sätt måste det finnas en lagstadgad skyldighet om samverkan med statens stödmyndighet, landstingens habilitering och kommunens resurser. För barnets bästa är det viktigt att se till hela barnets liv och inte dela upp det i olika ansvarsområden.

Bristande tillämpning av lagar

Tillgängligheten till dagis och skolor

77. I Sverige är det vanligt att barn går på dagis/förskola medan föräldrarna arbetar. Att förskolor, fritids och skolor utformas på sätt som främjar barns utveckling är av central betydelse. Såväl förskoleverksamhet som skolan omfattas av den nya skollagen som beskrivs under artikel 24. Någon heltäckande bild över hur förskoleverksamheter tillmötesgår barn med funktionsnedsättningar finns inte att tillgå. Viss avgränsad information finns dock:

¹⁶ Föräldrastöd för familjer där barn eller vårdnadshavare har en funktionsnedsättning, Socialstyrelsen, 2010

78. Enligt en kartläggning som TV4 Nyheter gjorde 2009 tillfrågades landets kommuner om de har avdelningar eller förskolor anpassade för extra allergiska barn. Två tredjedelar (68 procent) svarade att de inte har det. 63 procent menade att det inte finns något behov eftersom de ordnar barnomsorg på annat sätt till exempel genom familjedaghem (dagmamma). Tyvärr får Astma- och Allergiförbundet samtal från ett antal föräldrar varje år där kommunen inte lyckats lösa barnomsorgen på ett tillfredsställande sätt för barn med svårare allergi.

79. Astma- och Allergiförbundet undersökte 2009 tillsynen av förskolor och skolor avseende inomhusmiljön i 16 kommuner. Över hälften av de tillfrågade kommunerna uppger att de saknar resurser för att kunna genomföra tillsyn. I vissa kommuner genomförs få eller inga planerade besök alls – de enda besök som hinns med är de som görs efter larm/klagomål. Detta innebär att barn kan gå igenom hela barnomsorgen i en verksamhet som kommunen inte har kontrollerat utifrån Miljöbalkens bestämmelser. Att tillsynen varierar innebär också att standarden på inomhusmiljön i förskolor och skolor skiljer sig beroende på var i landet man bor.

80. Hörselskadades riksförbund framhåller att god hörmiljö för barn (i synnerhet hörselskadade) är ytterst viktigt då deras språk fortfarande är i utveckling. Kommuners tillämpning av nu gällande reglering avseende förskola och skola medför att hörselskadade barn ibland inte får den förskoleplacering och skolplacering/-gång som de behöver. För förskola och fritidshem gäller inte arbetsmiljölagens bestämmelser relaterad till god ljudmiljö.

81. Som framgår av artikel 24 brister det både vad gäller regelverket och tillämpningen av regelverket relaterade till skolan. Tillgänglighet till lekplatser samt tillgång till kulturella verksamheter och produkter beskrivs under artikel 30.

82. KOMMENTAR

- Regelverket gällande barns akustiska miljö i förskola, skola, fritidshem och lokaler för fritidsaktiviteter måste ses över och stärkas.
- På många områden finns bra lagar men som exempelvis framgår under artiklarna 9, 24 och 30 följs inte alltid lagarna. Konsekvenserna av att lagar inte följs blir att barn med funktionsnedsättning inte tillerkänns sina mänskliga rättigheter i samma utsträckning som andra barn.
- Vad gäller barns tillgång till habilitering, hjälpmedel, vård och omsorg måste uppföljningar beakta mångfalden mellan barn med funktionsnedsättning.
- I alternativrapporterna om ekonomiska, sociala, kulturella respektive medborgerliga och politiska rättigheter konstateras att könsperspektivet ofta lyser med sin frånvaro när det gäller undersökningar av barns och ungdomars levnadsförhållanden, vilket medför bristfälliga faktaunderlag och kunskaper.

Barnfattigdom

83. Rädda Barnen har uppmärksammat barnfattigdomen i Sverige sedan 2002. I den åttonde rapporten¹⁷ som presenterades februari 2011, redovisas barnfattigdomen för

17 Rädda barnens rapport med tillhörande bilagor kan laddas ner från: http://www.rb.se/press/pressmeddelanden/Pages/Barnfattigdomen_i_Sverige_ett_brott_mot_Barnkonventionen.aspx

2008. Under 2008 levde 220 000 barn i fattigdom – det vill säga 11,5 procent av alla barn i Sverige. Det är den högsta siffran sedan undersökningarna påbörjades.

Skillnaderna i nivåer av barnfattigdom är stora i landet. Skillnaderna syns även mellan grupper av barn beroende på om de lever med ensamstående eller sammanboende föräldrar, om föräldrarna är födda i Sverige eller utomlands, eller om barnen bor i någon av storstädernas segregerade förorter. I Borlänge lever 18,1 procent av barnen i hushåll som har försörjningsstöd eller låg inkomststandard. I Malmö är barnfattigdomen 31 procent. I Täby 3 procent. I Rosengård i Malmö är den 61,4 procent, i Torslanda, en stadsdel i Göteborg, 2,0 procent.

49 procent av barn som har ensamstående föräldrar med invandrarbakgrund lever i ekonomisk fattigdom. Av studien framgår inte hur många av dessa familjer som har familjemedlem med funktionsnedsättning. Studier har dock visat på samband mellan fattigdom och till exempel utbildningsresultat, etablering på arbetsmarknaden, hälsa, mobbning och trygghet i det egna bostadsområdet.

84. KOMMENTAR

- Barn har ingen möjlighet att försörja sig och är beroende av sina föräldrars ekonomi. Då kan avgifter i vården och för hjälpmedel slå extra hårt, till exempel hörapparat, batterier, hörseltekniska hjälpmedel och besöksavgifter. Vårdnadshavare till barn med funktionsnedsättning måste få alla merkostnader på grund av barnets funktionsnedsättning täckta, inte bara vårdbidrag för stora extra resurser.

Omhändertagna barn

85. Barnombudsmannen har frågat samtliga socialnämnder i landet om de har egna direktiv för omhändertagande och placering av barn. Resultaten visar bland annat att endast var femte socialnämnd har egna direktiv för hur socialtjänsten ska agera när det framkommer missförhållande i familjehem eller HVB (hem för vård eller boende).

Upprättelseutredningen som överlämnades till Regeringen 2011 har lyssnat till ett tusen vuxna som när de var barn omhändertogs av myndigheterna för att få en trygg uppväxt. Resultatet blev istället vanvård och lidande. Utredningen konstaterar att övergrepp och allvarliga försummelser förekommer i en oacceptabel omfattning även i dagens samhällsvård och att omedvetenheten om frågan är anmärkningsvärt stor. Utredningen har också kartlagt socialtjänstens kännedom om missförhållanden i samhällsvården, liksom av socialtjänstens rutiner för hanteringen av missförhållanden. Av kartläggningen framgår att socialtjänsten kände till sammanlagt 246 barn som under 2008–2009 misstänktes ha varit utsatta för övergrepp eller försumelse. I flertalet fall var det fråga om mycket allvarliga övergrepp och missförhållanden. Siffran säger dock inget om den faktiska förekomsten.

Kartläggningen visar även att det var ytterst sällsynt med dokumenterade och kända rutiner för att förebygga, upptäcka och åtgärda missförhållanden. Det förekom inte heller något systematiskt arbete att samla in och analysera händelser av detta slag.

Ungefär 20 000 barn och unga under 2005 var föremål för omhändertagande insatser under Socialtjänstlagen eller Lagen om särskilda bestämmelser för vård av unga¹⁸.

18 Barn som har utvecklingsstörda föräldrar. Artikelnr: 2007-131-8. Socialstyrelsen, april 2010. Sid 95.

Som framgår av artikel 9 i den svenska funktionshindersrörelsens alternativrapport om medborgerliga och politiska rättigheter har Statens institutionsstyrelse uppmärksammat att det är vanligt att dessa barn har neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, ofta ADHD. Informationen under artiklarna 14 och 22 i denna rapport visar att barn som placerats i familjehem eller i institutionsvård enligt LVU löper särskilt stor risk att utvecklas ogynnsamt i flera avseenden.

86. KOMMENTAR

- Institutionsvården för ungdomar måste utvärderas och utvecklas så barnen och ungdomarna får det stöd de behöver.
- Befintliga metoder för vård och habilitering i samband med psykiska eller neuropsykiatriska funktionsnedsättningar måste användas.

Artikel 7.2 Barnets bästa i främsta rummet

87. Hörselskadades Riksförbund lyfter att ekonomiska prioriteringar, okunskap och attityder emellanåt går före barns behov. Man placerar barn i miljöer som inte ger barn med funktionsnedsättningar möjlighet att bli delaktiga. Ibland är detta en följd av bestämmelser i lag eller annat reglemente (se artikel 24), men kan också vara en följd av okunskap och attityder hos dem som tillämpar bestämmelserna eller dem som ansvarar för verksamheten.

God hörmiljö och tillgänglighet för barn (i synnerhet hörselskadade) är ytterst viktigt då deras språk fortfarande är i utveckling. När barnets förförståelse (på grund av ordförråd och omvärldskunskap) är mindre, är det svårare att fylla i med egen information om hon inte hör. Trots detta får många barn inte de kommunikationshjälpmedel de behöver och det är inte självklart med telespole i barns hörapparater. Det är vanligt att kommunikationshjälpmedlen inte är tillräckliga och att driftssäkerheten inte är garanterad. På fritiden är det inte säkert att de får några kommunikationshjälpmedel.¹⁹

Teckenspråk

88. Omkring ett till två per 1 000 barn drabbas årligen av dövhet, dövblindhet eller hörselnedsättning. Det beräknas finnas minst 10 000 döva, dövblinda eller hörselskadade i åldrarna 0 - 20 år. Alla landsting erbjuder hörselscreening på BB. Kontrollen görs efter föräldrarnas godkännande. Om testet indikerar hörselnedsättning görs ytterligare kontroller efter remittering till hörselvården.

Enligt språklagen 14 § har var och en som är bosatt i Sverige möjlighet att lära sig, utveckla och använda svenska. Därutöver ska:

1. Den som tillhör en nationell minoritet ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda minoritetsspråket, och
2. Den som är döv eller hörselskadad och den som av andra skäl har behov av teckenspråk ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda det svenska teckenspråket.

I § 14.2 ingår även anhöriga, exempelvis hörande barn. Föräldrars möjlighet att lära sig teckenspråk framgår av artikel 23 punkten 3.

¹⁹ Äh, det var inget viktigt... HRF:s årsrapport 2007, Hörselskadades riksförbund, 2007

89. KOMMENTAR

- Tillvägagångssättet att uppmärksamma hörselnedsättning hos barn är bra. Efterkommande insatser i form av vård, habilitering och möjlighet att lära sig teckenspråk är också bra. Det är dock vårdnadshavare som beslutar om insatser för sina barn. Men bristande kunskap om vad barnets hörselskada innebär och samhällets attityder styr ibland beslutet åt fel håll (som att barnen inte får tillgång till teckenspråk och/eller särskilda skollösningar). Detta gör att barnets bästa inte alltid kommer i första rummet.
- Föräldrar måste få information om svenskt teckenspråk redan vid screeningen om man upptäcker en hörselnedsättning. På samma sätt borde föräldrar till de barn där man hittar en språkförsening vid språkscreeningen på treårs-kontrollen få information om teckenspråk och alternativ kommunikation.
- Alla dessa barn ska erbjudas plats i förskolor med fokus på svenskt teckenspråk och svenska för gruppen döva/hörselskadade och fokus på tecken som stöd till svenska för gruppen med språkstörning.
- Alla barn ska rätt att läsa svenskt teckenspråk som ämne oavsett vilken skolform man tillhör. (se vidare artikel 24 punkterna 424-425)

90. Hjälpmedel för förskola och skola förskrivs till barnen, vilket innebär att skolan/förskolan själv måste stå för kostnaderna för de anpassningar och hjälpmedel som behövs under verksamheten/lektionerna. Man ser då inte alltid till vad som är bäst för barnets utveckling eftersom ekonomiska prioriteringar begränsar valet av nödvändiga och underlättande hjälpmedel och material. Förskolor söker inte heller i tillräckligt hög grad råd och stöd från Specialpedagogiska skolmyndigheten, vilket kan leda till att barnen har svårare att utveckla det sociala samspelet och därmed är mindre delaktiga med sina jämnåriga kamrater. Det är tyvärr så att man måste veta vad man ska fråga efter för att kunna fråga efter stöd.

91. KOMMENTAR

- Utvecklingen hos barn med funktionsnedsättning ska inte vara beroende av om pedagoger har kompetens att söka stöd, eftersom det inte alltid utgår ifrån vad som är bäst för barnet.

Utvisning av döva barn

92. Sverige agerar i direkt motsättning till FN konventionen om barnets rättigheter i samband med utvisning av familjer där ett eller flera barn är döva, hörselskadade eller har en dövblindhet. Teckenspråk behövs för alla barn som är döva eller har grav hörselskada för att alltid ha en säker och trygg kommunikation.

Barn har rätt att uttrycka sin mening i alla frågor som berör det. Det förekommer att barn och unga utvisas till länder där det saknas adekvata utbildningsmöjligheter med undervisning i och på teckenspråk samt tillgång till hörselteknik.

93. KOMMENTAR

- Utlänningslagen måste ses över och ändras så barn med funktionsnedsättning inte kan utvisas till länder där de inte kan få tillgång till nödvändiga insatser för att kunna bli delaktiga på lika villkor.

Artikel 7.3 Barnets åsikter

94. Handikappförbundens och Barnombudsmannens gemensamma projekt **Egen växtkraft** har genomfört en enkätundersökning bland verksamheter som arbetar med stöd till barn med funktionsnedsättning. Svaren visar, att trots att stödet är till för barnen, får de sällan komma till tals när insatserna planeras, utformas och beslutas. Svaren visar även att det ofta saknas information som vänder sig till barnen.²⁰

Endast en fjärdedel av personalen, och då framförallt inom habilitering och lekterapi, uppger att de har utformat något material för barn. Endast drygt hälften av personalen anser att de alltid kan erbjuda barnen tolk när sådant behov finns. Inte ens alla tolkcentraler kan erbjuda barnen tolk.

Omkring hälften av personalen anger att de har något specifikt arbetssätt för att förbereda sig själva inför mötet med barn och föräldrar. Endast en fjärdedel svarar att de har något särskilt förberedelsematerial. Merparten av personalen dokumenterar barnens synpunkter i journalerna. Personal på tolkcentraler och inom lekterapi har dock ingen skyldighet att föra journalanteckningar och gör således inga noteringar.

En fjärdedel av personalen anger att de har skriftliga riktlinjer om barns delaktighet. Det är i första hand verksamma inom barn- och ungdomshabiliteringar, men även den pedagogiska hörselvården, syncentraler och lekterapi anger detta.

Sammantaget pekar enkätresultatet på att det är långt kvar innan barnets rätt att komma till tals blir verklighet. Projektet Egen växtkraft konstaterar att kunskap om kommunikation med barn samt stöd till föräldrar om hur de ska stödja sina barn mot självständighet, är två av de viktigaste utvecklingsområdena.

95. Ett pågående projekt, Rullstolsmobility, som drivs av Specialpedagogiska skolmyndigheten och Örebro universitet, i samarbete med SRF och RBU, visar på hur samverkan mellan olika instanser främjar denna grupps möjlighet till ökad delaktighet i sin vardag. Genom att alla runt barnen är medvetna om deras rättighet att bli lyssnade till och att vara med och bestämma om saker som rör dem, utarbetas rutiner som främjar deras delaktighet. Detta systematiska sätt att arbeta kring målgruppen saknas på många håll i landet.

96. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Skapa regelverk som säkrar samverkan och innehåll för insatser där stat, kommun och landsting samtidigt är huvudmän.
- Se till att sanktionssystem införs för fall då beslut enligt lagen om stöd och service för vissa funktionshindrade inte verkställs.
- I samråd med funktionshindersrörelsen skapa nationella riktlinjer innehållande minimikrav på stöd och utbildning som bör erbjudas alla föräldrar till barn som har funktionsnedsättning.
- Tillsätta en heltäckande kartläggning över hur förskoleverksamheter tillmötesgår barn med funktionsnedsättningar, samt anordna löpande tillsyn

20 Ur rapporten Hur kommer barn till tals hos er?, Projektet Egen växtkraft, 2011

för att säkerställa att tillfredställande barnomsorg anordnas för alla barn med funktionsnedsättning

- Säkerställa att barn med allvarliga sjukdomar eller funktionsnedsättningar inte utvisas i fall de inte kan få tillgång till de mediciner, hjälpmedel, utbildning, grundläggande habilitering och kommunikation såsom teckenspråk i sina hemländer.
- Se till att denna konvention samordnas med Barnkonventionen för att säkerställa att situationen för barn med funktionsnedsättning stärks.

Artikel 8 Medvetandegörande om situationen för personer med funktionsnedsättning

Artikel 8 2. A Medvetandehöjande insatser

Medvetandehöjande insatser till allmänheten

97. Samtliga förbund som har besvarat projekt Agenda 50:s enkät gällande Sveriges efterlevnad av konventionen lyfter bristen på kunskap om olika funktionsnedsättningar och funktionshindersrelaterade faktorer hos såväl allmänheten som samhällets offentliga och privata aktörer. Sverige har ingen genomtänkt strategi för påverkan och medvetandegörande av allmänheten. Ett undantag är dock Handisams uppdrag om attityder till psykisk ohälsa där en kampanj pågår under 2010 och 2011.²¹

Medvetandehöjande insatser till enskilda och deras familjer

98. Vad gäller information till enskilda och deras familj har alla offentliga instanser som har myndighetsutövning, det vill säga förvaltningsmyndigheter, såväl statliga, regionala och kommunala, en informationsskyldighet. Av förvaltningslagen (1986:223) framgår att: "Varje myndighet ska lämna upplysningar, vägledning, råd och annan sådan hjälp till enskilda i frågor som rör myndighetens verksamhetsområde. Hjälpens ska lämnas i den utsträckning som är lämplig med hänsyn till frågans art, den enskildes behov av hjälp och myndighetens verksamhet."

Flera speciallagar innehåller mer detaljerade skyldigheter. Som exempel kan nämnas Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS, som anger att kommunerna ska:

1. fortlöpande följa upp vilka som omfattas av lagen och vilka deras behov av stöd och service är,
2. verka för att personer som omfattas av lagen får sina behov tillgodosedda,
3. informera om mål och medel för verksamheten enligt denna lag.

99. KOMMENTAR

- Det faktum att det är brister i samhället som skapar funktionshinder, har inte fått genomslag i Sverige. Fler informationsinsatser behövs därför.
- Vi välkomnar den informationskampanj som genomförs för att öka kunskapen om människor med psykiska funktionsnedsättningar och anser att liknande informationskampanjer måste genomföras för att öka kunskapen om mångfalden bland människor med funktionsnedsättningar. Informationsinsatser måste även omfatta osynliga funktionsnedsättningar.

²¹ <http://www.hjarnkoll.se/Hur-kan-du-bidra/>

- 1995 erkändes elöverkänsliga som en funktionshindersgrupp i Sverige. Trots det ignoreras elöverkänsligas situation och behov av det stora flertalet samhällsinstanser. Medvetandehöjande insatser om elöverkänslighet måste vidtas så allmänhet, myndigheter och andra offentliga aktörer börjar respektera människor med elöverkänslighet.
- En förutsättning för att arbetet med att öka kunskap och förändra eventuella vanföreställningar ska bli framgångsrikt är att det finns en bra kunskapsgrund. Som framgår av artikel 31 saknas kunskap och statistiska underlag på flera områden. Funktionshinderrelaterad forskning måste därför uppmuntras.
- Förbund lyfter att de blir kontaktade av medlemmar som upplever att de inte fått information om de insatser som finns att tillgå från samhället. En kartläggning över de informationsskyldiga instansernas tillvägagångssätt att förmedla informationen, bör därför genomföras.

Medvetandehöjande insatser om rättigheterna

100. Under 2010 har Handisam haft regeringens uppdrag att stödja kommuner och landsting i genomförandet av Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Handisam har i samarbete med den svenska funktionshindersrörelsens projekt Agenda 50 tagit fram diskussionsunderlag till kommuner och landsting samt genomfört elva regionala konferenser.

101. Agenda 50 är ett treårigt Arvsfondsfinansierat projekt som ska verka för att konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning genomförs i Sverige. Agenda 50 har tagit fram två olika utbildningsmaterial samt material som ger förslag på hur kommuner, landsting och regioner kan arbeta med konventionen. Agenda 50 har regelbundet genomfört utbildningar samt medverkat vid olika konferenser och seminarier om mänskliga rättigheter. Dessa utbildningsinsatser har genomförts för kommuner, landsting, regioner, statliga myndigheter och för funktionshindersrörelsen. Projektet har ett nätverk där representanter från olika förbund kan fördjupa sig i och diskutera mänskliga rättigheter. Projektet har även utbildat utbildare i de olika förbunden så dessa kan utbilda fler medlemmar i organisationerna.

102. I mars 2006 tillsatte regeringen Delegationen för mänskliga rättigheter i Sverige för att under en tidsbegränsad period stödja det långsiktiga arbetet med att säkerställa full respekt för de mänskliga rättigheterna i Sverige. Delegationens uppdrag har bland annat varit att stödja statliga myndigheter, kommuner och landsting i deras arbete, utarbeta och genomföra strategier för ökad information och kunskaper om mänskliga rättigheter hos olika målgrupper och stimulera det offentliga samtalet om mänskliga rättigheter. Representanter för föreningslivet ska utgöra en av delegationens referensgrupper. Handikappförbunden har dock inte, trots upprepade förfrågningar, fått ha en representant i denna referensgrupp.

103. Handisam har fått regeringens uppdrag att under 2011 sammanställa kunskap och metodik kring arbetet med attitydförändring på arbetsmarknaden när det gäller människor med funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga. Målet är att bygga en kunskapsbas och en guide som kan vara ett användbart stöd i arbetet med förändrade attityder på och runt arbetsmarknaden.

104. KOMMENTAR

- Att förankra perspektivet mänskliga rättigheter i relation till människor med funktionsnedsättning har visat sig vara en mycket långsam process. För att rättighetsperspektivet ska få genomslag och genomsyra såväl offentlig sektors verksamhet som funktionshindersrörelsens arbete behövs fler betydande insatser för att förmedla kunskaper och metoder.
- Projekt Agenda 50 avslutas juli 2011. Funktionshindersrörelsen måste få stöd att även fortsättningsvis utveckla kunskap och tillvägagångssätt att arbeta med mänskliga rättigheter.

Artikel 8 2. B Medvetandehöjande insatser i utbildningssystemet

105. Av Skolinspektionens granskning ²² av skolsituationen i 33 skolor där det finns elever med syn- hörsel- och rörelsenedsättning framgår att det finns bristande förståelse för elevernas olika villkor och förutsättningar. På några skolor visar även en del elever liten förståelse för elever med funktionsnedsättningar.

106. Skolverket har granskat ett urval läroböcker med avseende på om, i vilken omfattning och på vilket sätt de avviker från läroplanens värdegrund. Man har särskilt uppmärksammat förekomsten av uttryck för diskriminering eller andra former av kränkningar. I en bearbetning kallad Funktionshinders (o)synlighet i skolans läromedel, (2007) framgår att inte enbart läroböckerna utan även läro- och kursplanerna i vissa fall missar möjligheten att lyfta fram likabehandling av personer med funktionsnedsättning.

107. KOMMENTAR

- Funktionshindersorganisationerna instämmer i Skolverkets slutsatser att: "det finns orsak att verka för en ökad medvetenhet om funktionsnedsättningar och olikheter i framställningen av styrdokumentet liksom i framställningen av läromedel. Om Sverige ska leva upp till innehållet i artikel 8 måste arbetet för att stärka medvetenheten bedrivas av alla aktörer i den nya myndighetsstrukturen på skolområdet."

Artikel 8 2. C Mediabilden av människor med funktionsnedsättning

108. Medieforskaren Ylva Brune har genomfört en närmare granskning av hur och i vilken mån frågan om mänskliga rättigheter har presenterats och beskrivits i svenska medier under åren 2000-2006. Brune konstaterar att: "Kvinnor, personer som invandrat och människor med funktionshinder osynliggörs i olika grad eller presenteras oftast i sammanhang där de framstår som bristfälliga eller hotande. De brott som den dominerande gruppen begår mot de underordnade hamnar i skymundan: Våld mot kvinnor, diskriminering, hatbrott, underlåtenhet att skapa offentliga miljöer som är tillgängliga för alla och vidare." ²³ Någon senare studie om medias spegling av människor med funktionsnedsättning har inte genomförts.

²² Skolinspektionen, skolsituationen för elever med funktionsnedsättning i gymnasieskolan, 2010

²³ Delegationen för mänskliga rättigheter i Sverige, Y Brune, Svenska nyhetsmedier och mänskliga rättigheter i Sverige En översikt, SOU 2007:102, Rapport nr 1, Kalmar 2008. Länk till rapporten: <http://www.regeringen.se/sb/d/108/a/96279/dictionary/false>

Det fåtal tidigare studier²⁴ som har gjorts i Sverige visar att personer med funktionsnedsättning är nästan osynliga i nyhetsrapporteringen, samt att rapporteringen upprätthåller en bild av personer med funktionsnedsättning som "dem", det vill säga en grupp som står vid sidan om och avviker från det "vi" som representerar den samhälleliga normen. Sättet som personer framställs på är också enahanda, vanligtvis som offer eller hjältar.

Av studien framgår, att det faktum att personer med funktionsnedsättning lever olika liv och har olika livsvillkor så gott som alltid hamnar i skymundan. En annan vanlig felaktig koppling i nyhetsinslag, är den mellan psykisk funktionsnedsättning och våld.²⁵

109. I den senaste utredningen av Public Service lade utredaren tyngd i uppdraget att spegla hela befolkningen, och nämnde bland annat personer med funktionsnedsättning som en del av mångfalden. Men när sändningstillstånden till slut skrevs, kom 55-procentsmålet med som endast mäter var i landet ett program produceras, men det säger inget om hur befolkningen speglas.

110. Enligt paragraf 10 i de pressetiska reglerna ska inte etniskt ursprung, kön, nationalitet, yrke, politisk tillhörighet, religiös åskådning eller sexuell läggning framhävas om det saknar betydelse. Riktlinjer gällande funktionsnedsättningar saknas.

111. KOMMENTAR

- Det är av yttersta vikt att det genomförs återkommande, oberoende granskningar av hur olika media speglar befolkningen.
- Det hittills uppmärksammade journalistiska arbetssättet att skildra det avvikande och annorlunda får negativa konsekvenser för människor med funktionsnedsättning.
- De pressetiska reglerna bör även omfatta funktionsnedsättning.
- Människor med funktionsnedsättningar behöver finnas med både i medieutbudet och i produktionen för att medier ska kunna ge en allsidig beskrivning av mångfalden i samhället.

Artikel 8 2. D Utbildningsprogram

112. Som framgår av flera artiklar i denna rapport leder bristande kunskap bland beslutsfattare till att nya hinder för delaktighet alltjämt uppstår. Otillräcklig kunskap vid myndighetsutövning leder till att enskildas rättigheter inte alltid tillgodoses. Av artikel 13 framgår exempelvis att bristen på kunskap inom rättsväsendet orsakat rättsosäkerhet.

24 Ljuslinder, Karin, På nära håll är ingen normal, Handikapdiskurser i Sveriges Television 1956 – 2000, Umeå University Library, 2002

25 Mediebilderna av psykisk sjukdom och psykiatri i samband med våldsbrott En studie av DN, Aftonbladet och Rapport Joel Rasmussen Birgitta Höjjer, Örebro Universitet, 2005

113. KOMMENTAR

- Alla universitets- högskole- och andra utbildningar för yrkesgrupper som har en avgörande inverkan på tillgodoseendet av enskildas rättigheter och samhällets kunskap och utformning såsom jurister, socionomer, journalister, lärare, yrken inom vård och omsorg, kollektivtrafik liksom samtliga utbildningar som relaterar till byggd miljö, information och kommunikation måste innehålla perspektivet människor med funktionsnedsättning och funktionshinderande faktorer.
- Fördjupningskurser för olika yrkesgrupper måste utvecklas.
- Vidareutbildning för redan yrkesverksamma måste uppmuntras.

114. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Ta fram en strategi för hur allmänhetens kunskap om olika (såväl synliga som osynliga) fysiska, psykiska, intellektuella och sensoriska funktionsnedsättningar och dess konsekvenser samt förståelse för att det är brister i samhället som utestänger människor med funktionsnedsättning, ska öka. Pengar och resurser för att strategins olika delar ska kunna genomföras måste avsättas.
- Aktivt verka för en ökad medvetenhet om mångfalden bland människor med funktionsnedsättningar vid framställningen av de olika skolformernas styrdokument liksom i framställningen av läromedel.
- Se över sitt public serviceavtal med Sveriges television för att främja en spegling av personer med funktionsnedsättning som inte förstärker stereotyper och attityder som försvårar för människor med funktionsnedsättning att integreras i samhället. Förebilder för ett organiserat mångfaldsarbete inom public service media finns på den internationella arenan, däribland den medieplattform som BBC grundar sitt arbete på.
- Staten och medieföretagen ska i dialog med funktionshindersrörelsen ta ansvar för att inkludera människor med funktionsnedsättning i medier.
- Se till att kontinuerlig och systematisk oberoende uppföljning av mediebildens av personer med funktionsnedsättning görs.
- Uppmuntra strategisk rekrytering inom medier och offentlig sektor för att få förebilder.
- Omgående tillsätta en översyn av vilka universitets- högskole- och yrkesutbildningar som behöver ha funktionshinderskunskap.
- Utveckla fördjupningskurser för identifierade/ olika yrkesgrupper samt uppmuntra vidareutbildning för redan yrkesverksamma.
- Se till att grundlagarna gällande yttrande- och tryckfrihet ger alla diskrimineringsgrunder, även människor med funktionsnedsättning, lika skydd mot kränkande utsagor.

Artikel 9 Tillgänglighet

Artikel 9 1. A Byggnader och transportmedel

Byggd miljö - regelverket

115. Enligt Lagen om tekniska egenskapskrav på byggnadsverk ska ny och tillbyggnation göras tillgänglig för människor med nedsatt rörelse- och orienteringsförmåga.

116. Plan- och Bygglagen ställer övergripande krav på bebyggelsemiljön. Inom områden med sammanhållen bebyggelse ska miljön utformas så personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga kan använda området.

117. Plan- och Bygglagen föreskriver även att i byggnader som innehåller lokaler dit allmänheten har tillträde och på allmänna platser ska enkelt avhjälpta hinder mot lokalernas och platsernas tillgänglighet och användbarhet för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga undanröjas.

Enligt BFS 2003:19 HIN 1 ska även exempelvis hinder i form av bristande skyltning och brister i ljudmiljön åtgärdas. Fastighetsägaren ansvarar för att de enkelt avhjälpta hindren avhjälps.

118. Bygglagstiftningens bestämmelser om tillgänglighet gäller då bostäder ska byggas, byggas till eller ändras. Regelverket måste dock kompletteras för att bostäder i högre utsträckning ska bli tillgängliga för människor med olika funktionsnedsättningar. Även för redan byggda bostadsområden är regelverket bristfälligt. Det saknas exempelvis bestämmelser gällande tillgänglighet till gemensamhetsutrymmen.

119. Enligt Miljöbalken bär fastighetsägaren ansvar för att fastigheten är i ett sådant skick att den inte skapar ohälsa på grund av till exempel fukt, mögel och dålig ventilation. I förarbetena till lagen sägs att den ska omfatta människor som är något känsligare än normalt. Det innebär att det blir en tolkningssituation samt att människor med astma och allergi ibland faller utanför då de anses vara så känsliga att man inte kan kräva fler åtgärder.

120. Enligt Förordningen om de statliga myndigheternas ansvar för genomförandet av handikappolitiken ska myndighetens lokaler, information och verksamhet göras tillgängliga för människor med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga. Förordningen föreskriver även att myndigheterna ska ta fram handlingsplaner för sitt tillgänglighetsarbete.

121. Enligt Skollagen ska alla barn och elever ha lika tillgång till utbildning. Huvudmännen är ansvariga för skolans lokaler, men det finns ingen detaljreglering av den fysiska tillgängligheten.

122. Arbetsmiljölagens syfte är att förebygga ohälsa och olycksfall i arbetet samt att i övrigt uppnå en god arbetsmiljö. Arbetsgivaren ska genom att anpassa arbetsförhållandena eller vidta annan lämplig åtgärd ta hänsyn till arbetstagarens särskilda förutsättningar för arbetet. Enligt 6 § i förordningen Arbetsplatsens utformning AFS 2009:2 ska arbetsplatser, arbetslokaler och personalutrymmen, om det behövs, vara tillgängliga för och kunna användas även av arbetstagare med funktionsnedsättning.

123. Enligt Vallagen ska kommuner använda tillgängliga vallokaler. Undantag får göras i samråd med länsstyrelsen.

124. Regelverket om nödutgångar för utrymning ställer inte krav på tillgänglighet för människor med nedsatt rörelse och orienteringsförmåga. Den föreslagna Plan- och byggförordningen föreskriver att personer som befinner sig i en byggnad vid brand ska kunna lämna den eller räddas på annat sätt (kap 3, 9§ punkt 4). Här beaktas dock inte olikheter i funktionsförmågor.

125. Tobakslagen som reglerar bland annat rökfria miljöer omfattar i stort sett inte alls utemiljö och bostäder. Exempelvis saknas rätten till rökfri miljö vid entréer till offentliga byggnader, på uteserveringar, utomhusperronger, balkonger och gemensamma utrymmen i flerfamiljshus.

126. KOMMENTAR

- Regelverket gällande tillgänglighet till byggd miljö för människor med nedsatt rörelse eller orienteringsförmåga är i grunden bra. Problemet är att regelverket inte följs. Perspektivet tillgänglighet och användbarhet för människor med olika funktionsnedsättningar och universell design måste på ett systematiskt sätt finnas med redan från början för att tillgängligheten ska förbättras.
- Många av lagarna gällande tillgänglighet relaterar endast till människor med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga. Detta täcker inte in alla dem som i Sverige omfattas av konventionen. Regelverket måste därför ses över, luckor identifieras och kompletteras. En översyn av Plan- och Bygglagen, Plan- och Byggförordningen och byggreglerna avseende bostadsutformning måste göras så att alla bostäder vid ny- och ombyggnad blir tillgängliga och användbara för människor med olika funktionsnedsättningar. Även regelverket gällande redan byggda bostäder måste ses över.
- Människor som har astma, allergi eller annan överkänslighet måste på samma sätt som andra, erhålla lagens skydd mot att utsättas för ohälsa på grund av olägenheter som exempelvis fukt, mögel och dålig ventilation. En översyn av Tobakslagen, Miljöbalkens och Plan- och Bygglagens bestämmelser och tillhörande föreskrifter måste göras.
- Föreskrifter som definierar vad som menas med tillgänglighet i skolmiljöer måste skapas (se vidare artikel 24).
- Boverket behöver definiera vad som är dålig hörbarhet/god ljudmiljö enligt föreskrifterna om enkelt avhjälpna hinder.

Statistiska jämförelser och forskningsresultat

127. Nedan följer några sammanställningar gällande tillgänglighet till byggd miljö där det redan finns lagstadgad skyldighet att vidta åtgärder för tillgänglighet.

128. Endast sex av 271 myndigheter uppfyller alla krav på tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning. Myndigheterna ska uppfylla 13 kriterier, men 214 myndigheter uppfyller inte ens hälften av kriterierna. Trots krav på att myndigheter ska ta fram handlingsplaner för att systematiskt se till att lokaler, information och kommunikation samt verksamhet blir tillgängliga har, efter tio års arbete, en tredjedel av myndigheterna ännu inte en färdig handlingsplan. Drygt var tredje myndighet har

inte utsett en samordnare för att förbättra tillgängligheten. Ett sjuttiofem myndigheter har backat i tillgänglighetsarbetet.²⁶

129. Två av tre grundskolor och hälften av gymnasieskolorna saknar automatiska dörröppnare²⁷, vilket omfattas av enkelt avhjälpta hinder.

130. Var fjärde undersökt vallokal vid valet 2010 var inte tillgänglig för rullstolsanvändare.²⁸ Endast 56 procent av vallokalerna vid valet till Europaparlamentet år 2009 var helt tillgängliga.²⁹

131. Endast hälften av tillfrågade kulturinstitutioner uppger att en rullstolsanvändare kan använda institutionens entré, toalett och salong på egen hand. En fjärdedel av dessa uppger att lokalerna endast delvis är anpassade. En tredjedel av kulturinstitutionerna uppger att de har någon form av taktil- eller kontrastmarkering i de publika delarna av lokalen. Hälften av institutionerna har en fungerande teleslinga eller motsvarande i lokalerna.³⁰

132. Småhus, skolor och daghem byggda under 1970- och 1980-talen fick mögelskador i stor omfattning. Orsakerna var bland annat nya och oprövade material. Mellan 1983 och 2007 lämnade Småhusskadenämnden bidrag för att avhjälpa fukt- och mögelskador relaterade till tekniska brister i småhus. Statskontorets uppföljning 2009, *Sega gubbar*, visar att kvaliteten inte förbättrats och att flera av de åtgärder som föreslogs i utredningen *Skärpning gubbar* inte har genomförts. Mögel och fuktskador är skadlig för alla människor men gör det särskilt svårt för människor med allergi och överkänslighet.

133. KOMMENTAR

- Sverige måste säkerställa att befintligt regelverk följs.
- Utbildningar relaterade till byggd miljö måste innehålla tillgänglighet och användbarhet för människor med funktionsnedsättning liksom universell design.
- Byggherrar måste uppmuntras att använda certifierade tillgänglighetskonsulter.

Transportmedel - regelverket

134. Enligt Lagen om handikappanpassad kollektivtrafik ska kollektivtrafiken tillgängliggöras för människor med funktionsnedsättning. Lagen har kompletterats med Förordningen om handikappanpassad kollektivtrafik som mer detaljerat anger hur kollektivtrafiken ska tillgängliggöras. Där framgår att "2 § Anpassningen ska ske i den takt och i den omfattning som bedöms skälig med hänsyn till syftet och till de tekniska och ekonomiska förutsättningarna hos dem som utövar trafiken."

135. Sverige omfattas av Europaparlamentets och rådets förordningar, däribland (EG) nr 1371/2007 av den 23 oktober 2007 om rättigheter och skyldigheter för tågresenärer.

26 Handisam, Öppna jämförelser av tillgängligheten i staten, myndighetsenkät 2010

27 Skolverket, Tillgänglighet till skolans lokaler och valfrihet för elever med funktionsnedsättning, 2008

28 Nätverket Unga för tillgänglighet, Undersökning av tillgängligheten i 77 vallokaler i valet 2010

29 Regeringens skrivelse 2009/10:166, Uppföljning av den nationella handlingsplanen för handikappolitiken och grunden för en strategi framåt Skr. 2009/10:166, 2010

30 Statens kulturråd, Uppföljning av enkät om tillgängligheten till kulturlivet, 2009

136. För byggnader relaterade till resande gäller de generella byggreglerna som beskrivs i punkten 115.

Statistiska jämförelser och forskningsresultat

137. Av en enkätstudie³¹ om upplevd tillgänglighet till transportsystemet bland personer som drabbats av stroke framgår att:

Ytterst få hade rest med något av de kollektiva trafikslagen under det senaste året. Nio procent hade rest med tåg. Ytterligare 30 procent angav att de hade önskemål att resa med tåg. Bland de som ville resa men som inte gjort det uppå grund av v 80-82 procent att hindren var av fysisk art, det vill säga att ta sig till och från tågen, ta sig ombord och att stiga av. 37 procent angav även kognitiva hinder för att resa, till exempel problem att boka, betala, att hitta och orientera sig på stationen. 18 procent angav rädsla som orsak för att inte resa med tåg. Bland de som rest med tåg och som rapporterade erfarenheterna av den senaste resan var fysiska svårigheter dominerande. Svårast var det att förflytta sig ombord, men också att röra sig på stationen, ta sig ombord och att stiga av. Det var mycket vanligare bland tågresenärer än bland andra resenärer att man upplevt problem med informationen på stationen. 39 procent hade haft ledsagning/ assistans senaste resan med tåg, varav knappt hälften genom kommunens försorg. Sex procent hade haft problem att beställa ledsagning. 99 procent var nöjda med ledsagningen.

138. Flera av de brister som påtalas i enkätstudien lyfts även av flera förbund inför framtagningen av denna rapport.

Det saknas ofta möjlighet att få viktig trafikinformation så som information om förseningar eller störningar i trafiken i tillgängligt format. Det saknas ofta textad information och den textad information som finns har inte alltid ett tydligt typsnitt, bra teckenstorlek och bra kontrast. Akustiskt utrop är ofta bristfälligt. Vid användning av äldre transportmedel saknas ofta tillgänglig linje/ destinations/ hållplatsinformation helt.

För människor med astma och allergi finns svårigheter att resa med de olika transportslagen. Som exempel kan nämnas servering av nötter på flygplan och starka dofter bland personal och medpassagerare. Många av dessa svårigheter kan dock undanröjas med enkla medel.

139. KOMMENTAR

- Lagen om handikappanpassad kollektivtrafik har funnits över 30 år. Det är oacceptabelt att bristerna fortfarande är så omfattande.
- Vid upphandlingen av transporter måste krav alltid ställas på tillgängliga och användbara transportmedel som fungerar året om. Samtliga fordon som köps in eller görs om ska utgå från teknisk standard, TSD.
- De nationella riktlinjerna för tillgängliga transportmedel måste utvecklas. Sverige bör även verka för att den planerade omarbetningen av Europeiska Unionens Direktiv om TSD PRM (Tekniska specifikationer för driftskompatibilitet för funktionshindrade) utvidgas och omfattar alla de som omfattas av den svenska funktionshinderspolitiken.
- Underlåtenhet att följa befintligt regelverk måste bestraffas.

³¹ Banverket, upplevd tillgänglighet till transportsystemet för personer med rörelsehinder, resor med tåg, 2010

- Tågföretag behöver införa doftfria platser. Personal på tåg måste även uppmanas att exempelvis inte använda parfymer eller att föra med sig lukten av tobaksrök.
- Sverige bör arbeta för att ICAO:s normer och rekommendationer utvecklas och bättre beaktar resenärer med olika funktionsnedsättningar.
- Både offentliga och privata transportföretag måste uppmuntras att informera resenärer om tillgänglighet. Exempelvis om tåget är tillgängligt för rullstolsanvändare, om det finns doftfria platser, textad information och om flygföretaget serverar nötter.

Brist på påföljdssystem

140. Av EG:s förordning 1371 framgår att persontrafiken på järnväg bör gagna allmänheten. Personer med funktionshinder eller nedsatt rörlighet, oavsett om orsaken här till är handikapp, ålder eller andra faktorer, bör därför ha möjligheter att resa med tåg som kan jämföras med andra medborgares.

Av förordningen framgår även att: "Medlemsstaterna bör fastställa påföljder vid överträdelse av bestämmelserna i denna förordning samt se till att påföljderna tillämpas. Påföljderna, som bland annat kan innefatta ersättning till den berörda personen, bör vara effektiva, proportionerliga och avskräckande."

141. Trots Lagen om handikappanpassad kollektivtrafik har så sent som år 2009 exempelvis tågföretaget Veolia köpt in tåg som inte kan användas av rullstolsanvändare. Sedan ett år tillbaka kan X2000-tåg på grund av fel i lyftanordningarna inte heller ta emot rullstolsanvändare.

142. KOMMENTAR

- Att företag inom transportsektorn köper in nya transportmedel som inte kan användas av människor med nedsatt rörelse eller orienteringsförmåga är helt oacceptabelt. Företag agerar i strid med såväl svensk lag som EU:s förordning.
- Att X2000 som inte har kunnat ta emot passagerare i rullstol i ett års tid på grund av lyftfel ändå tillåtit trafikera är helt oacceptabelt.
- Sveriges regering måste på ett mycket tydligare sätt kräva att hela transportsektorn följer befintligt regelverk och måste i enlighet med EU:s förordning införa påföljd för underlåtenhet att beakta resenärer med funktionsnedsättning.

Transportslagsövergripande åtgärder

143. Rikstrafiken uppskattar att det finns förutsättningar att åstadkomma en god tillgänglighet till transportslagsövergripande gemensamma funktioner som information, biljett- och bokningssystem samt en väl fungerande personlig service och samordning mellan olika aktörer inom transportsektorn. Huruvida målet kan uppfyllas i dessa avseenden är dock främst en fråga av organisatorisk karaktär som kräver transportslagsövergripande samordning. Rikstrafiken uppger att det kan komma att krävas tvingande åtgärder eller styrmedel för att åstadkomma en ordning som är av tillräckligt hög kvalitet.

144. KOMMENTAR

- Ett hela resan-perspektiv måste tillämpas så att resan fungerar från början till slut även för resenärer med funktionsnedsättning. Nödvändiga styrmedel måste identifieras och skapas.
- För att möjliggöra resandet för enskilda individer med exempelvis lässvårigheter eller kognitiva funktionsnedsättningar måste det finnas tydlig och lättförståelig information, visuell vägledning, lättolkade symboler vid entréer, hissar med mera. Det är särskilt viktigt vid Transportslagsövergripande åtgärder att skyltningen ser likadan ut. Riktlinjer för information relaterade till transportsektorn måste tas fram.

Artikel 9 1. B Information och kommunikation

Regelverket

145. Enligt Förordningen om de statliga myndigheternas ansvar för genomförandet av handikappolitiken ska myndighetens information och verksamhet göras tillgängliga för människor med funktionsnedsättning. För kommunerna saknas liknande ansvar. Det finns dock ingen skyldighet, varken för statliga myndigheter eller kommuner att förse den enskilde med information på det medium den enskilde själv väljer och behärskar, exempelvis i punktskrift eller digitalt.

146. Förvaltningslagen föreskriver att i samband med myndighetsutövning: "8§ om det är någon som inte behärskar svenska eller är allvarligt hörsel- eller talskadad bör myndigheten anlita tolk."

147. Förvaltningsprocesslagen och Rättegångsbalken föreskriver att tolk ska användas vid behov. Dessa lagar innehåller även skrivningar om översättning till och från punktskrift. Förvaltningslagen har ingen motsvarighet gällande punktskrift. Lagarna omfattar information och kommunikation för parterna, men inte tillgängliggörande av information för nämndemän.

148. Lagen om elektronisk kommunikation reglerar leverans av elektroniska kommunikationstjänster, däribland leverans av telefonnät och datakommunikation. Av lagen framgår att: "Samhällsomfattande tjänster ska alltid finnas tillgängliga på för alla likvärdiga villkor i hela landet." Sverige har fattat beslut om att det fasta telefonnätet på landsbygden ska monteras ner. Det mobila nät som istället föreslås gör att elöverkänsliga som bor på landsbygden blir utan telefon. I resten av samhället saknas lagar.

149. KOMMENTAR

- Regelverk måste skapas. Kommuner måste åläggas att göra sin information till allmänheten tillgänglig och begriplig för människor med olika funktionsnedsättningar.
- Regelverket måste kompletteras med skyldighet för statliga myndigheter, domstolar och kommuner att förse den enskilde med information på det medium den enskilde själv väljer och behärskar.
- Alla offentliga aktörer måste åläggas att följa befintliga riktlinjer för webbsidor och annan elektronisk kommunikation.
- Riktlinjer för tillgänglig elektronisk kommunikation måste utarbetas på de

områden där det fortfarande saknas.

- Privata aktörer som tillhandahåller varor och tjänster till allmänheten måste uppmuntras att göra sin information om varan och tjänsten tillgänglig och begriplig för människor med olika funktionsnedsättningar.
- Lagen om elektronisk kommunikation måste följas så även elöverkänsliga får tillgång till telefonnätet.

Statistiska jämförelser och forskningsresultat

150. Trots att statliga myndigheter har skyldighet att göra sin information tillgänglig följs inte förordningens bestämmelser alltid i praktiken. För statistik gällande tillgängligheten till myndigheters allmänna information hänvisas till artikel 21 i denna rapport. Vad gäller tillgänglighet vid myndighetsutövning framgår av sexualbrottsofferutredningen³² att det inte finns kunskap om i vilken utsträckning bestämmelserna i förvaltningslagen efterlevs eller om de är tillräckliga.

151. En undersökning³³ bland socialkontor och vårdcentraler visar att endast vart tredje socialkontor har rutiner för att anlita teckenspråkstolkar. Endast var tionde verksamhet har information i punktskrift eller digitala talböcker för personer med lässvårigheter. Hörselteknisk utrustning saknas i stort sett helt.

152. KOMMENTAR

- Alla offentliga aktörer måste åläggas att skapa rutiner för att göra sin information och kommunikation tillgänglig för människor med olika funktionsnedsättningar.
- Handlingsplaner för samtalsvänlig ljudmiljö bör upprättas i alla kommuner och landsting liksom hos samtliga myndigheter.

Artikel 9 2. A Övervakning

153. Olika myndigheter utövar tillsyn och utfärdar föreskrifter gällande tillgänglighet för människor med funktionsnedsättning. Exempelvis är Boverket förvaltningsmyndighet för frågor om byggd miljö, fysisk planering, byggande och förvaltning av bebyggelse och boendefrågor.

154. KOMMENTAR

- Lagarnas begränsning att endast omfatta personer med nedsatt rörelse- och orienteringsförmåga medför att tillsyn och alla regelverk som utgår från befintlig lag endast omfattar dessa funktionsnedsättningar.
- Lagarna måste kompletteras så de reglerar tillgänglighet och användbarhet för alla människor med funktionsnedsättning. En konsekvens av detta blir att även relaterat regelverk och tillsyn omfattar de som i Sverige omfattas av konventionen.
- De som utövar tillsyn måste ha nödvändig kunskap om konventionens skrivningar, mångfalden av funktionsnedsättningar samt funktionshinderrelaterade aspekter.

32 Sexualbrottsofferutredningen, Anmälan och utredning av sexualbrott, Förslag på förbättringar ur ett brottsofferperspektiv, Promemoria av Justitiedepartementet, 2005, sid 65

33 Socialstyrelsen, Tillgänglighet ur ett funktionshindersperspektiv – En undersökning bland socialkontor och vårdcentraler sid 9

Artikel 9 2. B Enskilda enheters anläggningar och service

155. Regelverket gällande tillgänglighet till byggd miljö omfattar såväl privata som offentliga fastighetsägare. Vad gäller tillgänglighet till information och kommunikation är statliga myndigheter skyldiga att göra sin information och kommunikation tillgänglig. I resten av samhället saknas lagar. Se kommentaren till punkt 149.

Bristande tillgänglighet som diskrimineringsgrund

156. Under flertalet artiklar i denna rapport visar statistik att lagarna på tillgänglighetens område inte alltid följs. Regeringen har tidigare valt att inte förverkliga Diskrimineringskommitténs förslag att försummelse att vidta åtgärder för tillgänglighet ska anses vara diskriminering. Regeringen har genomfört en ny utredning vilken också föreslår att underlåtenhet att vidta åtgärder för tillgänglighet ska anses vara diskriminering. Statskontoret har därefter, på regeringens uppdrag gjort en kostnadsanalys av utredningens förslag. Statskontoret konstaterar att ett förbud mot diskriminering i form av bristande tillgänglighet kan leda till betydande samhällsekonomiska kostnader.

157. KOMMENTAR

- Införandet av bristande tillgänglighet som diskrimineringsgrund medför inga nya skyldigheter för olika aktörer i samhället. Den som utestängs från att bli delaktig på lika villkor när lagarna inte följs är den enskilde individen som har funktionsnedsättning. Enskildas möjlighet att påverka sin egen situation måste stärkas.
- De kostnader som uppstår i samband med diskrimineringslagens förstärkning, torde i huvudsak vara följder av tidigare undfallenhet av redan gällande lagkrav. De farhågor som uttryckts för att lagkraven skulle orsaka orimliga kostnader, bedömer vi vara kraftigt överdrivna. Anpassningarna kommer troligen innebära en samhällsekonomisk vinst då personer med funktionsnedsättningar i högre grad kan delta i arbetsliv, fritidsliv och vara mindre beroende av offentlig service.
- Underlåtenhet att vidta lagstadgade åtgärder för tillgänglighet måste lagstadgas som diskriminering.

Diskrimineringsskyddets omfattning

158. I liggande förslag framgår: "Förbudet mot diskriminering genom underlåtenhet att vidta åtgärder för tillgänglighet ska gälla inom alla de samhällsområden som idag omfattas av Diskrimineringslagens tillämpningsområden."

Diskrimineringslagens tillämpningsområde omfattar arbetslivet, arbetsmarknadspolitisk verksamhet, utbildning, medlemskap i arbetstagar- eller arbetsgivarorganisation, hälso- och sjukvård, socialförsäkringssystemet, studiestöd, värnplikt samt vid köp av varor eller tjänster - det vill säga i huvudsak ekonomiska sociala och kulturella rättigheter.

Flera av de medborgerliga och politiska rättigheterna finns i den Europeiska konventionen om mänskliga rättigheter och grundläggande friheter. Den europeiska konventionen har inkorporerats i svensk lag och kan därmed åberopas inför domstol.

159. KOMMENTAR

- Då denna lag också är en diskrimineringslag bör underlåtenhet att vidta åtgärder för tillgänglighet även omfatta denna lags tillämpningsområde.

Offentlig upphandling – ett bra verktyg

160. Lagen om offentlig upphandling föreskriver att då offentliga aktörer gör tekniska specifikationer ska hänsyn tas till tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning. Lagen gäller vid offentlig upphandling av byggtreprenader, varor och tjänster samt vid byggkoncessioner. Lagen innehåller dock inga bestämmelser gällande upphandling av tjänster och system för information och kommunikation. Inte heller några krav på att det ska finnas information om varans eller tjänstens tillgänglighet.

161. KOMMENTAR

- All offentlig upphandling måste ställa krav på att den upphandlade varan eller tjänsten blir tillgänglig för människor med funktionsnedsättningar. Befintliga nationella riktlinjer måste användas då kravspecifikationer upprättas.
- Sverige måste skynda på EU:s standardiseringsarbete i syfte att få enhetliga riktlinjer för tillgänglighet.
- Exempel på kravspecifikationer som gett goda resultat måste tas fram positiva för så att andra kan göra lika bra kravspecifikationer.
- System att följa upp leverantörskraven måste tas fram.
- Lagen om offentlig upphandling måste kompletteras med bestämmelser gällande tillgänglighet till information om de tjänster och varor som köps in av offentliga aktörer, samt med bestämmelser gällande upphandling av tjänster och system relaterade till information och kommunikation. Lagen bör även ålägga leverantörer att tillhandahålla information om varans eller tjänstens tillgänglighet.

Motstridiga behov kan lösas

162. I Sverige saknas lagstöd för att garantera rätten för människor som använder service- eller ledarhundar att få besöka allmänna platser och offentliga lokaler. Det är ofta upp till enskilda näringsidkare att införa restriktioner i användandet av service- och ledarhundar. En mycket vanlig kommentar är att ledarhundsföraren inte får ta med sig hunden eftersom det kan finnas allergiker.

163. Att människor som använder service- eller ledarhundar kan nekas tillträde till offentliga lokaler måste lagstadgas som diskriminering i alla de fall det saknas verklig grund att neka hundföraren tillträde. Exempelvis att en annan besökare har pälsdjursallergi och lösningar för motstridiga behov prövats i det enskilda fallet.

Näringslivets aktörer måste få information om överenskommelsen mellan Synskadades Riksförbund och Astma- och Allergiförbundet samt tips på hur motstridiga behov kan lösas. I utbildningen för service- och ledarhundsförare ska ingå hur man kan visa hänsyn och hitta lösningar så att problem undviks för personer med pälsdjursallergi.

Artikel 9 2. C Utbildning om tillgänglighet

164. Funktionshindersorganisationer upplever att det allt för ofta saknas vilja att åtgärda bristande tillgänglighet, förståelse för konsekvenserna av bristande

tillgänglighet samt kunskap om regelverket och hur lokaler, verksamheter och information kan göras tillgängliga. Exempel på yrkeskategorier som behöver utbildning är samtliga inblandade i planering och byggnation, personal inom transportsektorn, förskola och skola, försäkringskassa, arbetsförmedling och inom vården/omsorgen. Informationsinsatser om tillgänglighet, användbarhet samt vikten av att exempelvis inte lukta parfym eller tobaksrök behövs även för människor som har olika former av servicearbeten.

165. KOMMENTAR

- Ökade satsningar på utbildning om tillgänglighet och användbarhet för människor med funktionsnedsättningar, konsekvenser av olika funktionsnedsättningar samt befintligt regelverk på tillgänglighetens område måste genomföras.
- Tillgänglighet och användbarhet för människor med olika funktionsnedsättningar måste ingå som ett ämne i relevanta utbildningar relaterade till bygd miljö, transportmedel, information och kommunikation.
- Specialistutbildningar inom olika tillgänglighetsområden (till exempel akustiker) måste utvecklas.
- Medvetandehöjande insatser för att öka allmänhetens kunskap om tillgänglighetens betydelse måste vidtas.
- De positiva konsekvenserna av ett samhälle för alla måste framhållas tydligare i den allmänna samhällsdebatten.

Artikel 9 2. D Anvisningar i punktskrift och lättläst

166. Boverkets föreskrifter om enkelt avhjälpta hinder innehåller skrivningar om bland annat markering av nivåskillnader och användning av punktskrift. En undersökning³⁴ bland socialkontor och vårdcentraler visar att inte ens hälften av verksamheterna ger personer med synnedsättning vägledning med hjälp av ledstänger och kontrastmarkeringar vid entrén, eller punktskrift på hissknappar och syntetiskt tal i hiss. Endast var tionde verksamhet har information i punktskrift eller digitala format eller talböcker för personer med lässvårigheter.

167. I Handisams myndighetsundersökning från 2010 svarade 50 procent av myndigheterna att glasdörrar är markerade i ögonhöjd, 47 procent att det finns taktil markering på hissknappar, 27 procent att det finns tal som upplyser om våningsplan i hissar och 40 procent att alla trappor är kontrastmarkerade.

168. KOMMENTAR

- Enkätsvaren visar att inte ens hälften av de statliga myndigheterna som har ett uttalat ansvar att göra sina lokaler tillgängliga för människor med funktionsnedsättning följer regelverket.

Artikel 9 2. E Assistans och annan personlig service

169. I december 2009 började EU-förordningen 1371 - rättigheter och skyldigheter för tågresenärer att gälla. Enskilda ska därigenom ha möjlighet att boka ledsagning om man ska åka med tåg. Sex månader efter ikraftträdandet finns fortfarande stora
34 Socialstyrelsen, Tillgänglighet ur ett funktionshindersperspektiv – En undersökning bland socialkontor och vårdcentraler sid 9

brister. Exempelvis saknas gemensamt bokningssystem för ledsagning och beställning av ramp. Detta även då biljetter för resa med olika transportbolag kan beställas från samma ställe.

Nya begränsningar i systemet har resulterat i att ledsagarna inte får följa resenären ombord på tåg. Ledsagning som ska skötas av ombordpersonal fungerar dåligt eller inte alls. Särskilt svårt är att få tillfredställande ledsagning vid byte av transportföretag. Även om ledsagning behövs på en och samma station måste då olika ledsagare byta av varandra. Dessa begränsningar i ledsagningen gör resan mycket osäker och otrygg.

170. I Sverige saknas ofta riktade resurser för att använda teckenspråkstolkar. Bristen på riktade resurser för tolkar inskränker dels enskildas möjlighet att få tillgång till tolk, dels det allmännas möjlighet att främja teckenspråket på så sätt som är föreskrivet i språklagen (se artikel 21).

171. KOMMENTAR

- Befintliga inskränkningar gällande ledsagning vid resa måste tas bort och ett hela resan-perspektiv tillämpas så att det fungerar för personer med funktionsnedsättning att resa på lika villkor som andra. Enskilda måste få tillfredställande ledsagning även vid byte av transportföretag.
- Regelverket måste kompletteras med en skyldighet för bussföretag att hålla med ledsagning. Många bussföretag har inte sådan service vilket avsevärt försvårar resandet för människor med funktionsnedsättning.
- Landstingen ska erbjuda och tillhandahålla teckenspråks-, dövblind- och skrivtolkning. Det har emellertid visat sig vara otillräckligt. En särskild utredare (Dir 2010:87) ska kartlägga och analysera hur nuvarande reglering, finansiering, organisering och tillsyn av tolktjänst till barndomsdöva, vuxendöva, hörselskadade och dövblinda fungerar inom olika samhällsområden. Vår förhoppning är att utredningen ska resultera i att samhället tar fullt ansvar för tolkservicen.

Artikel 9 2. F Alternativa lösningar

172. Utvecklingen går mot att enskilda själv behöver inhämta information och kommunicera digitalt. Detta gäller såväl information från myndigheter, kommuner som från privata aktörer. För att människor med funktionsnedsättning ska kunna ta del av informationen krävs att:

- Informationen är tillgänglig för människor med olika funktionsnedsättningar (se artikel 9 punkt 2g).
- Att enskilda har tillgång till en användbar dator eller annat kommunikationsmedel inbegripet tillgång till nödvändiga hjälpmedel. Som framgår av artikel 28 är exempelvis den ekonomiska situationen för människor som omfattas av LSS ofta betydligt sämre än för andra. Deras ekonomiska situation leder till att de inte i lika utsträckning har tillgång till egen dator eller mobiltelefon.³⁵ Svårigheterna för människor med elöverkänslighet måste också framhållas. Under artikel 21 redovisas svårigheterna för människor med funktionsnedsättning att få tillgång till allmän information i alternativa format däribland punktskrift. Det finns flera alternativa tjänster som exempel kan

³⁵ Socialstyrelsen, Alltjämt ojämlikt - Levnadsförhållanden för vissa personer med funktionsnedsättning

nämnas faxtjänst för synskadade dit man kan faxa papper och få texten uppläst över telefon, men, någon heltäckande bild över behov, utbud och tillgång finns inte.

173. KOMMENTAR

- Tillvägagångssätt att tillgängliggöra information och kommunikation måste utvecklas. Metoder som prövats, utvärderats och gett goda resultat måste användas. Exempelvis bör den så kallade "tolken i fickan" som tillgängliggör kommunikation för döva och hörselskadade erbjudas behövande.
- Tillvägagångssätt att tillgängliggöra varningstexter, innehållsförteckningar samt annan information på produkter och i bruksanvisningar måste tas fram. Exempelvis behövs riktlinjer för streckkodsinformation.
- Nationella riktlinjer för hjälpmedelstildelning måste skapas, se vidare artikel 26 punkten 467-470.

Artikel 9 2. G Tillgänglig informations- och kommunikationsteknologi

174. Handisam har tagit fram underlag till handlingsplan för e-inkludering³⁶. Där konstateras att: "För e-inkludering krävs att varor, tjänster och system som baseras på IKT utformas rätt från början där hänsyn tas till människors olikheter och att användbarhet och tillgänglighet utgör kvalitetsmål i utvecklingsprocesserna. Det krävs insatser av skilda slag inom många samhällssektorer för att driva på tillgången till och användningen av IKT."

I rapporten definieras tolv insatser för att uppfylla visionen att alla ska kunna använda IKT. En av dessa insatser är att få fram och samordna statistiska underlag för att kunna följa utvecklingen. Handisam har under hösten 2010 fått regeringens uppdrag att identifiera sådana indikatorer samt lägga förslag på framtida struktur för uppföljning av e-tillgänglighet.

175. KOMMENTAR

- Offentliga tjänster måste vara utformade så att de kan användas av bredast möjliga krets av användare, oavsett ålder, kön, funktionsnedsättningar och kulturell/etnisk bakgrund.
- Åtgärder måste vidtas skyndsamt för att säkerställa att det digitala samhället utformas och utvecklas utan att nya hinder för delaktighet skapas.
- Det måste finnas en dialog med funktionshindersorganisationer kring vilka åtgärder som ska prioriteras.
- De föreslagna insatserna måste genomföras.

Artikel 9 2. H Universellt utformad IKT

176. Lagen om elektronisk kommunikation, LEK, gäller elektroniska kommunikationsnät och kommunikationstjänster med tillhörande installationer och tjänster samt annan radioanvändning. Den omfattar den tekniska infrastrukturen men inte det innehåll som överförs i elektroniska kommunikationsnät med hjälp av elektroniska kommunikationstjänster.

³⁶ Handisam, Myndigheten för handikappolitisk samordning, Rätt från början – underlag till handlingsplan för e-inkludering, 2009

177. KOMMENTAR

Kompletterande föreskrifter gällande tillgänglighet till elektronisk kommunikation måste skapas. Det är många olika hinder som behöver överbryggas till exempel:

- Stanningsförbundet lyfter behovet av alternativ till röststyrning per telefon.
- Larmnumret 112 fungerar med texttelefon, men för att larma med SMS måste man registrera sitt mobilnummer. Hörselskadade, döva och dövblinda som inte har registrerat sitt mobilnummer kan behöva larma via SMS. Via bildtelefonitjänsten kan man larma men den är inte öppen dygnet runt.
- Bredbandsoperatörer erbjuder paket där utrustningen inte fungerar med Bildtelefoni (sip-kompatibel).
- I arbetet med föreskrifter gällande elektroniska kommunikationstjänster måste funktionshindersorganisationerna involveras så att mångfalden mellan människor med olika funktionsnedsättningar beaktas.
- Vi vill också betona vikten av begriplig information till konsumenter när det gäller elektroniska kommunikationer. Villkor för olika tjänster och produkter och byte av operatör är komplicerat. En analys behövs av vilka kostnader för elektroniska kommunikationer som olika konsumentgrupper har, för att undersöka om personer med funktionsnedsättningar har merkostnader och i så fall vad det beror på.

178. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Omgående säkerställa att regelverket gällande tillgänglighet följs.
- Uppmana de ansvariga tillsynsmyndigheterna/kommunerna att tillämpa plan och bygglagens befintliga möjlighet att utfärda vite om påtalade brister gällande tillgänglighet inte åtgärdas.
- Se till att försummelse att vidta åtgärder för tillgänglighet lagstadgas som diskriminering.
- Genomföra en heltäckande översyn av regelverket gällande tillgänglighet till byggd miljö. De brister som funktionshindersrörelsen lyfter fram måste åtgärdas så Sverige får ett regelverk som lever upp till konventionens krav.
- Komplettera regelverket gällande offentlig sektors ansvar att göra sin information och kommunikation tillgänglig för människor med funktionsnedsättning på sätt som framgår av punkten 145-149.
- Utveckla uppföljningssystem för att kunna följa såväl privata som offentliga aktörers arbete med att göra sin information och kommunikation tillgänglig och begriplig för människor med funktionsnedsättning.
- Införa en trafikslagsövergripande ledsagning, så att det går att resa obehindrat, och utan problem kunna byta mellan trafikslag och trafikföretag.
- Säkerställa att utbildningar relaterade till byggd miljö innehåller tillgänglig byggnation och universell design, inrätta introduktionskurser om tillgänglighet och användbarhet för människor med olika funktionsnedsättningar och specialistutbildningar inom de olika tillgänglighetsområdena samt uppmuntra utbildning av intresserade och av nyckelpersoner.

Artikel 10 Rätten till liv

179. Den svenska funktionshindersrörelsen har inga synpunkter på rådande lagar som berör denna artikel. Det finns dock vissa brister i samhällssystemet som bidrar till att människor ändå berövas livet. I alternativrapporten om medborgerliga och politiska rättigheter, artikel 6 finns information om: "Dödsfall efter skador och olycksfall som kunde ha förhindrats; Brister inom hälso- och sjukvården som leder till döden samt information om förekomsten av dödligt våld." Av rapporten framgår att människor med funktionsnedsättning är en särskilt utsatt grupp i dessa sammanhang. Det saknas dock samlad statistik om orsaker till att enskilda med funktionsnedsättning avlidit.

180. KOMMENTAR

- Forskning om orsaker och orsakssamband till att flickor, pojkar, kvinnor och män avlidit behöver genomföras.
- Många av de beskrivna dödsbringande orsakerna kan åtgärdas varför underlåtenhet att vidta åtgärder är inkonsekvent med artikel 10.
- Ansvariga aktörer måste vidta åtgärder för att minska risken för olyckor som kan leda till döden. Många dödsbringande olycksfall kan förhindras med enkla medel. Som exempel kan nämnas kommunala vaktmästare som hjälper de äldre med vardagsproblem, byta lampor, sätta upp gardiner eller i andra situationer där risken är stor att äldre kan skada sig.
- Lagen om skydd mot olyckor (som beskrivs under artikel 11) måste följas.
- Bostadsort eller negativa attityder bland läkare ska inte påverka chanserna till överlevnad. Alla människor, oavsett funktionsförmåga, ålder, kön, bostadsort eller levnadsförhållanden måste få likvärdig vård.
- Användandet av nationella riktlinjer och kvalitetsregister måste utökas så att orsakerna till felbehandlingar och dödlighet kan utvärderas. Nationella riktlinjer ger ökad likvärdighet och förhindrar felbehandlingar som kan leda till döden. Kvalitetsregister ger både vårdpersonal, politiker och beslutsfattare möjligheten att utvärdera och följa upp beslut och åtgärder.
- Varje person som dödas är en person för mycket. Det är bra att antalet barn som dör på grund av våld minskar men samhällets krav måste vara nolltolerans. Ytterligare åtgärder måste vidtas för att minska antalet barn och vuxna som årligen dör på grund av dödligt våld.

Överdödlighet bland psykiskt sjuka

181. En ny rapport ³⁷ från Socialstyrelsen visar på en överdödlighet i somatiska sjukdomar hos patienter som har vårdats för en psykiatrisk diagnos. Även dödligheten efter stroke eller hjärtinfarkt är högre bland personer med en samtidig psykiatrisk diagnos än för dem utan. Den minskning av dödligheten (förbättrad överlevnad) som har kunnat ses i befolkningen totalt efter hjärtinfarkt och stroke de senaste fem åren kan inte ses hos personer med en psykiatrisk diagnos.

Kartläggningen visar att unga kvinnor är överrepresenterade samt att unga kvinnor även har ökat sin användning av slutna psykiatrisk vård avsevärt de senaste tio åren. Även de unga männen har ökat sin användning av slutna psykiatrisk vård. De ungas

³⁷ Socialstyrelsen, Öppna jämförelser och utvärdering 2010 – Psykiatrisk vård – ett steg på vägen, 2010, sid 17

ökade vårdbehov står i motsats till alla andra åldersgrupper där användandet snarare ser ut att minska.

När det gäller självmordsdödlighet ses en nedåtgående trend för samtliga åldersgrupper, utom för den yngsta. I rapporten visas att omhändertagandet i slutenvård för självskadebeteende har ökat de senaste åren. Av Folkhälsorapporten 2009³⁸ framgår att det framförallt är yngre kvinnor som står för den ökningen. Socialstyrelsen konstaterar i ovanstående rapport, att det även krävs ett samordnat agerande på både nationell, regional och lokal nivå när det gäller äldres psykiska hälsa.

182. KOMMENTAR

- Landstingen måste omedelbart vidta nödvändiga åtgärder i syfte att minska överdödligheten bland patienter med psykiska sjukdomar. Exempelvis måste somatisk sjuklighet uppmärksammas liksom olika möjliga mekanismer som påverkar överdödligheten.
- Strategier för att minska den psykiska sjukligheten och för att främja den psykiska hälsan hos unga måste utvecklas.
- Gemensam strategi för ansvar för äldres psykiska ohälsa måste utarbetas.

Dödsbringande övervåld inom psykiatri

183. Media har rapporterat om två tragiska dödsfall inom psykiatri. Det ena inträffade i Karlstad där en person kvävdes till döds av skötare. Personen lades på mage och skötarna pressade upp armarna mot ryggen där deras egna kroppsvikter orsakade en andnings- och cirkulationskollaps. Våldet ledde till omedelbar död.

Det andra fallet inträffade i Södertälje. Även denna gång bröts patienten ned och lades på magen med bakåtvridna armar upp mot ryggen. Skötarna pressade även denna gång sina egna kroppsvikter mot patienten så att denne avled. Socialstyrelsen, som är ansvarig myndighet för tillsynen inom psykiatri, har dock inga planer på att förbjuda de farliga greppen. Det sade Socialstyrelsens tillsynsläkare i Sveriges Radios Ekonyheter med anledning av dödsfallet i Karlstad.

184. Kommentar

- Socialstyrelsen måste skyndsamt utfärda riktlinjer för akuta omhändertaganden i våldssituationer inom psykiatri.

Utvisning av svårt sjuka

185. Funktionshindersorganisationerna vill lyfta de fall då invandrare med funktionsnedsättning och allvarliga sjukdomar inte får asyl i Sverige eller dömts till utvisning trots att den enskilde inte kan få tillgång till livsuppehållande vård i hemlandet. Enligt Utlänningslagen (2005:716) utgör inte funktionsnedsättning eller allvarlig sjukdom skäl för att få uppehållstillstånd. Det finns en möjlighet att ansöka om uppehållstillstånd på grund av synnerligen ömmande omständigheter men förarbeten och praxis är mycket restriktiva. Finns den medicinska behandlingen överhuvudtaget i hemlandet är det ett tillräckligt skäl för avslag. Det tas inte någon hänsyn till om individen får tillgång till vård eller inte.

³⁸ Folkhälsorapport 2009. Stockholm. Socialstyrelsen; 2009.

186. Som exempel kan nämnas fallet med Shwan Fatah som utvisades från Hedemora till Irak år 2008. Shwan var förklarad från midjan och neråt och i behov av mediciner som han inte kunde få tillgång till i hemlandet. I juli 2010 avled han i sviterna av sin sjukdom.

187. KOMMENTAR

- Den här typen av deportationer är ett allvarligt brott mot mänskliga rättigheter eftersom att handlingen kan leda till att människor dör. Att dö i aids utan att få tillgång till smärtlindring kan även jämföras med tortyr.
- Utlänningslagen måste ses över så människor med allvarliga sjukdomar eller funktionsnedsättningar inte kan utvisas om utvisningen riskerar leda till döden.

188. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Kartlägga orsaker till dödsfall bland flickor, pojkar kvinnor och män med olika funktionsnedsättningar.
- Säkerställa att landstingen vidtar nödvändiga åtgärder i syfte att minska överdödligheten bland patienter med psykiska sjukdomar.
- I syfte att minska dödligheten inom vården måste hela det legala regelverket som omgärdar patientsäkerhetsfrågor ses över. Detta innebär att:
 - se till att anmälningsbenägenheten ökar hos såväl sjukvårdspersonal som patienter så att brister i vården alltid uppmärksammas,
 - utveckla ett system att ta till vara dessa synpunkter så kvaliteten på all vård systematiskt kan kvalitetssäkras,
 - ett rikstäckande återkopplingssystem måste finnas för att patientsäkerheten likformigt ska kunna tillvaratas i hela landet,
 - se till att våld och övergrepp mot flickor, pojkar, kvinnor och män med funktionsnedsättning kan identifieras samt att nödvändigt stöd kan erhållas.
- Förekomsten av dödligt våld respektive självmord bland våldsutsatta med funktionsnedsättning behöver kartläggas. Resultatet av kartläggningen ska användas för att alla former av dödsbringande våld lättare ska kunna identifieras och förhindras.
- Säkerställa att människor med allvarliga sjukdomar eller funktionsnedsättningar får tillgång till livsuppehållande mediciner i vänta på uppehållstillstånd samt inte kan deporteras eller utvisas om utvisningen riskerar leda till döden.

Artikel 11 Risksituationer och humanitära nödlägen

Regelverket

189. Offentlig sektors ansvar under krig eller krigsfara framgår av lagen om förfarandet hos kommunerna, förvaltningsmyndigheterna och domstolarna under krig eller krigsfara. Det finns inte något särskilt uttalat om människor med funktionsnedsättning.¹⁹⁰ Enligt Lagen om kommuners och landstings åtgärder inför och vid extraordinära händelser i fredstid och höjd beredskap (LEH) ska kommuner och landsting för varje ny mandatperiod fastställa en plan för hur de ska hantera extraordinära händelser.

Det finns inte något särskilt uttalat om människor med funktionsnedsättning, varken i lagen eller tillhörande regelverk.

191. Lagen om skydd mot olyckor beskriver bland annat räddningstjänstens verksamhet, det vill säga de räddningsinsatser som staten eller kommunerna ska ansvara för vid olyckor och överhängande fara för olyckor för att hindra och begränsa skador på människor, egendom eller miljön. Till lagen finns föreskrifter kring skriftlig information om brandskyddet. Det finns även allmänna råd om brandvarnare i bostäder och om brandskydd i hotell, pensionat, vandrarhem och liknande anläggningar vilka delvis beaktar människor med funktionsnedsättning.

192. Regelverket om nödutgångar för utrymning ställer inte krav på tillgänglighet för människor med funktionsnedsättning. Se vidare artikel 9 punkten 124.

193. KOMMENTAR

- Människor med funktionsnedsättning omfattas av lagarna och ska därmed erhålla samma skydd vid risksituationer och humanitära nödlägen. För att människor med funktionsnedsättning ska kunna nås av räddningsinsatserna är kunskap om förutsättningar för människor med olika funktionsnedsättningar liksom kompetens att identifiera och hantera personer med funktionsnedsättning i en nödsituation av central betydelse. Alternativa tillvägagångssätt att larma räddningspersonal likaså.
- Varje Länsstyrelse vilka ska vara en sammanhållande funktion mellan lokala aktörer, som exempelvis kommuner, landsting och näringsliv, bör åläggas att garantera att respektive stödinsats även når människor med olika funktionsnedsättningar. Detta kan exempelvis innebära att ålägga enskilda aktörer att komplettera sina planer om funktionshinderperspektivet saknas.
- Tillgänglighet vid utrymning innebär att det alltid ska vara tillgängligt för människor med olika funktionsnedsättningar. Exempelvis måste nödutgångarna dels göras fysiskt tillgängliga dels måste vägen fram till dessa vid en nödsituation alltid markeras både med ljud, ljus och kognitiva/visuella signaler.
- Svagheter och brister i regelverket som bidrar till att människor med funktionsnedsättning i praktiken inte får nödvändigt stöd måste identifieras och åtgärdas.

Statistiska jämförelser och forskningsresultat

194. Planering och genomförande av en räddningsinsats är huvudsakligen en kommunal angelägenhet. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, MSB:s årliga uppföljning³⁹ visar att knappt 70 procent av kommunerna har genomfört en verksamhetsövergripande risk- och sårbarhetsanalys i enlighet med LEH (är vanligast inom dricksvattenförsörjning och äldreomsorg). Endast 150 av de 282 svarande kommunerna har genomfört risk och sårbarhetsanalys på funktionshinderområdet. Uppföljningen ger endast en kvantitativ bild av kommunernas krisberedskapsarbete. Den mäter inte kvaliteten i olika verksamheter. Det är därför omöjligt att få en bild över i vilken utsträckning kommunerna beaktar människor med funktionsnedsättning i sina planer.

³⁹ Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, Årlig kommunuppföljning 2009 Enligt lagen (2006:544) om kommuners och landstings åtgärder inför och vid extraordinära händelser i fredstid och höjd beredskap

195. I MSB:s uppföljning ställs frågan om kommunen har ett lokalt krishanteringsråd eller motsvarande. Det visade sig att endast 121 kommuner hade ett sådant råd. Flera kommuner angav dock att de håller på att bilda ett krishanteringsråd eller att de har andra nätverk som är mer ändamålsenliga. Polisen, landstinget och länsstyrelsen är de aktörer som flest kommuner samverkar med. 180 av de 282 svarande kommunerna anger att de samverkar med frivilligorganisationer och nämner till exempel Civilförsvarsförbundet och Röda korset.

196. KOMMENTAR

- Indikatorer för att mäta kvalitén på kommunernas risk och sårbarhetsanalys samt belysning av människor med olika funktionsnedsättning i sina krisberedningsplaner måste tas fram.
- Av MSB:s undersökning framgår inte i vilken utsträckning samverkan sker med lokala handikapporganisationer. De lokala föreningarna är viktiga kanaler för att nå ut till människor med olika funktionsnedsättningar. Samverkansprocesser mellan funktionshinderrörelsen och kommunerna under risksituationer och humanitära nödlägen måste därför utvecklas.

Utbildningsinsatser

197. MSB har som uppgift att utveckla och stödja samhällets förmåga att hantera olyckor och kriser. Myndigheten har ett nära samarbete med SHIA som är en paraplyorganisation för funktionshindersorganisationer som ingår i internationella utvecklingssamarbeten. SHIA har exempelvis medverkat vid flera utbildningar för räddningspersonal i syfte att inkludera funktionshinderperspektivet genom ett bättre medvetande och kunskap. Samarbetet syftar till att uppmärksamma människor med funktionsnedsättning i nödsituationer såväl i Sverige som när Sverige skickar räddningspersonal till andra länder.

198. KOMMENTAR

- Funktionshinderrörelsen välkomnar samarbetet med MSB och anser att det bör fortsätta utvecklas. Utbildningarna bör dock erbjudas flera aktörer.

Utveckling av praktiska lösningar

199. Larmnumret 112 fungerar med texttelefon. Enskilda kan även larma via bildtelefon-tjänsten, men den är inte öppen dygnet runt.

Försökstjänsten "larma 112 via SMS"⁴⁰ är ett utvecklingsprojekt mellan SOS Alarm och Post- och Telestyrelsen där döva, tal- och hörselskadade ska kunna kontakta SOS Alarm via SMS. Vid en nödsituation kan då SOS-operatören via sms ställa kompletterande frågor för att få tillräcklig information att kunna sända rätt hjälp till rätt plats. Tjänsten kräver att de som är behöriga registrerar sig via SOS Alarms hemsida.

200. KOMMENTAR

- Försöksverksamheten att larma SOS via SMS bör permanentas. Hörselskadade, döva, dövblinda och talskadade som inte har registrerat sitt mobilnummer måste också kunna larma via SMS.
- Möjligheten att kontakta SOS alarm via bildtelefoni måste vara öppen dygnet runt.

⁴⁰ <http://www.sosalarm.se/sv/112/Att-larma-112/Satt-att-larma/--Larma-112-via-SMS/>

- Fler praktiska lösningar måste utvecklas, erfarenheterna av försöksverksamheter användas och lyckade resultat permanentas.

Tillgängliga nödutgångar

201. Huruvida olika aktörer i samhället beaktar tillgänglighet för människor med funktionsnedsättning vid nödutgångar för utrymning är mycket oklart. Tre av fyra vårdcentraler tar hänsyn till personer med funktionsnedsättningar i det systematiska brandskyddsarbetet.⁴¹

I Handisams myndighetsenkät ställs inte frågor om hantering vid nödsituationer eller tillgänglighet vid utrymning.

202. KOMMENTAR

- Beredskap att evakuera personer med funktionsnedsättning samt tillgängligheten vid utrymning måste kartläggas hos alla offentliga aktörer. Tillgängligheten måste även kartläggas i alla andra fastigheter dit allmänheten har tillträde.

203. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Säkerställa att det finns tillgängliga larmsystem/kommunikationskanaler så människor oavsett funktionsnedsättning kan larma och bli medvetna om larm vid en nödsituation
- Säkerställa att kommunerna beaktar människor med funktionsnedsättning i sina planer för hur de ska hantera extraordinära händelser.
- Ta fram indikatorer för att mäta kvalitén på kommunernas risk och sårbarhetsanalys samt belysning av människor med olika funktionsnedsättning i sina krisberedningsplaner.
- Ta fram ett kognitivt, visuellt stöd för utrymning.
- Kartlägga tillgängligheten vid utrymning hos alla offentliga aktörer/verksamheter samt i alla fastigheter dit allmänheten har tillträde.

Artikel 12 Likhet inför lagen

Artikel 12. 1 och 2 Rättssubjekt, rättsförmåga och rättslig handlingsförmåga

204. Utgångspunkten i Sverige är att alla personer är rättssubjekt. Alla rättssubjekt har Rättsförmåga; de kan vara bärare av såväl rättigheter som skyldigheter. Däremot har inte alla personer rättslig handlingsförmåga, det vill säga förmåga att själv rätts-handla, till exempel ingå avtal. Ett barn kan inte själv gå till banken och ta ut pengar från ett konto som finns i barnets namn. Som rättssubjekt kan barnet ha ett konto men saknar egen rättslig handlingsförmåga. Full rättslig handlingsförmåga uppnås vid myndighetsåldern 18 år.

Idag är omyndigförklaring helt avskaffad i Sverige. Hjälp åt dem som tidigare skulle ha omyndigförklarats tillgodoses på annat sätt, exempelvis genom förordnande av god man eller förvaltare. Se punkterna 206-207.

⁴¹ Socialstyrelsen, Tillgänglighet ur ett funktionshindersperspektiv – En undersökning bland socialkontor och vårdcentraler, 2010, s. 10

Agerande under psykisk störning

205. Lag (1924:323) om verkan av avtal, som slutits under påverkan av psykisk störning tar sikte på rättshandlingar som företagits av personer som agerar under psykisk störning. Lagen stadgar att sådana avtal inte är giltiga. Det innebär inte att alla avtal som en person med psykisk funktionsnedsättning ingår är ogiltiga. Något förenklat kan man säga att de avtal som blir ogiltiga är sådana som den enskilde inte skulle ha ingått om hon eller han varit vid sina sinnens fulla bruk. Lagens avsikt är främst att skydda den sjuke, men i viss mån även den person med vilken den sjuke har rättshandlat. För mer information se artikel 16 i den svenska funktionshindersrörelsens alternativrapport om medborgerliga och politiska rättigheter.

Artikel 12. 3 och 4 Tillgång till stöd

206. Föräldrabalkens (Lag 1983:47) bestämmelser om god man och förvaltarskap ger den som behöver stöd för att utnyttja sin rättskapacitet ett tillfredsställande skydd och stöd. Enligt lagen ska förvaltarskapet anpassas till den enskildes behov i varje särskilt fall.

Det finns dock svårigheter som behöver åtgärdas med det rådande systemet för förvaltarskap. Det riskerar att blir mer eller mindre permanent. Detta gäller särskilt personer med utvecklingsstörning. För att en person ska kunna få en förvaltare krävs ett läkarutlåtande. När ett sådant utlåtande har skrivits blir det svårt att häva förvaltarskapet eftersom utvecklingsstörningen medicinskt sett inte förbättras. På grund av det medicinska läkarutlåtandet riskerar personer med utvecklingsstörning ha förvaltare längre än nödvändigt. I realiteten betyder det att människor inte kan utöva sin rättskapacitet på sätt som är föreskrivet i konventionen.

207. KOMMENTAR

- Det måste framgå tydligt av lagen att ett förvaltarskap ska ersättas med godmanskap eller annan mindre ingripande hjälp när den enskilde inte längre är i behov av förvaltare.
- Tidpunkter för omprövning måste framgå av lagen.
- Godmän och förvaltare har, generellt sett, otillräcklig kunskap om psykiska och intellektuella funktionsnedsättningar och dess konsekvenser. Överförmyndarnämnderna bör därför få i uppdrag att säkerställa att godmän och förvaltare har nödvändig kunskap att kunna utföra sitt uppdrag.
- Kommunernas rutiner för att utse gode män och förvaltare är ibland bristfälliga. Likaså tillvägagångssätt att definiera dennes uppdrag. Enskildas möjlighet att ha ett inflytande över insatsen samt vem som utför det måste stärkas.

208. Flera förbund lyfter fall då beslutsfattare, verkställande myndighetspersoner samt personal inom domstolsväsendet inte tillämpar eller tolkar lagen på samma sätt när det gäller människor med funktionsnedsättning som för andra. För mer information om dessa ytterst alvarliga företeelser hänvisas till artiklarna 13 och 14.

209. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Säkerställa att ett förvaltarskap ersätts med godmanskap eller annan mindre ingripande hjälp när den enskilde inte längre är i behov av förvaltare. En tidsangivelse för omprövning måste införas.

- Ta fram nationella riktlinjer gällande nödvändig kunskap hos godemän och förvaltare; hur dessa ska utses; uppdraget ska definieras samt den enskildes inflytande gällande såväl insats som över vem som ska utföra det.

Artikel 13 Tillgång till rättssystemet

Artikel 13 1 Effektiv tillgång till rättsprocessen

Regelverket

210. Människor med funktionsnedsättning omfattas av de lagar och regelverk som styr rättegångsprocessen. Funktionshindersrörelsen har inga synpunkter på dessa varför beskrivning av det generella regelverket utgår.

211. Vad gäller tillgänglighet till domstolarna och polisens lokaler omfattas dessa av Förordningen om statliga myndigheters ansvar för handikappolitiken se artikel 9.

212. Rättegångsbalkens (1942:740) bestämmelser (12 kap 22§) om rättegångsbiträde ger den enskilde rätten att anlita ombud. Ombudet kan ge juridisk rådgivning, hjälpa den enskilde och i den enskildes närvaro, genom fullmakt, föra dennes talan i domstol.

213. Förvaltningslagen (1986:223) föreskriver att i samband med myndighetsutövning ska, om det är någon som inte behärskar svenska eller är allvarligt hörsel- eller talskadad bör myndigheten anlita tolk.

214. Förvaltningsprocesslagen (1971:291) och Rättegångsbalken föreskriver att tolk ska användas vid behov. Dessa lagar innehåller även skrivningar om översättning till och från punktskrift. Förvaltningslagen har ingen motsvarighet gällande punktskrift. Lagarna omfattar information och kommunikation för parterna, men inte tillgängliggörande av information för nämndemän. För kommentar och rekommendation se artikel 9.

Statistiska jämförelser och forskningsresultat

Förbundens erfarenheter

215. Inför framtagningen av denna rapport har flera förbund framhållit att det generellt sett är svårt för enskilda med funktionsnedsättning att hävda sina rättigheter och behov gentemot samhällsapparaten. Detta inkluderar såväl myndighetsutövning som alla de fall ansökningar om stöd överklagas och behandlas av domstol.

De brister relaterade till själva domstolsprocessen som lyfts i den svenska funktionshindersrörelsens alternativrapport om medborgerliga och politiska rättigheterna kvarstår. För fakta och belysande exempel hänvisas därför till artikel 14 sid 75 samt till informationen gällande domstolsärenden vid frihetsberövanden under artikel 9 sid 56 i den alternativa rapporten. Nedan finns kompletterande information gällande brottsoffer med funktionsnedsättning.

216. KOMMENTAR

- Adekvat kunskap om olika funktionsnedsättningar, mångfalden bland människor med funktionsnedsättningar samt respekt för konsekvenser av olika funktionsnedsättningar måste genomsyra alla delar av rättsprocessen. Adekvat kunskap måste finnas inom såväl förvaltningsdomstolarna, de allmänna domstolarna som hos specialdomstolarna.

- Vid behov måste det alltid gå att få särskilt stöd, tillgänglig information och kommunikation i samband med polisförhör, utredningar och rättegångar. Huruvida behov anses föreligga ska avgöras av den enskilde individen.
- Domare som dömer i mål om tvångsvård, liksom andra berörda aktörer vid domstolarna däribland nämndemän, sakkunniga och offentliga biträden måste ha nödvändig kunskap om olika psykiska funktionsnedsättningar så att dessa kan sättas i relation till individens förutsättningar och totala livssituation.

Brottsoffer med funktionsnedsättning

Osynliga brottsoffer

217. Enligt en utredning⁴² från Brottsförebyggande rådet, BRÅ, är våldet mot personer med funktionsnedsättning osynligt i brottsstatistiken. Av utredningen framgår att utsatta personer många gånger inte heller kan komma till tals på ett sätt som fungerar för dem. Brå:s utredare konstaterar att: "För att ge personer med funktionsnedsättning en ökad tillgänglighet till rättssystemet och likhet inför lagen, behöver våldet mot denna typ av brottsoffer synliggöras i anmälningar om brott". På Rikspolisstyrelsen bekräftar man att det inte finns några särskilda rutiner för hur man ska ta emot brottsoffer med funktionsnedsättning eller för hur man uppmärksammar en funktionsnedsättning i en polisanmälan.

Unga brottsoffer med funktionsnedsättning

218. Docent Ann-Christin Cederborg, vid Linköpings Universitet, har studerat barn med funktionsnedsättning som brottsoffer. Hon konstaterar att: "När rättsväsendet bedömer trovärdighet utgår det från att alla människor har samma förmåga att berätta sammanhängande och detaljerat. Det innebär att man inte skiljer på funktionsnedsatta personer och andra när man ska avgöra vad som är trovärdigt och inte. Det är en viktig juridisk trovärdighetsprincip i svensk rättstillämpning att berättelser ska vara sammanhängande, detaljerade och inte motsägelsefulla."

Cederborg konstaterar att det kan vara särskilt svårt för barn med funktionsnedsättning att uppfylla dessa krav, och att det tas liten hänsyn till vilka förutsättningar polisen gett barnet att berätta. Om polisens frågeteknik innebär många ledande och upprepade frågor så ökar risken för att barn med intellektuella svårigheter inte berättar sammanhängande och detaljerat.

Kvinnor med funktionsnedsättning

219. Vid en presentation⁴³ av sammanslutningen av kvinnliga åklagare framkom att kvinnor med funktionsnedsättning ofta har svårare att få en person som begått något våldsbrott mot henne fälld därför att brotten ofta är svårare att bevisa. Av presentationen framgick att våldsutsatta kvinnor med funktionsnedsättningar har svårare att driva en process och bli trodda både under utredningen och av domstolen.

220. Av Handus undersökning⁴⁴ från 2007 framgår att i samband med brott mot personer med funktionsnedsättningar är det inte alltid att den utsatta personen får den hjälp som han eller hon har rätt till och behöver, eller får en stödperson som han eller hon kan lita på. Detta gäller särskilt fall som rör våld mot kvinnor (se vidare artikel 16).

⁴² Våld mot personer med funktionshinder, Olle Westlund, Brottsförebyggande rådet, 2007

⁴³ Sammanslutningen för kvinnliga åklagare, Jönköping 2009

⁴⁴ Mäns våld mot kvinnor med funktionsnedsättning, Utredningsinstitutet Handu, 2007

221. KOMMENTAR

- Olika utbildningsinsatser har genomförts, metoder och checklistor att beakta funktionsnedsättningar har utvecklats av olika aktörer i samhället.
- Beprövade tillvägagångssätt att beakta och bemöta olika funktionsnedsättningar inom hela rättsprocessen måste utvärderas, samordnas och följas upp så bemötandet av flickor, pojkar, kvinnor och män med funktionsnedsättning förbättras i alla rättsliga sammanhang.
- Samtliga instanser relaterade till rättsprocessen måste åläggas att upprätta rutiner för att uppmärksamma funktionsnedsättningar. Berörd personal måste alltid ta reda på i vilken mån personer med funktionsnedsättning behöver särskilt stöd och/eller anpassning före och under rättsprocessen.

Olikheter i rättstillämpning

222. Att det förekommer olikheter i hur domstolar tolkar och tillämpar lagen framgår av artikel 14 i den svenska funktionshindersrörelsens alternativrapport. Detta gäller särskilt för människor med psykiska, neuropsykiatriska och intellektuella funktionsnedsättningar. En genomgång av underrättsdomar från 2009 visar även att det finns många otydligheter och svårmotiverade olikheter i rättstillämpningen när en hiv-smittad person står åtalad för brott med grund i infektionen. Utredarna konstaterar att för att dessa personer ska ha samma trygghet vad gäller det rättsliga förfarandet som andra åtalade krävs åtgärder av något slag.⁴⁵

223. KOMMENTAR

- Åtgärder för att garantera en likartad rättstillämpning måste identifieras och vidtas.

Konventionskonform tolkning

224. FN:s konventioner om mänskliga rättigheter har inte transformerats blivit svensk lag. Istället ska konventionskonform tolkning användas. Detta innebär att lagarna ska tolkas så vi lever upp till Sveriges internationella överenskommelser. Domstolsverkets strategiska inriktning för perioden 2010-2020 innehåller övergripande visioner och mål samt åtgärder för hur dessa mål och visioner ska nås. Den svenska funktionshindersrörelsen kan dock konstatera att domstolsverkets strategi inte innehåller någon skrivning om användning av konventionskonform tolkning.

225. KOMMENTAR

- Ska konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning liksom andra internationella dokument få genomslag i det svenska rättsystemet måste kravet på konventionskonform tolkning framhållas tydligare. Exempelvis bör Domstolsverkets strategiska inriktning kompletteras med målet: Sveriges internationella överenskommelser ska genomsyra all dömande verksamhet.
- Åtgärder för att konventionskonform tolkning alltid ska användas måste identifieras och genomföras. Som exempel kan nämnas metod att tydligt framhålla den konventionskonforma tolkningen i domskäl och domslut.

⁴⁵ Hiv och straffansvar – en ouppklarad problematik, Peter Gröön och Madeleine Leijonhufvud, Svensk juristtidning, s.609)

Tillgänglighet till domstolarna

226. Domstolsverket har tagit fram en handlingsplan gällande tillgänglighet i dömande verksamhet och för Sveriges Domstolar för perioden 2008-2010. Handlingsplanen omfattade lokaler, kommunikation och information samt verksamhet och personalfrågor. Någon utvärdering av handlingsplanen finns inte att tillgå. Det finns inte heller någon samlad statistik över den fysiska tillgängligheten i domstolarna. Handisams myndighetsenkät från 2010 visar dock att endast hälften av domstolarna har tagit fram en handlingsplan för sitt tillgänglighetsarbete. Ingen nämnvärd förändring föreligger mellan år 2008 (54 procent) och 2010 (55 procent). Av domstolarna har drygt två tredjedelar (65 procent) utsett samordnare år 2008. En minskning har skett till mindre än hälften (45 procent) år 2010.

Vad gäller tillgång till information och kommunikation finns fortfarande betydande brister. Tillgång till hörselteknisk utrustning och/eller skrivtolk/teckenspråkstolk brister. Tidskriften Auris har rapporterat⁴⁶ om fall då enskilda inte ens kunnat höra sin dom på grund av brist på hörselteknisk utrustning i domstol.

Domstolsverkets strategi saknar helt direkta skrivningar gällande stöd till individer i behov av särskilt stöd samt domstolarnas och dömande verksamhets tillgänglighet för människor med funktionsnedsättning.

227. KOMMENTAR

- Samtliga domstolar måste uppmanas att påskynda sitt arbete med att göra sina lokaler, verksamheter och information tillgängliga för människor med olika funktionsnedsättningar.

Ekonomiska resurser - Rättshjälp

228. För att underlätta för enskilda att föra fall till domstol finns i vissa fall möjlighet att få rättshjälp. Rättshjälp utgår enligt Rättshjälpslagen och syftar till att hjälpa den som inte kan få rättsligt bistånd på annat sätt. Rättshjälpen täcker del av kostnaden för advokat eller annan sakkunnig person. Ersättning kan även erhållas för till exempel kostnader för bevisning. Rättsskyddet ingår i regel i hemförsäkringen. För enskilda som har en hemförsäkring är alltså ofta självriskan i stort sett den enda kostnad som uppkommer i en rättsprocess.

Under vissa förutsättningar kan enskilda få rättshjälp av staten om tvisten inte omfattas av rättsskyddet i den enskildes hemförsäkring. Rättsskydd utgår oftast vid en konkret tvist i allmän domstol. Däremot täcker rättsskyddet oftast inte tvister som rör arbetsrätt, ren äktenskapsskillnad eller förvaltningsärenden. Som exempel kan nämnas att intrång i människors privatliv, däribland beslut om förvaltarskap, är förvaltningsärenden och därför inte omfattas av rättsskyddet. I praktiken kan det leda till att en person som inte har tillräcklig ekonomi tvingas avstå från att få sin talan prövad.

229. KOMMENTAR

- Rättshjälp bör utsträckas till att även gälla förvaltningsärenden.

Artikel 13 2 Utbildning

230. Rikspolisstyrelsen med flera har under senare år genomfört utbildningsinsatser gällande hur man kan förhålla barn och vuxna med funktionsnedsättningar.

⁴⁶ Hörde inte sin dom, Auris, nummer 2 2010 (<http://www.hrf.se/upload/3662/AURIS1002s4-5.pdf>)

I Sverige är döva den enda gruppen som automatiskt får hjälp och där det görs en notering hos polisen om att det finns en funktionsnedsättning. Förbund lyfter dock att utbildning om döva och hörselskadade samt teckenspråk är mycket bristfällig för personal inom rätts- och polisväsendet. Krav på teckenspråkstolkar måste höjas så att översättning mellan teckenspråk och tal på svenska blir korrekt.

231. KOMMENTAR

- Genomförda utbildningar måste utvärderas och följas upp.
- Polis- och rättsväsendet måste bjuda in funktionshindersrörelsen i arbetet med att ta fram informations- och utbildningstillfällen för personal. Utbildningarna bör fokusera på bemötandefrågor och de särskilda behov personer med funktionsnedsättning kan ha samt hur dessa behov rent praktiskt ska behandlas i den rättsliga processen.

232. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Uppdra åt berörda myndigheter inom rättsväsendet att redovisa hur dagens bestämmelser om tillgänglighet till fysisk miljö och information samt kommunikation inbegripen tillgång till tolk tillämpas och vilka åtgärder som har vidtagits för att öka tillgängligheten.
- Se över, förtydliga och förstärka rådande lagar så enskilda individer, oavsett roll i rättsprocessen, garanteras möjligheten att få såväl skriftlig som muntlig information i alternativa format eller via tolk från domstolar och förvaltningsmyndigheter.
- Ge Rikspolisstyrelsen i uppdrag att redovisa hur flickor, pojkar, kvinnor och män med funktionsnedsättning tas om hand i den del av rättsprocessen som polisen ansvarar för när det gäller hur, var och av vem människor med funktionsnedsättning förhörs.
- Säkerställa att hela rättsväsendet använder sig av konventionskonform tolkning.
- Se till att rättshjälp även omfattar socialförsäkringsmål och andra socialrättsliga mål.

Artikel 14 Frihet och personlig säkerhet

Regelverket

233. I Sverige får människor enligt lag berövas sin frihet på grund av brott eller misstanke om brott, tvångsvård, risk för spridning av en samhällsfarlig sjukdom, frihetsberövande av utlänning.

(Förvar = oftast i samband med att personen fått beslut om av- eller utvisning och där Migrationsverket har anledning att tro att personen kommer att hålla sig undan. En asylsökande kan även sättas i förvar om identiteten är oklar).

Frihetsberövande vid brott

234. För beskrivning av regelverken relaterade till frihetsberövande på grund av brott eller misstanke om brott hänvisas till artikel 9 i den svenska funktionshindersrörelsen alternativrapport om medborgerliga och politiska rättigheter. Där framgår även hur bristen på kunskap om hur man ska bemöta och förhöra personer med psykiska,

neuropsykiatriska och intellektuella funktionsnedsättningar riskerar leda till att personer bekänner en handling utan ha begått den. Information om varför den enskilde frihetsberövats måste också förmedlas på ett begripligt sätt så den enskilde kan förstå konsekvenser av sitt handlande.

235. KOMMENTAR

- Alla människor, oavsett funktionstillstånd ska bära ansvar för sina handlingar. Påföljdssystemet måste dock ta hänsyn till människors olika funktionstillstånd och behov av vård.
- Mot bakgrund av de problem som idag finns för människor med intellektuella och psykiska funktionsnedsättningar i det de vanliga påföljdssystemet bör Psyk-ansvarskommitténs förslag om slutet boende för vissa lagöverträdare snarast förverkligas. Det är dock mycket viktigt att denna boendeform utformas i enlighet med principerna i LSS, så att den inte innebär en stegvis tillbakagång till specialsjukhusen.
- All personal inom polis och dömande verksamhet måste ha kunskap om hur man bemöter och förhör personer med psykiska, neuropsykiatriska och intellektuella funktionsnedsättningar.

Tvångsvård

236. För information om Lagen om vård av unga samt Lagen om vård av missbrukare hänvisas till sid 55 (artikel 9) i alternativrapporten om medborgerliga och politiska rättigheter.

237. Sedan 1970-talet har det pågått en avinstitutionalisering i Sverige och mentalsjukhusen har stängts. För att de personer som tidigare skulle ha hamnat på dessa institutioner skulle få det stöd de behövde för att bli delaktiga i samhället genomfördes/påbörjades 1995 en psykiatrireform i Sverige. Reformen medförde ett gemensamt och delat ansvar för landsting och kommun att ge människor med psykiska funktions-nedsättningar den vård och omsorg de behöver.

238. Enligt Lagen om psykiatrisk tvångsvård kan personer som lider av en allvarlig psykisk störning berövas sin frihet för att vårdas. Det måste dock vara nödvändigt, med tanke på personens psykiska tillstånd och personliga förhållanden, att han eller hon får psykiatrisk vård på sjukhus med kvalificerad vård dygnet runt. Det måste exempelvis finnas en risk för individens eget liv eller hälsa eller för andra personers säkerhet. Det krävs också att personen inte vill bli vårdad på det här sättet.

239. 2009 infördes en ny vårdform inom den psykiatriska tvångsvården - öppen tvångsvård. Förutsättningarna för intagning i psykiatrisk tvångsvård är samma som tidigare vilket innebär att tvångsvården alltid måste inledas på sjukvårdsinrättning. Den nya vårdformen är avsedd att därefter kunna anpassas till varje patients individuella behov av vård och insatser. Chefsöverläkaren får ansöka om öppen psykiatrisk tvångsvård när han eller hon anser att patienten bör ges sådan vård. Beslut fattas av allmän förvaltningsdomstol.

Till ansökan om öppen psykiatrisk tvångsvård ska fogas en samordnad vårdplan, av vilken bland annat ska framgå patientens behov av insatser från hälso- och sjukvården respektive socialtjänsten samt vilken enhet vid landstinget, kommunen eller annan

huvudman som ansvarar för de insatser som planeras. Det ska även framgå vilka beslut kommunen har fattat för att tillgodose patientens behov. Vid ansökan om fortsatt öppen psykiatrisk tvångsvård ska en uppföljning av den samordnade vårdplanen lämnas. Motsvarande vårdform har införts även i den rättspsykiatriska vården.

240. I den alternativa rapporten om medborgerliga och politiska rättigheter framhålls opartiskheten och självständigheten hos de domare som behandlar mål om frihetsberövande för vård. Refererad forskning visar att det är ytterst sällan som rätten dömer mot läkarens åsikt. Båda pekar på att rätten ofta förutsätter det som de ska ta ställning till, nämligen patientens psykiska sjukdom. Det blir ett Moment 22; om patienten accepterar att hon är sjuk så är hon sjuk, om hon säger motsatsen tolkas det som bristande sjukdomsinsikt. Senare studier på detta område finns inte att tillgå.

241. KOMMENTAR

- Tillämpningen av kriterierna för psykiatrisk tvångsvård varierar kraftigt på olika orter/kliniker i landet. Tillsynen måste utvecklas och ett uppföljningsarbete bör påbörjas av hur vårdgivare och domstolar lever upp till lagar och regelverk.
- Domare som dömer i mål om tvångsvård, liksom andra berörda aktörer vid domstolarna däribland nämndemän, sakkunniga och offentliga biträden, måste ha nödvändig kunskap om olika psykiska funktionsnedsättningar så att dessa kan sättas i relation till individens förutsättningar och totala livssituation.
- Vårdplaner måste alltid utarbetas i samråd med den vårdplanen berör.
- Förekomsten av dubbeldiagnoser måste uppmärksammas och orsakssamband utredas så enskilda individer får adekvat vård i samband med tvångsvården. Detta i syfte att minska risken för nytt frihetsberövande samt öka möjligheten till återanpassning i samhället.
- Vid psykisk sjukdom och missbruk, så kallade dubbeldiagnoser, ska ansvaret för den medicinska behandlingen och rehabiliteringen ligga hos sjukvårdshuvudmannen. Behandlingen ska ske samtidigt för båda tillstånden. Viktigt är också att samverkan sedan sker mellan kommun och landsting så att det inte blir ett glapp i vård – omsorgs – rehabiliteringskedjan.

Tvångsisolering

242. Enligt Smittskyddslagen får den som bär på en allmänfarlig sjukdom isoleras om

1. det av omständigheterna klart framgår att den enskilde inte är beredd eller i stånd att frivilligt underkasta sig de åtgärder som krävs för att förebygga eller så långt som möjligt minska risken för smittspridning, eller
2. det finns grundad anledning anta att den enskilde inte följer de förhållningsregler som har beslutats.

I praktiken är det nästan uteslutande personer som lever med hiv som har blivit tvångsisolerade. De flesta fallen av tvångsisolering har skett av personer med narkotikaproblem och/eller psykiatriska problem vilket i sin tur riskerat leda till ett smittskyddsosäkert beteende.

I fall brott begås, exempelvis medveten smittspridning, omfattas det av brottsbalkens bestämmelser. Sverige har redan blivit fälld i Europadomstolen för att tvångsisolering

har varit inkonsekvent med Europakonventionen.⁴⁷ Trots det har Sverige ännu inte ändrat lagens formuleringar.

243. KOMMENTAR

- Smittskyddslagens nuvarande bestämmelser riskerar leda till att människor frihetsberövas på sätt som måste anses vara inkonsekvent med artikel 14.
- Människor måste i första hand få vård, rehabilitering och stöd istället för att tvångsisoleras på sätt som nu sker.

Artikel 14 1 b Godtyckligt frihetsberövande **Statistiska jämförelser och forskningsresultat**

244. Som framgår av artikel 9 i alternativrapporten finns många som i onödan berövats sin frihet på grund av att de tidigare inte fått adekvat stöd och vård. Forskning⁴⁸ från 2010 visar att ca 40 procent bland långtidsdömda män inom Kriminalvården har tidigare okänd och obehandlad ADHD trots att de haft betydande problem sedan barndomen. Forskarna uppmärksammade att de intagna med ADHD har större funktionsnedsättningar och tydligare symtom än motsvarande ADHD-grupp inom psykiatrisk vård ute i samhället.

Forskarna kan konstatera att fängelsegruppen har vuxit upp utan adekvat behandling av och stöd för sina funktionshinder. Trots att de flesta intagna behövt extra stöd under skolgången och kontakt med sjukvården som barn och ungdom, har ytterst få utretts för ADHD eller andra neuropsykiatriska tillstånd och ännu färre fått behandling.

Missbruk förekommer oftare i samband med obehandlad ADHD, i den aktuella studien hade samtliga intagna med diagnosen haft problem med droger. Forskarna såg också att andra behandlingskrävande psykiatriska sjukdomar var överrepresenterade hos de intagna med ADHD. Närmare hälften av dem hade pågående medicinering för psykiatrisk samsjuklighet. Närmare 25 procent fick vid utredningen även en diagnos inom autismspektrum. Dessutom uppfyllde de kriterierna för en eller flera personlighetsstörningar, där antisocial personlighetsstörning var vanligast. Psykopati var sällsynt.

245. KOMMENTAR

- Människor med psykiska och neuropsykiatriska funktionsnedsättningar måste få tillgång till adekvat preventiv vård, habilitering och rehabilitering så människor inte behöver berövas sin frihet i den utsträckning som nu sker.
- Rättspsykiatri, allmänpsykiatri, kriminalvården, missbruksvården och kommunerna måste vidta omfattande åtgärder när det gäller samverkan, rehabilitering, kvalitetsarbete och kunskapsutveckling kring personer med psykiska funktionsnedsättningar.

Barn

246. Media har flera gånger de senaste åren rapporterat om barn som frihetsberövats. Sveriges Radios Ekoredaktion rapporterade den 12 februari 2010 om hur barn på

⁴⁷ http://www.humanrights.gov.se/extra/faq/?module_instance=3&action=question_show&id=2835&category_id=33

⁴⁸ Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD) among longer-term prison inmates is a prevalent, persistent and disabling disorder. Ylva Ginsberg, Tatja Hirvikoski, Nils Lindefors, Stockholm 2010
doi: 10.1186/1471-244X-10-112 (<http://www.biomedcentral.com/content/pdf/1471-244X-10-112.pdf>)

ungdomshem olagligen blivit inlåsta i isoleringsceller som bestraffning.⁴⁹ Enligt reportaget ska Statens institutionsstyrelse, SIS, ha granskat alla isoleringar som gjordes under året. Men Ekots granskning visar att inte i något fall hade SIS varit i kontakt med de barn som isolerats.

Artikel 14 2 Behandling av frihetsberövade

247. Konsekvenserna av att det saknas rutiner att uppmärksamma funktionsnedsättningar inom kriminalvården leder även till att hänsyn till den enskildes funktionsnedsättning inte tas i tillräcklig utsträckning. Här hänvisas till den svenska funktionshindersrörelsens alternativrapport om medborgerliga och politiska rättigheter artikel 10. Även den fysiska tillgängligheten inom kriminalvården är fortfarande outredd.

248. KOMMENTAR

- I samband med frihetsberövande måste en individuell plan upprättas över vilken behandling den enskilde ska få. Inom ramen för framtagandet av sådan plan måste orsakssamband som lett till frihetsberövandet undersökas så att adekvat vård och behandling kan ges. Planen måste också genomföras.
- En kartläggning över tillgängligheten för människor med olika funktionsnedsättningar inom kriminalvårdsanstalterna måste genomföras. En sådan kartläggning måste omfatta fysiska miljöer, verksamhet, information men även kommunikation såsom dövas möjlighet att kommunicera med vakter och andra intagna.

Barn och ungdomar

249. Som framgår av den alternativa rapporten om medborgerliga och politiska rättigheter (sid 52) är det vanligt att ungdomar inom kriminalvården har neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Kriminalvårdens rapport Unga män i anstalt och häkte (2001) beskriver hur unga med psykiska eller neuropsykiatriska funktionsnedsättningar far mycket illa i fängelsemiljön. Det faktum att inåtagerande blandas med utåtagerande samt att personal inom kriminalvården ofta inte har kunskap om vilka behov och förutsättningar människor med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar har försvårar situationen. Någon senare studie finns inte att tillgå.

250. Tidningen Svenska dagbladet (SvD) beskriver hur barn blir inlåsta bland sjuka vuxna.⁵⁰ Många av de barnpsykiatriska slutenvårdsavdelningarna i landet bryter mot FN:s barnkonvention. Ofta flera gånger i månaden. I konventionens artikel 37 står att "särskilt ska varje frihetsberövat barn hållas åtskilt från vuxna." Men regeln efterföljs inte. På flera håll blandas istället ungdomar med psykiskt sjuka vuxna, både systematiskt och i enstaka akutfall. Den vanligaste anledningen är att ungdomarna anses så besvärliga att de inte går att hantera inom barn- och ungdomspsykiatri. Men det finns också flera exempel på hur minderåriga flyttats till psykiatriska

⁴⁹ <http://sverigesradio.se/sida/gruppsida.aspx?programid=3437&grupp=7767>

⁵⁰ Publicerad: 2 februari 2008, 00.53. http://www.svd.se/nyheter/inrikes/barn-bli-inlasta-bland-sjuka-vuxna_832347.svd

intensivvården, PIVA, eller regelrätta slutenvårdsavdelningar för vuxna – enbart på grund av plats- och personalbrist. Det har hänt i till exempel Karlskrona, Växjö och Stockholm. SVD redogör för att miljön och stämningen inte är anpassad för ett barn. Brutalitet är vardag på ett helt annat sätt än inom Barn och ungdomspsykiatri, (BUP). Många av de drabbade vittnar om avdelningar med nästan lika många bälsängar som patienter. Om väggfasta inredningar och flerdubbla lås på dörrarna. Skillnaden är stor mot landets BUP-klinker där man enligt både läkare och patienter arbetar aktivt för att få bort sjukhuskänslan och istället försöker förmedla trygghet i nära samarbete med föräldrarna. Dessutom är personalen inte utbildad för barnens behov och risken är stor att unga som vårdas på den typen av klinik får helt nya problem.

251. KOMMENTAR

- Alla som professionellt kommer i kontakt med unga lagöverträdare måste få utbildning om de neuropsykiatriska funktionsnedsättningarna. Tvärvetenskaplig kunskapsutveckling måste uppmuntras.
- Regeringen måste vidta kraftfulla åtgärder så unga personer inom den psykiatriska vården samt på anstalt får den vård och det stöd de behöver för att kunna återanpassas i samhället.

Kränkande frihetsberövande

252. Funktionshindersrörelsen vill också lyfta att även själva frihetsberövandet måste ske på ett professionellt och humant sätt. Idag hämtas ibland psykiskt sjuka människor av polis som inte har någon sjukvårdskompetens eller kompetens hur man bemöter människor med psykisk ohälsa. Den enskilde behandlas mer som brottsling än som sjuk vilket är mycket kränkande för den enskilde individen.

253. KOMMENTAR

- Människor som drabbas av akuta psykiska sjukdomstillstånd ska behandlas på samma sätt som andra som drabbas av somatiska akuta tillstånd. Det ska vara självklart att man hämtar en människa som blir akut psykiskt sjuk med ambulans och med adekvat utbildad personal - i stället för nuvarande polishämtningar och polishandräckningar.

254. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Förverkliga Psykansvarskommitténs förslag om slutet boende för vissa lagöverträdare.
- Se till att polishögskolans utbildning innehåller ämnet funktionshinderskunskap, både vad gäller allmänt bemötande, tillgänglighet samt förhörsteknik.
- Genomföra en kartläggning över tillgängligheten för människor med olika funktionsnedsättningar inom kriminalvårdens verksamheter samt inom ungdomsvårdsskolorna.

Artikel 15 Rätt att inte utsättas för tortyr eller grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning

Artikel 15 1 Förekomst av grym, omänsklig och förnedrande behandling

Övervåld vid tvångsvård

255. Som framgår av artikel 14 sker ibland frihetsberövande av personer med psykisk ohälsa på ett oprofessionellt sätt av polis som inte har nödvändig kunskap om hur en person med psykisk ohälsa bör behandlas. Risken för övervåld blir mycket påtaglig i dessa sammanhang. Som framgår av artikel 10 har media till och med rapporterat om grymma dödsfall inom psykiatrin. En särskild riskgrupp är intagna i affekt eller förvirringstillstånd.

256. KOMMENTAR

- Intagning av personer som drabbats av psykisk ohälsa måste ske av professionell personal som har kunskap om hur man ska bemöta personer som hamnat i affekt eller förvirringstillstånd.
- Råd och anvisningar för hur personal kan bemöta intagna i affekt eller förvirringstillstånd på ett värdigt sätt måste tas fram.
- Socialstyrelsens tillsyn måste utvecklas. Tillsynsverksamheten får inte enbart handla om den formella delen av verksamheten utan måste också granska förhållningssätt, bemötande liksom insatsernas innehåll och utformning.
- Brukarna måste få inflytande över tillsynsmyndigheternas verksamhet. En utredning om hur detta på bästa vis kunde utformas bör tillsättas och ha som syfte att ta ett helhetsgrepp över tillsynsfrågorna istället för att man som nu lappar och möblerar om i befintliga system. Huvudfrågorna - för vem och i vilket syfte tillsynen ska ske - måste klargöras. Våld och hot inom socialtjänstens verksamheter

257. Av Länsstyrelsens kartläggning⁵¹ om förekomst av våld och hot i verksamheter enligt LSS och SoL i Västernorrlands län, framkom att av de 145 verksamheter som besvarat enkäten har det förekommit hot och våld mellan brukare och personal i 60 verksamheter. Av dessa verksamheter har 17 svarat att det förekommer ofta och de övriga att det förekommer vid enstaka tillfällen. 33 verksamheter svarar att det har förekommit hot och våld mellan brukare. En motsvarande studie⁵² genomfördes i Uppsala län. Där framkom att av 151 tillfrågade verksamheter uppger 85 att det förekommer hot- och våldssituationer mellan personal och brukare. I 29 av dessa verksamheter bedömer enhetschefer och föreståndare att våldssituationer är ofta förekommande. Våld mellan brukare uppges förekomma i 51 verksamheter.

51 Kartläggning av förekomst av hot och våld i verksamheter enligt LSS och SoL, Västernorrlands län 2006-2007, Länsstyrelsen Västernorrland, 2009

52 Kartläggning av förekomst av hot och våld i verksamheter enligt LSS och SoL, Uppsala län 2006-2007, Länsstyrelsen Uppsala, 2009

258. KOMMENTAR

- Alla former av våld och hot är oacceptabla och måste förhindras.
- Personal inom all omsorgsverksamhet måste uppmanas att rapportera alla former av hot och våld mot boende eller intagna med funktionsnedsättning.
- Personal måste erbjudas nödvändig fortbildning och handledning kring hur man ska bemöta personer med olika funktionsnedsättningar.

Medicinska ingrepp

259. Sedan 2007 är landstingen skyldiga att rapportera in medicinska åtgärder, till exempel elektrokonvulsiv behandling, ECT, till Socialstyrelsens patientregister. Men enligt Socialstyrelsen sker detta inte regelmässigt. I registret finns bara 1 500 vårdtillfällen rörande ECT-behandlingar registrerade för år 2008. Enligt uppgifter från SVT:s program Uppdrag Granskning har dock ECT-behandlingarna ökat – från 18 000 per år i början av 2 000-talet till 45 000 om året. För att ändå få en bild över användningen av ECT har Socialstyrelsen under 2009 undersökt data om ECT och fört dialog med patienter, vårdpersonal, experter och brukarorganisationer. Socialstyrelsen konstaterar att vården brister i att följa upp och informera patienter om riskerna.⁵³

260. KOMMENTAR

- De beskrivna bristerna i systemet medför att det inte kan utläsas om ECT sker frivilligt eller under tvång. Det går inte ens att utläsa i vilken utsträckning behandling med farmaka eller ECT görs enligt evidensbaserade metoder.
- Tillvägagångssätt att säkerställa att behandlande personal, däribland psykiatriker, rapporterar fall då ECT och andra medicinska intrång sker, måste omedelbart utarbetas.
- Ett system för att ta till vara dessa anmälningar måste utvecklas i syfte att klargöra kvalitén på, liksom förekomsten av sådana behandlingar och om behandlingen sker frivilligt eller under tvång.
- Vissa behandlingar kräver informerat samtycke. Det behöver utredas om den enskilde fått adekvat nödvändig information om behandlingen och dess konsekvenser för att kunna ge ett sådant samtycke.

Artikel 15 2 Förhindrande åtgärder

261. Varje medborgare är enligt Regeringsformen grundlagsskyddad mot frihetsinskränkningar. Detta skydd kan inskränkas med stöd av lag, men det finns ingen sådan inskränkande reglering när det gäller verksamhet enligt LSS eller SoL. Frihetsinskränkningar, tvång eller våld får alltså inte företas. Sådana handlingar är straffbelagda enligt Brottsbalken (BrB). Det finns dock en generell ansvarsfrihetsregel i BrB, nödrättsregeln enligt 24 kap 4 §. Denna regel gäller generellt för handlingar som annars hade varit brottsliga och innebär att den är fri från straffrättsligt ansvar som handlar i nöd för att avvärja fara för liv eller hälsa. Nödrättsregeln är avsedd att tillämpas endast i undantagsfall. Gärningen måste vara försvarlig med hänsyn till farans beskaffenhet, den skada som förorsakas annan och omständigheterna i övrigt.

Nödrätten får inte ligga till grund för rutinmässiga ingripanden. I 3 kap. 3 § SoL framgår att insatser inom socialtjänsten ska vara av god kvalitet. För utförande

⁵³ ECT-behandling- En pilotstudie, Socialstyrelsen, 2010, ISBN 978-91-86585-14-3

av socialnämndens uppgifter ska det finnas personal med lämplig utbildning och erfarenhet. Kvaliteten i verksamheten ska systematiskt och fortlöpande utvecklas och säkras.

I 6 § LSS framgår att verksamheten enligt denna lag ska vara av god kvalitet och bedrivas i samarbete med andra berörda samhällsorgan och myndigheter. Verksamheten ska vara grundad på respekt för den enskildes självbestämmanderätt och integritet. Den enskilde ska i största möjliga utsträckning ges inflytande och medbestämmande över de insatser som ges. Kvaliteten i verksamheten ska systematiskt och fortlöpande utvecklas och säkras. För verksamheten enligt denna lag ska det finnas den personal som behövs för att ett gott stöd och en god service och omvårdnad ska kunna ges.

Bestämmelser avseende kvalitetsarbete finns reglerat i Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om ledningssystem för kvalitet i verksamhet enligt SoL, LVU, LVM och LSS, SOSFS 2006:11 (S).

I 14 kap 2 § SoL framgår att var och en som är verksam inom omsorger om äldre personer eller personer med funktionshinder ska vaka över att dessa får god omvårdnad och lever under trygga förhållanden. Den som uppmärksammar eller får kännedom om ett allvarligt missförhållande i omsorgerna om någon enskild ska genast anmäla detta till socialnämnden. Om inte missförhållandet avhjälps utan dröjsmål, ska nämnden anmäla förhållandet till tillsynsmyndigheten. Likartad skyldighet och ansvar finns i 24 a § LSS.

262. KOMMENTAR

- Funktionshinderrörelsen har inga synpunkter på regelverket men anser att tillsynen av boenden, omsorgsverksamheter och tvångsvård måste utvecklas och även omfatta personalens förhållningssätt och användning av våld och andra tvångsåtgärder.

263. Funktionshinderrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Ge socialstyrelsen uppdrag att definiera vad som är att anses som våld, övervåld. Samt befogad fasthållning.
- Utarbeta en vägledning för hur personal kan bemöta intagna i affekt eller förvirringstillstånd på ett värdigt sätt så risk för övervåld minimeras.
- Utredda hur Socialstyrelsens tillsyn kan utvecklas så granskningen omfattar både den formella delen av verksamheten och förhållningssätt, bemötande samt insatsernas innehåll och utformning.
- Genomföra en översyn av formerna för att ge informerat samtycke.

Artikel 16 Rätt att inte utsättas för utnyttjande, våld eller övergrepp

Artikel 16 1 Skydd mot utnyttjande, våld och övergrepp

Regelverket

264. Socialtjänstlagen föreskriver att kommunerna har ansvar för att våldsutsatta kvinnor och barn som upplever våld i nära relationer får stöd och hjälp.

265. Hälso- och sjukvårdslagen slår fast Landstingens och regionernas ansvar att erbjuda en god vård på lika villkor för hela befolkningen.

266. Enligt Socialtjänstlagen är socialtjänsten, hälso-och sjukvården liksom andra myndigheter vars verksamheter kommer i kontakt med barn och unga, skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd.

267. I Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2009:22) om arbetet med våldsutsatta kvinnor samt barn som bevittnat våld betonas och framhålls vikten av ansvar för kvinnor med funktionsnedsättning.⁵⁴

268. Regeringen har upprättat en handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer (Skr 2007/08:39). Handlingsplanens 56 åtgärder och uppdrag syftar till att förbättra arbetet inom berörda myndigheter och organisationer.

Uppföljning av pågående arbete

269. Av Brå:s uppföljning⁵⁵ av Regeringens handlingsplan framgår att många aktiviteter vidtagits. Exempelvis har en stor mängd anställda inom kommuner, hälso- och sjukvård, rättsväsendet och ideella verksamheter fått utbildning om våld mot kvinnor, barn som bevittnat våld och våld i samkönade relationer. Huruvida dessa utbildningar belyser flickor, pojkar, kvinnor och män med olika funktionsnedsättningar framgår dock inte. Brå:s utredare framhåller att det behövs kunskaper om våldets orsaker, omfattning och om vilka insatser som kan vara framgångsrika, för att våld ska kunna bekämpas.⁵⁶ Som nedan framgår saknas fortfarande forskning gällande utnyttjande, övergrepp och våld mot människor med funktionsnedsättning.

270. En nationell tillsyn⁵⁷ från 2009 visar exempelvis att alla nio undersökta kommuner och stadsdelar i Stockholms län hade brister. Det saknas både kompetens och insatser för kvinnor med funktionsnedsättning och äldre kvinnor. Det förekommer att varken politiker eller personal har reflekterat över att det behövs insatser för kvinnor med funktionsnedsättning på grund av utsatthet för våld.

271. Sveriges Kommuner och Landstings kartläggning⁵⁸ av hur kvinnofridsarbete ser ut inom kommuner, landsting och regioner visar att handlingsplaner eller skriftliga rutiner för kvinnofridsarbetet har ökat under senare år. Men det är endast få kommuner som bedriver ett kontinuerligt arbete med våldsutsatta kvinnor med funktionsnedsättning.

Statistiska jämförelser och forskningsresultat

272. Brå har kartlagt den kunskap som finns om våld mot människor med

54 Att uppfylla samhällsansvaret, förbättrat kunskapsstöd när det gäller socialtjänstens arbete med våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld, Socialstyrelsen, 2009

55 Mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer, En första uppföljning av regeringens handlingsplan, Rapport 2010:4, M Lundgren, S Holmberg, L Jönsson samt M Sackemark, Brottsoffermyndigheten, 2010

56 AA sid 9

57 Våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld – Alla kommuners ansvar, slutrapport från en nationell tillsyn 2008-2009, Länsstyrelserna & Socialstyrelsen

58 Utveckling pågår, En kartläggning av kvinnofridsarbetet i kommuner, landsting och regioner 2009

funktionsnedsättning, identifierat vilken kunskap som saknas och vilka möjliga vägar som finns att förebygga våld. Kunskapsinventeringen⁵⁹ visar att varken funktionshindersforskning eller kriminologisk forskning på ett tillräckligt systematiskt sätt särskiljer olika grupper tillräckligt utifrån kön, ålder samt typ och grad av funktionsnedsättning. Forskningen grundas i stor utsträckning på små och icke representativa urval av personer. Det går därför inte att utläsa om våldet mot personer med funktionsnedsättning har ökat, minskat eller ändrat karaktär över tid.

273. Brå:s kartläggning visar att det av forskningen inte framgår om barn med funktionsnedsättningar generellt utsätts för fler sexuella övergrepp än andra barn. Forskningen visar dock att barn med funktionsnedsättning är mer utsatta för mobbning och omsorgssvikt än andra. Förklaringar anges bland annat vara att barnen inte ser ut, eller beter sig, som andra barn, och att föräldrar till barn med funktionsnedsättning kan ha sämre anknytning till barnen. Det är samtidigt ofta svårt att avgöra om funktionsnedsättning uppstått före eller som en konsekvens av omsorgssvikt eller övergrepp. Forskningen visar även att flickor är mer utsatta för olika former av våld än pojkar. Mobbning, våld och olika former av utnyttjande är vanligast bland barn med utvecklingsstörning och fysisk funktionsnedsättning. Våldet sker främst i skolan i form av mobbning. Sexuella övergrepp och omsorgssvikt sker främst i hemmet.

274. När det gäller mäns utsatthet finns endast begränsad forskning. Det som framkommit är att män med omfattande rörelsenedsättningar eller psykiska funktionsnedsättningar till stor del blir utsatta inomhus, i hemmet, i särskilda boenden eller på institutioner. Övergreppen utövas oftast av bekanta. Utsattheten hos män med funktionsnedsättning antas avvika från andra mäns.⁶⁰

275. En jämförelse av två nationella undersökningar⁶¹ gällande våld mot kvinnor med funktionsnedsättning och kvinnor generellt i Sverige visar att siffrorna sammanfaller. Kvinnorna med funktionsnedsättning utsätts dock i högre grad för psykiskt våld. Dessa kvinnor upplevde även mer skam och har oftare självmordstankar.

276. Utredningsinstitutet Handus undersökning Mäns våld mot kvinnor med funktionsnedsättning⁶² som besvarats av 1 063 kvinnor som har syn eller rörelsenedsättning, visar att:

- En tredjedel, 33 procent, av de som besvarat enkäten uppger att de har erfarenhet av hot, våld eller sexuella trakasserier från män.
- I hälften av de fallen, totalt 14 procent av samtliga svarande, har kvinnorna en eller flera gånger fått fysiska skador av män som utsatt dem för våld och sexuella övergrepp.
- En av tio av alla svarande uppger att deras far utsatt dem för våld innan de fyllt 15 år. Även andra familjemedlemmar, mor, syster, bror, har slagit dem.

59 Våld mot personer med funktionshinder, Brå, Brottsförebyggande rådet, Rapport 2007:26

60 Våld mot personer med funktionshinder; Brå, Brottsförebyggande rådet, Rapport 2007:26

61 Slagen Dam, Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige, Brottsoffermyndigheten, Uppsala Universitet, 2001, Fritzes offentliga publikationer ISBN 91-973223-7-7. Och: Mäns våld mot kvinnor med funktionsnedsättning, Utredningsinstitutet Handu, 2007

62 Mäns våld mot kvinnor med funktionsnedsättning, Utredningsinstitutet Handu, 2007.

20 procent av de svarande kvinnorna uppger att de nu bor, eller tidigare har bott tillsammans med en man som utsatt dem för våld, hot eller sexuella övergrepp. Få har fått eller sökt stöd från samhällets olika instanser (se punkten 284-286).

Närmare två av tre kvinnor med funktionsnedsättning har en eller flera gånger under sitt liv blivit sexuellt trakasserade av män som de inte har en sexuell relation till. Sju procent har blivit trakasserade av färdtjänst- och/eller taxichaufförer, särskilt vanligt i åldersgruppen 18 till 34 år. En av fyra har blivit trakasserade av män via arbetet eller i samband med studier. Detta är särskilt vanligt bland kvinnor med synskada. Fem procent av kvinnorna har blivit ansatta av vård-/servicepersonal och två procent av lärare, psykologer eller präster.

277. I Brå:s forskningsgenomgång är det framför allt kvinnor med intellektuella funktionsnedsättningar som omnämns som en riskgrupp för att utsättas för våld, särskilt i form av sexuella övergrepp. Handus undersökning⁶³ bland kvinnor med måttlig eller lindrig utvecklingsstörning visar att:

- En av fem har tvingats till sex och en tredjedel av kvinnorna har blivit slagna innan de fyllt 15 år.
- Sex av tio kvinnor har utsatts för sexuella trakasserier och en tredjedel har blivit utsatta för våld efter att de fyllt 15 år.
- En av tio har blivit våldtagen av en man som hon inte haft ett sexuell förhållande med.
- En av tio har blivit våldtagen av en pojkvän. Och en av fyra kvinnor har haft en pojkvän som våldfört sig på henne på annat sätt. Åtta av tio fick fysiska skador av händelsen. I en tredjedel av fallen fick polisen kännedom om det inträffade.
- Av kvinnor som separerat från ett förhållande där det fanns barn uppger hälften att även barnen blev misshandlade.

278. Även kvinnor med psykiska funktionsnedsättningar är en särskilt utsatt grupp. Socialstyrelsen publicerade år 2005 en kartläggning⁶⁴ som visade att 63 procent av kvinnorna hade utsatts för övergrepp efter 16 års ålder. Motsvarande siffra för det senaste året var 31 procent. En annan, refererad studie⁶⁵ av kvinnor som uppsöker öppen eller sluten vårdpsykiatri i Skåne, visar att 70 procent någon gång i livet hade blivit utsatta för psykiska, fysiska och/eller sexuella övergrepp och/eller ekonomiskt utnyttjande. För mer information se artikel 10 sid 46 i alternativrapporten om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter.

279. Av Handus levnadsnivåundersökning⁶⁶ från 2005 framgår att döva är mer utsatta för våld än övriga som ingick i undersökningen, det vill säga män och kvinnor med syn, rörelse och hörselnedsättning. Undersökningen visar att döva män utsätts mer för

63 AA sid x

64 Våld mot kvinnor med psykiska funktionshinder - Förekomst, bemötande och tillgång till stöd, Socialstyrelsen, 2005, s 32

65 Vägen till att se och agera – om våldsutsatta kvinnor med funktionsnedsättning, Josefin Grände, Länsstyrelsen i Stockholms län, 2010

66 Levnadsnivåundersökning 2005, en rapport om levnadsnivån för rörelsehindrade, hörselskadade, döva och synskadade personer, Utredningsinstitutet Handu, Stockholm, 2005

grovt våld, men oftast utanför hemmet. När det gäller döva kvinnor drabbas de flesta, precis som hörande kvinnor oftast av våld i hemmet.

280. KOMMENTAR

- Ekonomiska medel måste avsättas till forskning kring orsaker till övergrepp samt hur sådana rapporteras och åtgärdas.
- Åtgärder måste vidtas så kommuner inkluderar flickor, pojkar, kvinnor och män med funktionsnedsättning i sitt arbete att bekämpa förekomsten av våld, övergrepp och andra former av utnyttjande.

Artikel 16 2 Köns- och åldersanpassad assistans och stöd

281. Enligt Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade, tillhörande förarbeten⁶⁷ och praxis, ska den assistansberättigade själv få välja sin personliga assistent. Så är fallet även för de som får stöd enligt Socialtjänstlagen och som bor i en kommun som tillämpar fritt val. Personer som bor i kommuner som inte tillämpar fritt val har inte lika möjlighet att ha inflytande över sin assistans.

I Regeringens handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck, har Socialstyrelsen fått i uppdrag att ta fram utbildningsmaterial om våld mot personer med funktionsnedsättning riktade till personliga assistenter och annan vårdpersonal. Detta ska vara klart september 2011. Av den nationella tillsynen framgår att även personal inom omsorgen om personer med funktionsnedsättning har lite eller saknar kompetens om våld i nära relationer.

282. KOMMENTAR

- Det saknas information om den faktiska möjligheten för enskilda att välja sin assistans. En studie gällande detta bör därför tillsättas.
- Information och utbildning om hur man känner igen förekomst av utnyttjande, våld eller övergrepp hos flickor, pojkar, kvinnor och män med funktionsnedsättning måste erbjudas all personal inom handikappomsorgen familje- och barnomsorg liksom de som arbetar med kvinnofridsfrågor.

Artikel 16 3 Övervakning

283. KOMMENTAR

- Möjligheten för självständiga myndigheter att utöva tillsyn har förbättrats på senare tid. Vi välkomnar det utökade mandat som exempelvis Socialstyrelsen erhållit och anser att utvecklingen går i rätt riktning. De självständiga myndigheternas mandat och tillvägagångssätt att utöva tillsyn måste dock fortsätta utvecklas.

Artikel 16 4 Skydd och återhämtning

284. Av Handus undersökning Mäns våld mot kvinnor med funktionsnedsättning framgår att två tredjedelar av kvinnorna aldrig fått eller sökt något stöd eller hjälp. Detta trots att många av kvinnorna har drabbats av våldet både fysiskt och psykiskt. Av de kvinnor som erhållit något stöd från samhället är nästan lika många missnöjda som nöjda med den hjälp de fått.

285. Undersökningen av nio kommuner och stadsdelar i Stockholms län visar på brister

⁶⁷ Regeringens proposition 1992/93:159 Stöd och service till vissa funktionshindrade

inom flera områden. Exempel på brister är anpassad information till våldsutsatta kvinnor med funktionsnedsättning som behöver stöd från socialtjänsten. I många kommuner saknas skyddat boende för kvinnor med funktionsnedsättning. (Se artikel 10 sid 46 i alternativrapporten om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter.)

286. Det finns ingen permanent verksamhet för döva kvinnor och män som utsätts för våld. Inte heller har de försök som gjorts på vissa kvinnojourer med texttelefoner vidareutvecklats och permanentats.

287. KOMMENTAR

- Kommunala kvinno- och mansjourer måste göras tillgängliga. Det gäller såväl information om jourerna, kommunikation med jourerna som den fysiska miljön vid jourerna. Kommunerna måste ställa krav på samt ge ekonomiskt stöd till ideellt drivna jourer så att även dessa blir tillgängliga.
- Det måste finnas alternativ till nuvarande jourer, det vill säga jourer som kan ta emot personer med särskilda behov däribland utvecklingsstörning, hjärnskador, neuropsykiatriska och psykiska funktionsnedsättningar.

Artikel 16 5 Regelverket gällande begångna brott

288. Straffrättens bestämmelser om brott och straff omfattar alla människor.

Utnyttjande av någons utsatta belägenhet, våld och övergrepp är enligt Brottsbalken brott. Om den tilltalade utnyttjat någon annans skyddslösa ställning eller svårigheter att värja sig anses försvårande omständigheter föreligga vilket höjer straffsatsen. Så är även fallet om den tilltalade utnyttjat sin ställning eller ett särskilt förtroende. Brottsbalken tar särskild hänsyn till om brott begås mot barn eller av en man mot en kvinna i nära relationer.

Rättsfria zoner

289. För att ett övergrepp ska vara brottsligt måste handlingen omfattas av en lag som gör det möjligt att lagföra handlingen. Även om en handling är brottslig är frågan om handlingen betraktas som sådan. Studier⁶⁸ visar att det finns en tendens inom vård och omsorg att betrakta övergrepp som sker mellan personal och boende, eller mellan boende i vården, som vårdfrågor, och inte som rättsliga frågor. Rapportering uteblir på grund av hierarkiska strukturer som gör att underordnad personal inte vågar berätta/anmäla händelserna.

Astrid Kubis har i sitt avhandlingsarbete studerat övergrepp i särskilda boenden. Hon visar att det förekommer rättsfria zoner i boendena.⁶⁹ Detta gäller särskilt då den som utövar handlingen själv har funktionsnedsättning. Det kunde handla om fysiska och psykiska övergrepp mellan boende, slag, knuffar, hot eller förolämpningar av alla möjliga slag. Kränkningarna bortförklarades ofta med att han menade det inte, han förstår inte vad han gör eller han är ju så snäll annars.

290. KOMMENTAR

- Regelverket beaktar den särskilda utsatthet människor med funktionsnedsättning kan befinna sig i. Som framgår av artikel 13 brister det dock i rättsväsendets behandling av brottsoffer med funktionsnedsättning.

⁶⁸ Barbro Lewin, Vem bryr sig, Brottsoffer med funktionshinder, 2002, s 103

⁶⁹ Kubis (2002)

- Socialstyrelsens tillsyn av hälso- och sjukvård samt av annan omsorgsverksamhet bör även omfatta analys av hur övergrepp anmäls och åtgärdas.

291. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Tillförsäkra att våld och övergrepp mot flickor, pojkar, kvinnor och män med funktionsnedsättning kan identifieras samt att nödvändigt stöd kan erhållas. Frågan måste särskilt uppmärksammas i nationella utbildningar för personalgrupper inom vård och omsorg, skola, polis- och rättsväsende.
- Se till att (Socialstyrelsens) tillsyn av hälso- och sjukvård samt av annan omsorgsverksamhet även omfattar analys av hur övergrepp mot människor med funktionsnedsättning anmäls och åtgärdas.
- Tillförsäkra att socialtjänsten och hälso- och sjukvården utarbetar strategier och metoder för att stödja flickor, pojkar, kvinnor och män med funktionsnedsättningar som blivit utsatta för olika former av övergrepp.
- Tillförsäkra att kvinno- och mansjourer görs tillgängliga för kvinnor och män med funktionsnedsättning, både vad gäller fysisk tillgänglighet, information och kommunikation.
- Se över befintliga riktlinjer för omvårdnadspersonal i syfte att stärka personalens kompetens och förmåga att ingripa då kränkande situationer uppkommer vid olika boendeformer.

Artikel 17 Skydd för den personliga integriteten

292. Den svenska funktionshindersrörelsen vill framhålla följande:

För att få olika former av stöd relaterad till sin funktionsnedsättning måste man vända in och ut på sitt privatliv på ett sätt som måste anses vara oförenlig med artikel 17. Enskilda i behov av olika stöd uppmanas att precisera hur var och när saker ska göras på ett mycket kränkande sätt. Exempelvis hur lång tid det tar att äta lunch, duscha, gå på toaletten osv. Vi ser därtill en fara i den ökade användningen av instrument att bedöma enskildas behov av stödinsatser. Dessa ersätter helhetssyn samt kompetenta handläggare.

293. Enskildas fysiska och personliga integritet respekteras inte i tillräcklig utsträckning då enskilda berövas sin frihet på grund av psykisk sjukdom. Idag hämtas ibland psykiskt sjuka människor av polis som inte har någon sjukvårdskompetens eller kompetens hur man bemöter människor med psykisk ohälsa, något som gör att man behandlas mer som brottsling än som sjuk. Även när man är psykiskt sjuk och i behov av hämtning och transport till psykiatri, måste det ske med respekt för den enskildes personliga integritet och inte som nu, ofta på ett mycket kränkande sätt.

294. Den psykiska vården i samband med tvångsvård på grund av psykisk sjukdom måste utföras i samråd med den enskilde. Så är fortfarande inte alltid fallet i Sverige.

295. Enskilda som får stöd från kommunens socialtjänst tvingas ofta till många olika kontakter för att vardagen ska fungera. De olika stödpersonerna får alla insyn i den enskildes privatliv.

296. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Verka för att de behovsbedömningsinstrument som skapas tas fram och godkänns i samarbete med representanter för funktionshindersorganisationerna.
- Komplettera Socialtjänstlagen med regler som klargör att insatser bör ges av ett begränsat antal personer.

Artikel 18 Rätt till fri rörlighet och till ett medborgarskap

Artikel 18 1 Medborgarskap och tillgång till identitetshandlingar

297. KOMMENTAR

- Funktionshindersrörelsen har inga synpunkter på regelverket om medborgarskap, dokumentation om nationalitet eller annan identitetsdokumentation eller tillgången till immigrationsförfarandet.
- För att enskilda med funktionsnedsättning ska kunna nyttja sin rörelsefrihet, inbegripet rätten att kunna välja bostätningssort på lika villkor som andra måste fysiska miljöer, transportmedel och bostäder vara tillgängliga; nödvändigt stöd, assistans samt medel att underlätta personlig rörlighet finnas att tillgå även på den nya bostätningssorten. Här finns brister i Sverige. Se vidare artiklarna 9, 19 och 20.
- Då tillgången till stöd avgörs av beslut från olika handläggare hänvisas särskilt till General Comment no 27 från FN:s kommitté för mänskliga rättigheter som framhåller att den enskildes rörelsefrihet inte får inskränkas av någon annans beslut. Sammanfattning och slutsats finns i alternativrapporten om medborgerliga och politiska rättigheter, Artikel12 sid 71.
- Den växande förekomsten av icke joniserande strålning och trenden att allt fler elektroniska och tekniska produkter blir trådlösa försvårar möjligheten för elöverkänsliga att nyttja sin rörelsefrihet. Funktionshindersrörelsen välkomnar till stor del den tekniska utvecklingen men vill understryka vikten av att människors olika hälsotillstånd beaktas.

Artikel 18 1 B Immigrationsförfarandet

298. Människor med funktionsnedsättning omfattas av samma immigrationsförfarande som andra. Särskild hänsyn till kroniska sjukdomar och funktionsnedsättningar tas dock inte i tillräcklig utsträckning. Exempelvis framhåller Sveriges dövas riksförbund att döva asylsökande endast får ytterst begränsad tillgång till tolk i samband med immigrationsförfarandet men också vid vistelse i flyktförläggning. Någon studie om dövas faktiska tillgång till tolk i samband med immigrationsförfarandet finns inte.

299. Enligt Utlänningslagen utgör inte funktionsnedsättning eller allvarlig sjukdom skäl för att få uppehållstillstånd. Det finns en möjlighet att ansöka om uppehållstillstånd på grund av synnerligen ömmande omständigheter, men förarbeten och praxis är mycket restriktiva. Som framgår av artikel 10 har detta lett till att enskilda berövats livet. I artikel 7 beskrivs hur barn skickats tillbaka till sina hemländer trots att det där saknats tillgång till nödvändig medicinsk vård, hjälpmedel och utbildning i eller på teckenspråk.

300. Som framgår av Alternativrapporten om konventionen om kvinnors rättigheter, är det ibland svårt för kvinnor med invandrarbakgrund att självständigt få söka nytt medborgarskap, få bo var de vill, välja livspartner etc. Information om den faktiska möjligheten för kvinnor med utländsk bakgrund och funktionsnedsättning saknas.

301. KOMMENTAR

- Migrationsverket måste få i uppdrag att redovisa hur de olika verksamheterna arbetar för att uppmärksamma och beakta eventuella funktionsnedsättningar i alla delar av immigrationsförfarande inklusive vistelse i flyktinganläggning.
- Information om den faktiska möjligheten för kvinnor med utländsk bakgrund och funktionsnedsättningar att nyttja sin rörelsefrihet så som föreskrivet i denna artikel måste inhämtas.

Artikel 18 1 c Friheten att lämna landet

302. För personer som behöver tolk, ledsagare eller personlig assistent omöjliggörs ibland resande utomlands eftersom den enskildes ansökan om att få ta med sig tolken, ledsagaren eller assistenten utomlands avslås. Se vidare artikel 20.

Artikel 18 2 Barns rätt till medborgarskap

303. Funktionshindersrörelsen har inga synpunkter gällande barns rätt till medborgarskap, namn och att bli registrerade vid födelsen. Vad gäller rätten att så långt det är möjligt bli omvårdade av sina föräldrar hänvisas till artikel 23.

304. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Säkerställa att människor med funktionsnedsättning får faktisk möjlighet att nyttja sin rörelsefrihet inbegripet rätten att byta bosättningsort. Se vidare rekommendationerna under artiklarna 9, 19 och 20.
- Ge Migrationsverket i uppdrag att redovisa hur asylsökande med funktionsnedsättning behandlas i alla delar av immigrationsförfarandet.
- Se över Utlänningslagen och göra nödvändiga ändringar i syfte att säkerställa att hänsyn tas både till funktionsnedsättning och hemlandets faktiska möjlighet att ge adekvat vård och stöd. En person med funktionsnedsättning ska inte få utvisas på sämre villkor än någon annan i en jämförbar situation.

Artikel 19 Rätt att leva självständigt och att delta i samhället

Artikel 19 A Boende

Regelverket

305. Människor med funktionsnedsättning har lika rätt som andra att välja bosättningsort samt var och med vem man vill leva. Olikheter i kommuners praxis inskränker dock, ibland enskildas praktiska möjlighet att byta boende eller bostadsort. (Se vidare artikel 19. B samt 20.)

306. För människor som omfattas av Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS, finns möjligheten att få insatsen särskilt boende. Detta inkluderar så kallad gruppboende och serviceboende. Det är alltid den enskilde själv som måste ansöka om dessa boendeformer.

307. Lagen om bostadsanpassningsbidrag (1992: 1574) föreskriver att enskilda som har en funktionsnedsättning och bor permanent i sin bostad kan få ett bostadsanpassningsbidrag för att anpassa bostaden efter de egna behoven.

Lagen inskränker dock enskildas möjlighet att byta bostad. Av 9§ framgår att vid köp eller byte av bostad krävs särskilda skäl för att den enskilde ska få bostadsanpassningsbidrag.

308. Tillgängliga bostadsområden är centralt för att människor med funktionsnedsättning ska kunna bo och leva inkluderat. Bygglagstiftningens bestämmelser om tillgänglighet gäller även då bostäder ska byggas, byggas till eller ändras. Regelverket måste dock kompletteras. (Se vidare artikel 9 punkterna 115-126). För redan byggda bostadsområden är regelverket också bristfälligt. Exempelvis saknas bestämmelser om tillgänglighet till gemensamhetsutrymmen.

309. KOMMENTAR

- Det generella regelverket gällande byggnation inbegripet föreskrifter relaterade till byggnadslagarna måste ses över och kompletteras så fler bostäder och bostadsområden blir tillgängliga för människor med olika funktionsnedsättningar.
- Lagen om bostadsanpassningsbidrag måste ses över så människor med funktionsnedsättning får lika möjlighet som andra att välja att bo kvar eller att byta boende.

Statistiska jämförelser och forskningsresultat

310. Boverket följer utvecklingen när det gäller tillgången till bostäder med särskilt service för människor med funktionsnedsättning som omfattas av LSS. Läget har försämrats något de senaste åren. I två av tre kommuner behövs fler bostäder i särskilt boende. Cirka 20 procent av kommunerna har brist även efter planerad utbyggnad.

I samma undersökning⁷⁰ framgår även hur många kommuner som arbetar med tillgänglighetsfrågorna, både när det gäller bostäder och bostadsområden och i offentlig miljö. Undersökningen visar dock inte hur tillgängligheten ser ut men, där framgår att år 2008 var det 54 procent av kommunerna som uppå grund av v att tillgänglighet i bostadsområden var en särskilt aktuell fråga, jämfört med 35 procent 2003.

Handikappförbundens projekt Tillgängliga bostadsområden undersöker möjligheter och utvecklar metodik för tillgänglighetsarbete i den befintliga boendemiljön. Projektets erfarenheter är att det finns en stor vilja bland de medverkande bostadsföretagen att göra sina bostäder tillgängliga, men, att det ofta saknas kunskap om hur det ska gå till.

311. KOMMENTAR

- Informationsinsatser om regelverk, riktlinjer och exempel på tillvägagångssätt gällande tillgängliga bostadsområden måste vidtas för alla inblandade aktörer.

Artikel 19 B Tillgång till stöd och service

Regelverket

312. Det finns i huvudsak två lagar som reglerar vilket stöd människor ska få av samhället för att de ska kunna leva självständigt och kunna delta i samhället:

⁷⁰ Boverket som sektorsmyndighet inom handikappolitiken, 2009

Socialtjänstlagen, SoL, omfattar alla människor i samhället både med och utan funktionsnedsättning. Bistånd enligt SoL ska ge skäliga levnadsvillkor. Med bistånd menas stöd för försörjning och bistånd för livsföring i övrigt. Kommunen gör en prövning av den sökandes behov. Det kan till exempel vara hjälp att städa, tvätta, handla, laga mat, eller annan personlig omvårdnad.

Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS, riktar sig till personer med omfattande funktionsnedsättningar som förorsakar betydande svårigheter i den dagliga livsföringen och därmed ett omfattande behov av stöd eller service. Lagen erbjuder tio olika insatser, däribland råd och stöd, personlig assistans, ledsagarservice och kontaktperson. Om personer som omfattas av LSS behöver personlig assistans mer än 20 timmar per vecka, tar Försäkringskassan över kostnadsansvaret från kommunen. Ersättningen kallas assistansersättning enligt Lagen om assistansersättning, LASS och Förordningen om assistansersättning(1993:1 091).

313. KOMMENTAR

- Syftet med lagarna är bra, men det behöver förtydligas så enskilda, oavsett var i landet man bor, garanteras stöd i enlighet med konventionens bestämmelser.
- Socialtjänstlagens skrivningar ger stora möjligheter till tolkningar, vilket medför att ytterst få kommuner beviljar kostnadsfri ledsagarservice efter behov samt hemtjänst, där brukaren själv får bestämma över insatserna.
- LSS är för otydlig beträffande vilka som kan ingå i personkrets tre. Kommuner avslår ibland ansökningar från personer med omfattande varaktiga fysiska eller psykiska funktionshinder som förorsakar betydande svårigheter i den dagliga livsföringen trots att dessa omfattas av lagen. Exempelvis ansökningar om ledsagarservice för personer med grava synskador och stora behov av insatsen.

Statistiska jämförelser och forskningsresultat

314. Av en enkätstudie⁷¹ bland personer med dövblindhet svarar en tredjedel av alla som behöver ledsagare att de inte kan promenera utomhus så ofta som de vill.

315. Trots att finska är ett av Sveriges minoritetsspråk, visar en undersökning bland Sverigefinska synskadadeförbundets lokalföreningar att det är svårt att få funktionshindersrelaterat stöd på finska. Exempelvis framgår att endast i nio av 16 distrikt/kommuner finns finskspråkig hemtjänst. Endast i nio av 15 kommuner finns möjlighet att få finstalande ledsagare. I nio av 15 distrikt/kommuner finns inte syntolkningshjälp att få på finska för teater, film och andra kulturevenemang.

Ändrad rättstolkning

316. Rätten till personlig assistans är knuten till att något av de grundläggande behov som anges i LSS är uppfyllt. Försäkringskassan publicerade hösten 2007 i ett internt informationsmeddelande (IM 2007:161) en ny rättslig tolkning av hur de grundläggande behoven för personlig assistans skulle bedömas. Bedömningen av vilken hjälp som behövs för av- och påklädning, hygien och måltider, snävades in. Följden har blivit att många personer har fått sin assistansersättning nedskuren eller helt indragen.

Enligt Sveriges Radio Ekot förlorade 143 personer sin assistansersättning under det

⁷¹ Handus levnadsnivåundersökning för dövblinda, 2007

första halvåret 2010, vilket innebär att utvecklingen accelererar. 2007 förlorade 57 personer sin assistansersättning, 2008 var siffran 100 och 2009 var siffran 146, och nu alltså 143 personer det första halvåret 2010.

Rättspraxis

317. I Regeringsrättens prejudicerande dom från juni 2009, mål nr 5321-07, fastslås en ny snävare tolkning av begreppet grundläggande behov. Regeringsrätten anser att de grundläggande behoven avser måltider, personlig hygien, på- och avklädning samt toalettbesök. Vad gäller den tid som AA beräknat för stöd i samband med måltider framgår av hans egna uppgifter bland annat att han klarar att äta och dricka själv. Han kan även hålla upp dryck i glas och själv lägga upp mat på tallrik när den är serverad på bordet. Vad han behöver hjälp med är att tillreda och plocka fram och undan mat. Han behöver också hjälp med att dela mat som är seg eller där det krävs kniv och gaffel.

Regeringsrätten finner att detta hjälpbehov inte är av det personliga och integritetskänsliga slag att det bör beaktas vid bedömningen av hans rätt till personlig assistans. Den tid som AA beräknat för måltider ska därför inte till någon del beaktas såvitt gäller frågan om hans behov av stöd för att tillgodose de grundläggande behoven.

318. KOMMENTAR

- Försäkringskassans och Regeringsrättens nya tolkningar av de grundläggande behoven i LSS, går stick i stäv med lagens intentioner och måste även anses vara inkonsekvent med artikel 19.

Teckenspråk och annan tolkning

319. För personer med dövblindhet, döva samt många hörselskadade är tillgången till tolk en förutsättning för deltagande och inkludering i samhället. Enligt Hälso- och sjukvårdslagen har landstingen en skyldighet att erbjuda dem som är bosatta i landstinget tolktjänst för vardagstolkning (3 b §). Tolktjänsten är reglerad som en skyldighet för landstingen och inte som en särskild rättighet för den enskilde.

Anmälningar om utebliven eller bristfällig tolkning kan göras till landstingets patientnämnd. Nämnden kan dock inte överpröva eller ändra ett beslut om tolkning.

320. I en enkätstudie⁷² bland personer med dövblindhet svarar drygt hälften av samtliga som använder tolk att de inte alltid får sådan när de behöver. Under 2009/2010 har 162 anmälningar gällande utebliven teckenspråkstolkning inkommit till DO. DO har dock lagt ner samtliga ärenden eftersom det inte anses vara diskriminering i lagens mening.

321. Socialstyrelsen fick i regleringsbrevet för 2008 i uppdrag att kartlägga hur bestämmelsen om vardagstolkning tillämpas samt tydliggöra vad som ingår i begreppet. Socialstyrelsen presenterade sina slutsatser i rapporten Begreppet vardagstolkning. Kartläggningen visar att en mycket stor del av beställningarna om vardagstolkning utförs men att andelen utförda beställningar varierar mellan olika landsting. Socialstyrelsen konstaterar att det finns problem när det gäller tolkning i samband med fritid och andra sociala sammanhang. Därtill framkommer att brukaren väljer att inte beställa tolk för vissa situationer när man vet att det är svårt att få tolk. Detta gäller all form av tolkning även exempelvis skrivtolkning och taktil tolkning.

⁷² Handus levnadsnivåundersökning för dövblinda, 2007

322. KOMMENTAR

- Det behöver skapas en nationell tolksamordnare för all form av tolkning för personer med dövblindhet, som är barndomsdöva, vuxendöva eller som är hörselskadade. Det ska enbart åligga landstingen att ta emot beställningar och uppfylla önskemålen från brukarna. De ekonomiska resurserna ska finnas nationellt.

Artikel 19 C. Tillgänglighet till samhällsservice

323. I Sverige finns lagar som syftar till att göra den fysiska miljön tillgänglig för människor med funktionsnedsättning. Som framgår av exempelvis artiklarna 9 och 25, följs dock inte alltid dessa lagar. I äldreomsorg och boenden saknas ofta tillgång till hörseltekniska hjälpmedel såsom varseblivningssystem, kommunikationshjälpmedel, telefonhjälpmedel/texttelefon, teleslinga i samlingssalar och kopplat till TV och en god ljudmiljö samt tillgängliga varningssystem exempelvis brandlarm. Vidare saknas det ofta kompetens och tid från hemtjänsten/äldreomsorgens sida att hjälpa till samt vägleda rätt.

324. KOMMENTAR

- Underlåtenhet att vidta redan lagstadgade åtgärder för tillgänglighet måste lagstadgas som diskriminering.
- Regelverket gällande tillgänglighet måste kompletteras i enlighet med rekommendationerna under artikel 9 så information och kommunikation relaterad till samhällsservice även blir tillgängliga för människor med funktionsnedsättningar.
- Informationsinsatser om funktionsnedsättningar och funktionshinder måste vidtas för alla som arbetar inom offentlig sektor.

325. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Göra en översyn av Plan- och bygglagen, Plan- och byggförordningen och byggreglerna avseende bostadsutformning så att alla bostäder vid ny- och ombyggnad blir tillgängliga och användbara för personer med nedsatt funktionsförmåga.
- Göra en översyn av lagen om bostadsanpassningsbidrag (och andra kompletterande regelverk) så att människor med funktionsnedsättning får samma möjlighet som andra att välja att bo kvar eller byta bostad. Åtgärder föranledda av behov av personlig assistans måste omfattas av lagen. Fastighetsägarens möjlighet att förhindra bostadsanpassning måste tas bort.
- Göra en översyn av Socialtjänstlagen så att det tydligt framgår att människor med funktionsnedsättning ska ha tillgång till den service som fordras för ett självständigt liv och att kostnaden för detta ska vara rimlig.
- Förtydliga Lagen om särskild stöd och service till vissa funktionshindrade så att det inte kan råda någon tvekan om att gravt synskadade ska kunna tillhöra personkrets 3.

Artikel 20 Personlig rörlighet

Artikel 20 A. Underlättande av personlig rörlighet

Regelverket

326. Av central betydelse för att personer med funktionsnedsättning ska kunna röra sig på det sätt och vid den tidpunkt de själva väljer är att transportmedel, byggnader och information relaterad till resande är tillgängliga. I Sverige finns fortfarande stora brister på tillgänglighetens område. För beskrivning av regelverk och statistik se artikel 9.

327. Enligt Lagen om färdtjänst ska kommunerna ansvara för att kommuninnevånarna kan få färdtjänst särskilt anordnade transporter för personer med funktionsnedsättning av god kvalitet.

328. Enligt Lagen om riksfärdtjänst ska kommunerna lämna bidrag för reskostnader för personer som på grund av sin funktionsnedsättning måste resa på ett särskilt kostsamt sätt. Om den enskilde behöver ledsagare eller assistent under själva resan ska tillståndet även omfatta denne. Enligt lagen får tillståndet förenas med föreskrifter om färdstätt. Vid resa med riksfärdtjänst ska tillståndshavaren betala en avgift som motsvarar normala reskostnader med allmänna färdmedel. Egenavgiften är fastställd av staten.

329. Enligt Lagen om bilstöd kan den som på grund av en varaktig funktionsnedsättning inte kan förflytta sig själv på egen hand eller åka med allmänna kommunikationsmedlen få bilstöd. Detta statliga bidrag kan även ges till föräldrar till barn som har funktionsnedsättning. Bidraget kan ges för anskaffning och anpassning av fordon. Under vissa förutsättningar kan även bidrag till körkortsutbildning ges. Bilstödet är i huvudsak till för dem som har anknytning till arbete (har ett arbete, deltar i arbetsinriktad utbildning, är tillfälligt sjukskriven, genomgår yrkesrehabilitering eller liknande). För andra kan bilstöd inte erhållas efter de fyllt 50 år.

330. KOMMENTAR

- Regelverket gällande transportmedel måste kompletteras enligt funktionshindersrörelsens kommentarer i punkten 139 under artikel 9 för att möjliggöra personlig rörlighet på så sätt konventionen föreskriver.
- Som framgår nedan tolkar kommunerna lagen om färdtjänst mycket olika. Lagen måste därför förtydligas så den enskildes rätt och praktiska möjlighet att röra sig fritt inom, mellan och över kommungränserna stärks.
- Nationella riktlinjer för färdtjänstens utformning, tillståndsgivning och avgifter måste utarbetas så färdtjänst med likvärdig/god kvalitet erbjuds människor med funktionsnedsättning oavsett var i landet de bor.
- En bil kan ersätta ben, cykel, buss och annat trafikslag relaterat till personlig rörlighet och möjliggöra delaktighet på mer jämlika villkor. Möjligheten för enskilda att få bilstöd har dock urholkats. Regelverket måste ses över.
- Bilstödet ska anknytningsfritt till arbete liksom åldersgränserna måste tas bort. Behov och inte arbete eller ålder ska vara avgörande för om bilstöd ska beviljas.
- Bilstödet grundbidrag och anskaffningsbidrag måste höjas. Någon förändring av dessa har inte skett sedan 1992, trots att den utredning som låg till grund för

bilstödsreformen klart uttalade att grund- och anskaffningsbidrag borde följa kostnadsutvecklingen för bilar.

- Möjligheten att få bilstöd måste även omfatta personer med elöverkänslighet.

Statistiska jämförelser och forskningsresultat

Tillgänglighet till allmänna kommunikationer och vägar

331. Här hänvisas till enkätstudien ⁷³ om upplevd tillgänglighet till transportsystemet bland personer som drabbats av stroke. Där framgår bland annat att ytterst få hade rest med något av de kollektiva trafikslagen under det senaste året. Nio procent hade rest med tåg. Bland dem som inte rest men som önskade resa med tåg, uppgav 80-82 procent att hindren var av fysisk art, det vill säga problem att ta sig till och från tågen, ta sig ombord och att stiga av. 37 procent angav även kognitiva hinder för att resa. Se vidare punkten 137.

332. Det blir fler och fler tysta och oövervakade övergångsställen vilket försvårar den personliga rörligheten för människor med synnedsättning. För närvarande sker en översyn av Trafikverkets Vägars och gators utformning (VGU). Ett problem är dock att kommunerna inte är skyldiga att följa VGU:n då dessa endast är riktlinjer.

333. KOMMENTAR

- Trafikverkets Vägars och gators utformning (VGU) måste på ett bättre sätt framhålla åtgärder som leder till en acceptabel säkerhet och ökad möjlighet att orientera sig i trafiken för människor med olika funktionsnedsättningar.
- Kommuner måste åläggas att följa VGU.

Resande med Färdtjänst

334. Enligt rapporten Färdtjänst och riksfärdtjänst hade 328 164 personer färdtjänsttillstånd⁷⁴ den 31 december 2009.

År 2009, liksom tidigare år, var fler kvinnor än män färdtjänstberättigade (46 kvinnor per 1 000 kvinnor och 24 män per 1 000 män). Skillnaderna förklaras med att det är flest äldre som har färdtjänst och kvinnor blir i genomsnitt äldre än män. Gruppen 0-19 år är den enda där män har en marginellt högre andel tillståndsinnehavare⁷⁵.

73 procent av tillfrågade personer som drabbats av stroke hade färdtjänst, medan 7 procent hade ett ouppfyllt behov.

335. Sveriges Radio Jönköping rapporterade i augusti 2010 om att kommunerna satsar mycket olika på färdtjänsten. Skillnaderna antas bero på att kommunerna gör olika bedömningar om vilka som får nyttja färdtjänst.⁷⁶

Radioprogrammet Kaliber gjorde 2006 ett program om hur färdtjänsten ser ut i Sveriges kommuner. Resultatet av en enkät som skickades ut till kommunerna visade att lagen

⁷³ Banverket, upplevd tillgänglighet till transportsystemet för personer med rörelsehinder, resor med tåg, 2010

⁷⁴ Färdtjänst och riksfärdtjänst 2009 Special transport service and inter-municipal transport service 2009. Statistik 2010:8. Trafikanalys, sid 17.

⁷⁵ Ibid s 15.

⁷⁶ Olika bedömningar i kommuner vem som får nyttja färdtjänst Sveriges Radio Jönköping 10 augusti 2010. <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=91&artikel=3022706>, nedladdat 2010-12-22. Så satsar din kommun på färdtjänst, Sveriges Radio Jönköping 2010-08-10. <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=91&artikel=3020768>, nedladdat 2010-12-22.

tolkades mycket olika och att kommunerna hade mycket olika regler för färdtjänsten.⁷⁷

Avgifter för färdtjänst och medföljande ledsagare och assistenter skiljer sig åt. I vissa kommuner måste den färdtjänstberättigade betala extra för att få ta med sin ledsagare eller assistent.

Det saknas uppgifter om det finns funktionshindersgrupper i vissa kommuner som inte kan få färdtjänst.

336. I en studie⁷⁸ över brukares åsikter om färdtjänsten beskriver brukarna en dubbel känsla. Dels är man glad att färdtjänsten finns, över att den möjliggör en fungerande vardag. Å andra sidan reser man på samhällets villkor och inte sina egna. Färdtjänsten är inget val, det är ofta det enda alternativet. I funktionshindersrörelsens alternativrapport om medborgerliga och politiska rättigheter beskrivs hur försämrade kommunala regler inom färdtjänsten inskränkt enskildas rörlighet. Exempelvis lyfter de flesta intervjuade politikerna med funktionsnedsättning svårigheterna att ta sig till och från möten. (För mer information, se artikel 29 punkt 552)

Bristen på att kunna resa spontant är något som många brukare lyfter fram, då färdtjänst ibland måste bokas flera veckor i förväg⁷⁹. Att det inte går att planera restiden samt att resor kan ta mycket lång tid på grund av samåkning är också ett problem⁸⁰. Att tillhandahålla den typen av spontanresande anses inte vara kostnadseffektivt för utföraren. Även svårigheten att resa över kommungränser påpekas, det anses både av brukare och av förare som gammalmodigt. Men eftersom begränsningarna att resa mellan kommuner – utan speciellt tillstånd – stöds av lagen kvarstår problemet.⁸¹

337. KOMMENTAR

- Färdtjänst är en nödvändig transportform som måste ses som ersättning för brukarens ben, armar, cykel, bil, buss och tåg. Det är också det enda möjliga kommunala transportsättet för personer med vissa typer av funktionsnedsättningar. En fungerande färdtjänst gör människor med funktionsnedsättning mer självständiga och mindre beroende av andra. Besparingar inom färdtjänsten kan även medföra högre kostnader för andra samhällssektorer, som exempelvis hemtjänsten.
- Principerna om den grundläggande friheten samt rättigheterna att kunna förflytta sig när man vill, vart man vill och så ofta man själv anser sig behöva måste vara överordnade kravet på att hålla nere kostnaderna.
- Färdtjänsten måste göras mer flexibel. Exempelvis måste resa över kommun och länsgränser underlättas.

Riksfärdtjänst

338. Även när det gäller riksfärdtjänst tillämpar kommunerna lagen olika. Vad gäller avgiften för riksfärdtjänst är den fastställd av staten. Men ibland beslutar kommunen vilket färdmedel som ska användas, till exempel specialfordon, taxi,

77 Kaliber 19 november 2006: Träna idag eller fika på onsdag? Om färdtjänstens olika villkor. Sveriges Radio P3. <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=1316&artikel=1040981>, nedladdat 2010-12-22.

78 Kvalitet inom färdtjänsten. En kvalitativ studie. Vägverket oktober 2009, sid 4-5.

79 Ibid, sid 6

80 Ibid sid 11.

81 Ibid sid 44.

flyg eller tåg. Detta trots att X2000 tåg under en längre tid inte varit användbara för rullstolsanvändare. Kommunens möjlighet att besluta om färd sätt innebär också att enskilda inte kan välja att resa på sätt som blir mindre kostsamt, exempelvis billigaste flygbolaget eller röda avgångar med tåg.

Lagen om riksfärdtjänst slår fast att om ledsagare behövs under resan ska tillstånden gälla även denna. I fall ledsagaren inte behövs under själva resan men på målet för resan riskerar den enskilde behöva stå för ledsagarens reskostnader också.

339. KOMMENTAR

- Nationella riktlinjer för Riksfärdtjänstens utformning måste utarbetas så riksfärdtjänst med likvärdig/god kvalitet erbjuds människor med funktionsnedsättning oavsett var i landet de bor.

Könsskillnader i rättspraxis

340. Beslut om färdtjänst, riksfärdtjänst och bilstöd kan överklagas. Nationella jämförelser⁸² från 2001 visade att det då var svårare för kvinnor att få ett beslut ändrat. Någon senare nationell studie har inte genomförts men regionala undersökningar har gjorts. Under år 2005 överklagades 1 672 beslut om färdtjänst i Stockholms län. Av dem som inte fått sina önskemål tillgodosedda i domar från länsrätten är 69 procent kvinnor och 31 procent män.⁸³

Artikel 20 B Hjälpmedel och assistans

341. För övergripande information om hjälpmedel se artikel 26 punkterna 467-470. För övergripande information om personell assistans se artikel 19 punkten 312.

För de som behöver tolk, ledsagare eller personlig assistent omöjliggörs ibland resande utomlands eftersom den enskildes ansökan om att få ta med sig tolken, ledsagaren eller assistenten utomlands avslås. Möjlighet att ta med sig tolk, ledsagare eller personlig assistent är större i samband med arbete utomlands, men är ytterst begränsad vid studier eller privata resor. För mer information, se den svenska funktionshindersrörelsens alternativrapport om medborgerliga och politiska rättigheter, artikel 12 sidorna 73 – 74.

342. KOMMENTAR

- I alla de fall den enskilde förvägras möjligheten att medföra tolk, ledsagare eller assistent sätts den enskildes frihet att lämna landet helt ur spel.

Artikel 20 C Utbildning i rörelseteknik

343. Som framgår av artikel 26 punkten 460 är det svårt att få en heltäckande bild över kvaliteten och omfattningen på landstingens rehabiliterings- och habiliteringsverksamhet. Landstingens redovisningssystem omfattar inte habilitering och rehabilitering varför dessa insatser inte går att följa upp på ett godtagbart sätt, varken beträffande behov eller av resurser.

344. KOMMENTAR

- För att få vetskap om tillgången till och kvaliteten på den utbildningen i rörelseteknik som finns måste landstingens kartläggningar och

⁸² Preliminär slutrapport över färdtjänstens tillstånd och utveckling samt behov av tillsynsmyndighet, publikation 2001:9, handikappombudsmannen, 2001

⁸³ Uppföljning av avdelningsvisa mål för Färdtjänsten år 2005

redovisningssystem även omfatta rehabiliterings och habiliteringsinsatser för såväl kvinnor och män som flickor och pojkar med funktionsnedsättning.

Artikel 20 D Hjälpmedel för förflyttning

345. Funktionshindersrörelsen har inga synpunkter under denna punkt. Flertalet landsting, vilka är förskrivare av hjälpmedel för förflyttning har nära samarbete med representanter från funktionshindersrörelsen om utvecklingen av sådana hjälpmedel.

346. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Intensifiera arbetet med att göra transportmedel, byggnader och information relaterad till resa tillgängliga för människor med olika funktionsnedsättningar.
- Förtydliga och komplettera regelverket om färdtjänst och riksfärdtjänst för att underlätta/möjliggöra personlig rörlighet på sätt som konventionen föreskriver.
- Genomföra en heltäckande översyn av bilstödet. Utgångspunkter för en sådan utredning måste tas fram i samråd med funktionshindersrörelsen.
- Utveckla system för att enskilda ska få tillgång till tillfälliga insatser ex personell assistans i samband med utlandsresa.

Artikel 21 Yttrandefrihet och åsiktsfrihet samt tillgång till information

Artikel 21 A. Information avsedd för allmänheten

Regelverket

347. Den svenska offentlighetsprincipen slås fast i Tryckfrihetsförordningen som är en grundlag. I 2 kap 1§ framgår att: "Till främjande av ett fritt meningsutbyte och en allsidig upplysning ska varje svensk medborgare ha rätt att taga del av allmänna handlingar."

348. Förordningen om statliga myndigheters ansvar för handikappolitiken, ålägger statliga myndigheter att öka tillgängligheten till bland annat information. För kommunerna saknas liknande ansvar. Det finns dock ingen skyldighet som tvingar statliga myndigheter eller kommuner att tillhandahålla information på det medium den enskilde själv föredrar, exempelvis i punktskrift eller digitalt. Vad gäller myndighetsbeslut, se artikel 9. Även i resten av samhället saknas lagar på området.

349. KOMMENTAR

- Regelverket måste kompletteras.
- Kommuner måste åläggas att göra sin information till allmänheten tillgänglig för människor med olika funktionsnedsättningar. Enskilda måste även få rätt att få informationen på det medium hon eller han behärskar.

Statistiska jämförelser och forskningsresultat

Tillgängligheten till allmänna handlingar

350. Den 22 juni 2009 gjorde Handikappförbunden stickprov på om offentlighetsprincipen i praktiken också gäller människor med funktionsnedsättningar. Handikappförbundens representanter besökte några centrala myndigheter för att undersöka om det gick att få tillgång till olika handlingar och diaries i annat format än

vanlig text på papper, till exempel i punktskrift eller digitalt. Ingen av myndigheterna kunde lämna den efterfrågade informationen i alternativt format. Några myndigheter bad dock få återkomma när de hittat den efterfrågade informationen. De myndigheter som tillfrågades var Regeringskansliet, Försäkringskassan, Post- och telestyrelsen, Justitieombudsmannen, och Kammarkollegiet.

351. KOMMENTAR

- Samtliga offentliga aktörer måste åläggas att ha rutiner och utrustning för att kunna tillgängliggöra sin information för alla människor oavsett funktionsnedsättning.

Tillgänglighet till offentliga hemsidor

352. Det saknas ett samlat uppföljningssystem när det gäller offentliga hemsidor. Myndigheten Verva gjorde tidigare översiktliga mätningar av viss kod på ett tusental hemsidor. Den sista mätningen⁸⁴ från 2008 visar att tillgängligheten till hemsidorna ökar, men mycket långsamt. Endast 21 procent hade en startsida som följer befintliga riktlinjer, vilket är en ökning från sex procent i september 2005. Handisams myndighetsenkät från 2010 visar att 45 procent av de statliga myndigheterna har tillgängliga hemsidor, 46 procent svarade att deras hemsidor inte är tillgängliga, men att arbetet är påbörjat, sex procent svarade att hemsidorna inte är tillgängliga. 271 myndigheter svarade på frågan.

353. KOMMENTAR

- Alla offentliga aktörer måste åläggas att följa befintliga riktlinjer för webb- sidor och annan elektronisk kommunikation.
- Riktlinjer för tillgänglig elektronisk kommunikation måste utarbetas på de områden där det fortfarande saknas. Funktionshindersrörelsen måste involveras i detta arbete.
- Funktionshindersrörelsen måste tilldelas ekonomiska resurser att kunna bidra med synpunkter vid framtagning av riktlinjer.

Artikel 21 B. Användning av tillgänglig information, kommunikation och underlättande teknik

354. Användningen av underlättande teknik i offentliga miljöer är mycket dålig. Som framgår ovan har statliga myndigheter sedan 2001 en skyldighet att göra sin information och verksamhet tillgänglig för människor med funktionsnedsättning. Trots det visar Handisams myndighetsundersökning från 2010 exempelvis att endast 40 procent av de svarande myndigheterna hade hörselteknisk utrustning i sina huvudlokaler. (26 procent svarade ja i en lokal, 34 procent svarade nej). På frågan om huvudkontorets lokaler är utformade så att de fungerar för personer med nedsatt syn svarade 50 procent att glasdörrar är markerade i ögonhöjd, 47 procent att det finns taktil markering på hissknappar och 27 procent att det finns tal som upplyser om våningsplan i hissar. 40 procent svarade att alla trappor är kontrastmarkerade.

Det är idag även långtifrån självklart att i offentliga sammanhang underlätta användning av exempelvis tecken som stöd/ skrivtolkning, teckenspråk och textning.

⁸⁴ Vervas enkät finns under följande länk: <http://verva.24-timmarswebben.se/master.html?http://verva.24-timmarswebben.se/>

355. KOMMENTAR

- Regelverket måste utvecklas i syfte att främja användningen av underlättande teknik. Underlåtenhet att vidta redan lagstadgade åtgärder för tillgänglighet måste lagstadgas som diskriminering. I dagsläget saknas effektiva rättsmedel i relation till artikel 21.

Artikel 21 C. Enskilda leverantörer av tjänster

356. Lagen om offentlig upphandling föreskriver att då offentliga aktörer gör tekniska specifikationer ska hänsyn tas till tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning. Lagen gäller vid offentlig upphandling av byggtreprenader, varor och tjänster samt vid byggkoncessioner. Lagen innehåller dock inga bestämmelser om att informationen om varan eller tjänsten ska göras tillgänglig eller krav på information om varans eller tjänstens tillgänglighet. Lagen omfattar inte heller upphandling av tjänster och system för information och kommunikation. Som framgår under artikel 27 har exempelvis Försäkringskassan köpt in ett datorsystem som inte kan användas av punktskriftsläsare. (Vilket ledde till att synskadad nekades arbete.)

357. KOMMENTAR

Lagen om offentlig upphandling måste kompletteras:

- med bestämmelser gällande tillgänglighet till information om de tjänster och varor som köps in av offentliga aktörer,
- med bestämmelser gällande upphandling av tjänster och system relaterade till information och kommunikation.

Artikel 21 D. Media

358. 1 augusti 2010 trädde en ny Radio- och TV-lag i kraft i Sverige. Lagen gör det möjligt för regeringen att öka delaktigheten för personer med funktionsnedsättning genom att ställa krav på tillgänglighet. Myndigheten för radio och TV har meddelat att den planerar att inleda sitt förberedande arbete under hösten 2010.

359. KOMMENTAR

- Sveriges regering samt Myndigheten för radio och TV, måste skyndsamt använda lagen fullt ut. Teknik för att göra medieutbudet mer tillgängligt, exempelvis genom textning, syntolkning, textuppläsning osv finns redan och måste användas. Funktionshindersrörelsen förväntar sig nu en snar kontakt så synpunkter gällande kraven kan behandlas på ett konstruktivt sätt.

Artikel 21 E. Teckenspråk

360. I Sverige är det svenska teckenspråket jämställt med de nationella minoritetsspråken. Enligt Språklagen ska det allmänna skydda och främja såväl de nationella minoritetsspråken som det svenska teckenspråket. Med det allmänna menas organ som bedriver offentlig verksamhet på alla samhällsnivåer. Språklagen är en skyldighetslag - den ålägger det allmänna en skyldighet att vidta aktiva åtgärder för att stärka språken så att de bevaras som levande. Det är dock inte en rättighetslag varför enskilda personer inte kan kräva att få teckentolkad information. När det gäller tillgängligheten till information och kommunikation i samband med myndighetsutövning se artikel 9.

361. KOMMENTAR

- Det saknas ofta riktade resurser för att använda teckenspråkstolkar. Dessa brister inskränker dels enskildas möjlighet att få tillgång till tolk, dels det allmännas möjlighet att främja teckenspråket på så sätt som föreskrivs i Språklagen.
- Resultatet av Språklagen har blivit sämre än förväntat. Ska lagens innehåll kunna realiseras måste resurser öronmärkas för teckenspråkstolkning. Användningen av svenskt teckenspråk samt tillgången till tolkar måste även öka för att Sverige bättre ska kunna leva upp till artiklarna 9, 19, 27, 29 och 30.

Döva, dövblinda och hörselskadade barn avråds från flerspråkighet

362. Trots att barndomshörselskadade vittnar om fördelarna med flerspråkighet genom teckenspråk och talspråk förekommer det att föräldrar avråds från att ge sitt barn tillgång till teckenspråkig kommunikation.

363. KOMMENTAR

- Alla barn med hörselnedsättningar måste erbjudas svensk teckenspråksundervisning. Allt annat måste anses vara inkonsekvent med artikel 21.

364. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Komplettera regelverket gällande offentlig sektors ansvar att göra sin information och kommunikation tillgänglig för människor med funktionsnedsättning på sätt som framgår av punkten 349.
- Utveckla uppföljningssystem för att kunna följa såväl privata som offentliga aktörers arbete med att göra sin information och kommunikation tillgänglig för människor med funktionsnedsättning.
- Underlåtenhet att vidta åtgärder för tillgänglighet i enlighet med befintligt regelverk måste lagstadgas som diskriminering.

Artikel 22 Respekt för privatlivet

Artikel 22 1 intrång i privatlivet

365. Den svenska funktionshindersrörelsen vill här särskilt lyfta förekomst av godtyckliga och kränkande frihetsberövanden vilka alltid utgör ett mycket stort intrång i människors privatliv. För information hänvisas till artikel 14 i denna rapport.

Intrång i barns privatliv

366. Under 2010 har Barnombudsmannen, BO, haft Regeringens uppdrag att inhämta barn och ungdomars åsikter och erfarenheter av vistelse i familjehem och hem för vård eller boende, HVB. Av BO:s årsrapport från 2010 framgår att "i våra intervjuer med ungdomarna framkom att barnets rätt till ett privat- och familjeliv åsidosätts då deras möjligheter att ringa vänner och familjemedlemmar begränsas rutinmässigt utan stöd i lag. En del ungdomar berättade om avskiljningar som utförts på felaktiga grunder." BO konstaterar att: Den nuvarande lagstiftning som rör placerade barn är repressiv och inriktad på de begränsningar och tvångsmedel som styr barnens vardag. Lagstiftningen saknar ett tydligt rättighetsperspektiv som utgår från barnets situation och vad barnet har rätt att förvänta sig av vården.

367. KOMMENTAR

- Det är uppenbart att regelverket inte i tillräcklig utsträckning har setts över som en följd av Sveriges ratificering av Barnkonventionen eller Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Regelverket måste ses över och ändras så skadliga, godtyckliga och onödiga intrång i barns privatliv förhindras.

Intrång i vuxnas privatliv

368. Sommaren 2006 beslutade Riksdagen om ändringar i Lagen om psykiatrisk tvångsvård (LPT) och i Lagen om rättspsykiatrisk vård (LRV) som gör det möjligt för chefsöverläkaren att:

- o inskränka en patients rätt att använda mobiltelefoner och andra elektroniska kommunikationstjänster,
- o övervaka försändelser från en patient.

Ändringarna trädde i kraft den 1 juli 2006. De innebär att beslut om inskränkning eller övervakning får fattas om det är nödvändigt med hänsyn till vården eller rehabiliteringen av patienten eller för att undvika att någon annan person lider skada. Beslutet är tidsbegränsat och ska gälla under två månader. Chefsöverläkaren ska fortlöpande överväga frågan om inskränkningen och övervakningen ska upphöra. Patienten får överklaga beslutet hos länsrätten. Den tekniska utrustningen får omhändertas under den tid beslutet om inskränkning gäller. Ett beslut om övervakning får inte inskränka patientens rätt att fritt meddela sig skriftligen med advokat eller offentligt biträde, tillsynsmyndighet eller annan myndighet samt med internationellt organ som har av Sverige erkänd behörighet att ta emot klagomål från enskilda.

369. KOMMENTAR

- Skyddsändamålet, att förhindra att en patient via elektronisk kommunikation eller försändelser utsätter sig själv eller andra för skada, motiverar ett införande av de nya reglerna. Funktionshindersrörelsen kan dock endast acceptera lagens bestämmelser om en noggrann tillsyn över tillämpningen sker, samt att chefsöverläkaren måste samråda med patienten och dennes anhöriga inför beslutet om inskränkningar.
- I syfte att minska risken för att otillbörligt intrång görs i människors privatliv, måste analys göras av hur domstolarna bedömer fall om intrång i människors privatliv, frihetsberövande och tvångsmedicinering samt av vilken självständighet domstolarna visar i förhållande till läkarna/psykiatrikerna.
- I en sådan analys måste även könsaspekten beaktas.

Artikel 22 2 Sekretess

370. Offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) reglerar vad som ska vara sekretessbelagt. Sekretess gäller för uppgifter om en enskilds personliga förhållanden om det inte står klart att uppgifterna kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående blir lidande. Inom kommunal familjerådgivning gäller en starkare sekretess än inom socialtjänsten. Det är inte tillåtet att lämna ut uppgifter om enskild person, om inte denne gett sitt samtycke.

371. KOMMENTAR

- Det saknas information om hur regelverket följs samt i vilken utsträckning sekretessbelagd information överförs i samband med exempelvis byte av assistanssamordnare.

372. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Se till att regelverket ändras så skadliga, godtyckliga och onödiga intrång i barns privatliv förhindras.
- Undersöka om samt säkerställa att informerat samtycke inhämtas vid inskränkning av enskildas rätt att använda mobiltelefon mm eller övervakning av patienters försändelser enligt lagen om psykiatrisk tvångsvård samt lagen om rättspsykiatrisk vård. Därtill se till att det sker en mycket noggrann tillsyn av lagarnas tillämpning.
- Kartlägga hur regelverket gällande sekretess följs i praktiken.
- Säkerställa att information om enskild individer inte utlämnas utan den enskildes aktiva samtycke.

Artikel 23 Respekt för hem och familj

Artikel 23 1 A rätten att ingå äktenskap och bilda familj

373. Rätten att ingå äktenskap och bilda familj omfattar alla människor i Sverige. Heltäckande information om i vilken utsträckning människor med funktionsnedsättning ingår äktenskap och bildar familj jämfört med andra saknas. Avgränsade rapporter från Socialstyrelsen visar dock att:

- Familjebilden bland personer med intellektuella funktionsnedsättningar eller med omfattande psykiska eller fysiska funktionsnedsättningar skiljer sig jämfört med övriga befolkningen bland annat genom att färre är gifta eller har barn.⁸⁵
- Skilsmässor är vanligare i familjer där någon har funktionsnedsättning.⁸⁶ (mer information samt orsaker och konsekvenser, se alternativrapporten om medborgerliga och politiska rättigheter, artikel 23.)
- Allvarliga sjukdomar kan medföra stora påfrestningar på relationer till partners, barn och andra anhöriga.⁸⁷
- Av uppföljningen⁸⁸ av situationen två år efter en stroke uppå grund av v mer än hälften av de strokedrabbade att de var helt eller delvis beroende av stöd och hjälp av anhöriga. Forskning⁸⁹ om makar till strokepatienter visar att de drabbas av stora påfrestningar. Socialstyrelsen konstaterar att en konsekvens av detta är ökad risk för separation eller sämre möjligheter att inleda ett nytt förhållande.

85 Alltjämt ojämlikt - Levnadsförhållanden för vissa personer med funktionsnedsättning, Socialstyrelsen, 2010, sid 10

86 Social rapport för 2006, Socialstyrelsen 2006

87 Social rapport 2010, Socialstyrelsen, 2010, s. 160

88 Livssituationen två år efter stroke. En uppföljning av strokedrabbade och deras närstående. Socialstyrelsen, Stockholm, 2004

89 Spouses of first-ever stroke patients: psychological well-being in the first phase after stroke, Forsberg-Wärleby G, Moller A, Blomstrand C, 2001, 32(7):1646–51.

374. Sedan den 1 juli 2009 ska landets kommuner erbjuda stöd till anhöriga som vårdar eller stödjer någon som är långvarigt sjuk, äldre eller har funktionsnedsättning.

375. KOMMENTAR

- När en person mitt i livet får en långvarig sjukdom eller funktionsnedsättning påverkas den enskildes vardagssituation men ofta också hela familjen. När någon i familjen får en långvarig sjukdom eller funktionsnedsättning är det av yttersta vikt att stöd till den drabbade men också dennes anhöriga erbjuds så familjen kan fortsätta fungera.
- Oavsett om funktionsnedsättning uppkommer före eller efter familjebildning måste den enskildes roll i och ansvar för familjen beaktas när stöd relaterad till hem och familj beviljas. Beslut får aldrig grannas på handläggares syn på könsroller eller funktionsförmågor.
- Anhöriga till personer med funktionsnedsättningar och långvariga sjukdomar är en heterogen grupp. Behovet av stöd kan skilja sig åt. Hänsyn måste tas till att äldre och yngre anhöriga kan ha olika förutsättningar att bistå en familjemedlem som får en funktionsnedsättning. Anhörigstöd måste exempelvis finnas tillgängligt på kvällstid för yrkesverksamma anhöriga.

Artikel 23 1 B Familjeplanering och sexualupplysning

376. Enligt Socialtjänstlagen ska kommunerna ansvara för att familjerådgivning erbjuds dem som begär det.

Av skolans läroplan framgår att skolan ska ge alla barn och ungdomar sexualupplysning. Riksförbundet för sexuell upplysning, RFSU, samt Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas och transpersoners rättigheter, RFSL, genomför kontinuerligt utbildningar och annan rådgivning om sex och samlevnad. Huruvida människor med olika funktionsnedsättningar kan få adekvat sexualupplysning, familjerådgivning och hjälp att familjeplanera är oklart. Inte heller har en heltäckande studie över hur informationsmaterial om sex och samlevnad beaktar olika aspekter av funktionshinder funnits att finna.

377. Socialstyrelsen har gjort en kunskapsöversikt över svensk och internationell forskning som rör föräldrar med utvecklingsstörning och deras barn. Av kunskapsöversikten framgår att forskningen saknar ett genusperspektiv. Endast i ett av 18 svenska material om föräldrar med utvecklingsstörning nämns en pappa.

378. KOMMENTAR

- En kartläggning av utbud, informationsinsatser och kvalitet på utbildningsmaterial, utbildningsinsatser och rådgivning måste genomföras. En sådan översyn måste även beakta utbildningsinsatser för pappor med olika funktionsnedsättningar.

Graviditet och mödravård

379. Mödrahälsovården är kostnadsfritt tillgänglig för alla kvinnor. På mottagningarna kan man förutom graviditetskontroller få hjälp med val och förskrivning av olika preventivmedelsmetoder, rådgivning och provtagning för könssjukdomar, cellprov, samt förebyggande hälsovård. För den som är gravid och exempelvis tar mediciner och behöver justera medicinerna eller om kvinnan behöver en gynekolog med speciell

kunskap om mödravård och förlossning finns specialistmödravården.

380. KOMMENTAR

- Sverige har generellt sett en mycket väl fungerande mödravård. Några studier över tillgängligheten till mödravårdscentraler både vad gäller lokaler, stolar för gynekologisk undersökning, samt möjligheten att få tillgänglig och adekvat information om graviditet, förlossning och föräldraskap finns dock inte att tillgå.

Artikel 23 2 Vårdnad, adoption och stöd

Vårdnad

381. De grundläggande reglerna om vårdnaden om barn finns i 6 kap. 3 § föräldrabalken. Där anges att barnet från födseln står under vårdnad av båda föräldrarna om dessa är gifta med varandra, och i annat fall modern ensam. Ingår föräldrarna senare äktenskap med varandra står barnet från den tidpunkten under vårdnad av båda föräldrarna. Ogifta föräldrar kan få gemensam vårdnad om sina barn genom domstols förordnande, genom en anmälan till socialnämnden i samband med att faderskapet fastställs eller – om inte domstol tidigare beslutat i vårdnadsfrågan – genom en anmälan till skattemyndigheten.

Alla människor oavsett funktionsnedsättning omfattas av föräldrabalkens bestämmelser.

382. KOMMENTAR

- Eftersom personer med intellektuella funktionsnedsättningar i mindre utsträckning än befolkningen i övrigt lever i äktenskap⁹⁰ är den faktiska möjligheten till vårdnad för fadern mer osäker och relationen till deras barn likaså. Om modern mister vårdnaden om barnet, mister även fadern rätten till barnet, om han inte tidigare aktivt begärt gemensam vårdnad.
- Socialtjänsten måste säkerställa att alla fäder får nödvändig och begriplig information om vårdnad för barn.

Adoption

383. För att få ta emot ett adoptivbarn måste man ha ett medgivande från socialnämnden i sin kommun. Inför ett sådant beslut gör en tjänsteman på Socialkontoret en utredning. Handläggarna ska, om det förekommer sjukdom eller funktionsnedsättning skicka ärendet till Rättsliga rådet på Socialstyrelsen. Efter en speciell prövning av Rättsliga rådet, bestående av läkare och andra experter, skickas ett förslag till beslut till handläggaren. Handläggaren gör sedan den slutliga bedömningen om de ansökandes lämplighet som föräldrar⁹¹.

I Handboken för Socialtjänsten i adoptionsfrågor står bland annat att en person med assistansbehov kan ha svårt med anknytning till barnet⁹², vilket bör tas med i bedömningen.

384. Reglerna om internationella adoptioner ändrades 2005. I Socialstyrelsens

⁹⁰ Levnadsvillkor idag och jämförelser med 1990-talet En studie om barn, unga och vuxna med utvecklingsstörning och autism samt vuxna med förvärvad hjärnskada i Halmstad kommun, Eriksson, H & Tideman M, Centrum för forskning om välfärd, hälsa och idrott, Halmstad Högskola, 2010

⁹¹ Ibid, sid 33.

⁹² Ibid sid 74.

rapport Internationella adoptioner - Nya krav på blivande adoptivföräldrar granskas kommunernas arbete med adoptionsfrågor sedan lagändringen. Rapporten visar att bedömningarna nu i större utsträckning ses från barnets bästa. Detta innebär att de blivande adoptivföräldrar utreds med utgångspunkt från psykisk, fysisk och social förmåga.

I en beskrivning för hur de nya reglerna ska tillämpas menar Socialstyrelsen att det måste stå klart att sjukdomen eller funktionsnedsättningen inte påverkar möjligheten till ett gott föräldraskap⁹³. Adoptivbarns bakgrund och situation innebär att man måste undvika att de kommer till familjer där sjukdom eller funktionsnedsättning medför att adoptivföräldrarna har svårigheter att tillgodose barnets behov av anknytning, stabilitet, kontinuitet, närhet, omsorg, säkerhet och stimulans. Risk för brist på ork, längre sjukskrivningar eller sjukhusvistelser, medicinering med effekter och/eller bieffekter som påverkar sökandens kapacitet med mera utgör en risk för att sökanden får svårigheter att tillgodose dessa behov.⁹⁴

I utredningen Modernare adoptionsregler⁹⁵ föreslås förändringar och förtydligande angående adoptionsreglerna. Inga förändringar har dock gjorts gällande bedömning av adoptionssökande utifrån fysiska och psykiska funktionsnedsättningar.⁹⁶

385. Tidningen Stiletten skriver i början av 2010 om svårigheterna för människor med funktionsnedsättningar att bli godkända för adoption⁹⁷. Artikeln beskriver en kvinna som är rörelsehindrad och hennes makes försök att få adoptera. Paret adopterade 2004 ett barn från Kina. Tre år senare ville de adoptera ett barn till. Handläggaren på kommunen sa nej. Enligt de sökande själva berodde nekandet på kvinnans funktionsnedsättning. Eftersom handläggarens bedömning och bedömningsgrunder inte har redovisats skriftligen har paret inte kunnat gå vidare med ärendet.

386. En försvårande omständighet är att länder som lämnar barn till adoption har skärpt sina krav på mottagarna. Bland dessa länder finns Kina som vill försäkra sig om de blivande adoptivföräldrarnas fysiska och psykiska hälsa, samt ekonomiska resurser⁹⁸.

387. KOMMENTAR

- Personer med funktionsnedsättning måste få lika möjlighet som andra att adoptera barn. Föräldrarnas möjlighet att vårda barn ska avgöras på precis samma sätt som för andra föräldrar. I fall föräldrar behöver personlig assistent, ledsagare eller hjälpmedel ska dessa ses som stöd för föräldrarna att vårda sitt barn. Aldrig som en person som vårdar barnet i föräldrarnas ställe.
- Handbokens hänvisning till funktionsnedsättning när det gäller att undvika att barn kommer till adoptivföräldrar som kan ha svårigheter att tillgodose barnets

93 Adoption. Handbok för Socialtjänsten. Artikelnr. 2008-101-5. Socialstyrelsen, Västerås 2008, sid 70.

94 Ibid sid 71.

95 Modernare adoptionsregler. SOU 2009:61, Stockholm 2009.

96 Ibid, sid 102, 119-120.

97 Godtycke vid adoption, Stiletten nr 2 2010, sid 15-18. Nedladdad 2010-12-22.

98 Adoptionsföreningen Barnens Vänner skriver om kraven: <http://www.bvadopt.se/scripts/lander.asp?ids=12&title=Kina>. Nedladdat 2010-12-22.

Även Adoptionscentrum skriver om Kinas nya adoptionskrav (2010-08-05): <https://www.adoptionscentrum.se/sv/Adoption/Landerna/Kina/Adoption/>. Nedladdad 2010-12-22.

behov av anknytning m.m. måste omedelbart tas bort. Detta påstående är inte belagt.

Stöd att vårda barn

388. Svensk lag ger familjer där en eller flera familjemedlemmar har funktionsnedsättning rätt till stöd från samhället. Stödet kan gälla både föräldrar som har funktionsnedsättning och föräldrar som har barn med funktionsnedsättning.

389. Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade ger bland annat föräldrarna rätt till personlig assistent, ledsagare samt rådgivning som ska vara ett expertstöd till familjer och andra anhöriga. I lagtexten nämns inte uttryckligen rätt till stöd vid föräldraskap. Av lagens förarbete framgår dock att socialtjänsten är skyldig att gå in med hjälp på samma sätt som när föräldrar av andra skäl inte förmår ge barnen den omvårdnad de behöver.

390. Socialtjänstlagen ger familjemedlemmar som inte omfattas av LSS rätt till visst stöd. Exempelvis ledsagning och viss hjälp i hemmet samt stöd och avlösning till den som vårdar någon närstående som är långvarigt sjuk eller har en funktionsnedsättning. För mer information om regelverket gällande assistans se artikel 19.

391. En heltäckande bild över om de som omfattas av konventionen kan få nödvändigt stöd i praktiken finns inte. Viss avgränsad statistik finns dock. I studien Fader vår om föräldrar med utvecklingsstörning framgår att i vissa fall har föräldraskapet gått bra. De har fått det stöd de behöver i den form som stärkt deras förmåga att ta hand om sitt barn. För andra har det gått mindre bra att klara av det dagliga ansvaret i föräldraskapet, och de har fått stöd och hjälp i att lämna barnet i familjevård utan att deras rätt att vara barnets föräldrar har kränkts. Så finns de personer som inte fått den hjälp och det stöd de behöver, och som fått lämna sina barn, och som inte upplever att de har någon rätt kvar som föräldrar till barnet.

392. Någon övergripande studie som fokuserar på stöd relaterat till hem och familj har inte genomförts. De uppföljningar som görs behandlar tillgång till insatser via SOL och LSS mer generellt. Av Socialstyrelsens levnadsnivåundersökning⁹⁹ bland 57 000 vuxna med psykisk funktionsnedsättning, utvecklingsstörning, autism eller rörelsehinder framgår dock att "brukarnas bristande inflytande över de insatser som ges framhålls som en orsak till bristande delaktighet och utanförskap."¹⁰⁰

393. KOMMENTAR

- Alla människor med funktionsnedsättning måste få nödvändigt stöd för att kunna ta hand om sitt hem och sin familj. Stödet måste utgå från den enskildes behov, önskemål och familjesituation. Hänsyn måste tas till den enskildes roll i familjen och aldrig utformas utifrån vanföreställningar om könsroller eller funktionsförmågor.
- En heltäckande studie som fokuserar på tillgången till och kvalitet på de stödinsatser som erbjuds idag för att enskilda ska kunna ta hand om hem och familj måste genomföras.
- Indikatorer för att löpande mäta tillgång och kvalitet på stödinsatser relaterade till hem och familj måste utvecklas.

⁹⁹ Socialstyrelsen, Alltjämt ojämlikt - Levnadsförhållanden för vissa personer med funktionsnedsättning

¹⁰⁰ Socialstyrelsen, Alltjämt ojämlik, - levnadsvillkor för vissa personer med funktionsnedsättning, 2010

Artikel 23 3 Barn med funktionsnedsättning och deras familjer

394. Barn som omfattas av LSS har förutom rätt till rådgivning och personlig assistans även rätt till:

- avlösarservice som till exempel kan innebära att någon tar hand om ett barn med funktionsnedsättning en kortare tid så att familjen blir avlastad,
- korttidsvistelse som innebär att barn och ungdomar som omfattas av LSS kan få bo hos en annan familj eller i en bostad med särskild service under viss tid.
- Vad gäller tillgång till habilitering och hjälpmedel hänvisas till artiklarna 25 och 26.

395. För att barnen ska få nödvändig information, habilitering och hjälpmedel är samarbete mellan olika instanser av central betydelse. Vad gäller barn med synskador har Synskadades riksförbund uppmärksammat att det i vissa fall händer att ögonläkare inte snabbt remitterar till syncentralen vilket leder till att barn och familjer inte tillräckligt tidigt får den information, service och stöd de har rätt till. Läkarna vill ibland vänta och se hur barnets syn utvecklas. Det förekommer också, när barn har flera funktionsnedsättningar, att man fokuserar på det som är mest tydligt och då glömmer de mindre funktionsnedsättningarna. På vilket sätt barn får stöd, när och på vilket sätt barnen och föräldrarna får information, service och stöd ser olika ut beroende på var i landet familjerna bor, se vidare artiklarna 19, 25 och 26.

Teckenspråksutbildning för föräldrar- TUFF

396. TUFF regleras i Förordning (1997:1158) om statsbidrag för teckenspråksutbildning för vissa föräldrar.

Utbildningen omfattar 240 timmar och ska ge föräldrarna färdigheter att på ett funktionellt sätt använda teckenspråk i kontakt med sina barn och därmed främja barnens utveckling.

397. Forskning visar att föräldrar till barn med funktionsnedsättning oftare har det sämre socioekonomiskt och oftare får utmattningsdepressioner än andra föräldrar. När ett barn föds med eller senare får en funktionsnedsättning påverkas både barnets och föräldrarnas situation. Arbetslivet för föräldrar påverkas, likaså kontakter med exempelvis förskola, skola för att få till nödvändiga anpassningar. Sjukhusbesök, utredningar, ställningstaganden gällande habiliteringsplaner, uppföljning, träning, kommunikationskurs för att kommunicera med sina barn tar mycket tid och ork. Likaså kampen att erhålla en diagnos för att få några rättigheter.

398. KOMMENTAR

- Situationen för familjer med barn med funktionsnedsättning måste underlättas. Vi välkomnar riksrevisionens pågående utredning gällande stöd till familjer med funktionsnedsättning och vill understryka vikten av att funktionshindersorganisationernas erfarenheter och redan framförda förslag på underlättande lösningar som ansvarar för information till föräldrar och barn med funktionsnedsättning bör använda sig av en checklista för att få med allt och också kunna bocka av och datera när information gavs.
- Teckenspråksutbildning för föräldrar till döva, dövblinda och hörselskadade barn är av central betydelse för att barnen ska ha lika rättigheter i familjen samt

kunna utvecklas på bästa sätt. 240 timmar är för lite för att lära sig ett nytt språk. Timantalet måste öka avsevärt. Föräldrar måste få den tid som behövs för att lära sig teckenspråk.

Artikel 23 4 När barn skiljs från sin familj

399. Det finns ingen statistik över fall där föräldrar med funktionsnedsättning tvingats avstå vårdnaden om sina barn. Siffror visar att ungefär 20 000 barn och unga under 2005 var föremål för omhändertagande insatser under SoL eller Lagen om särskilda bestämmelser för vård av unga¹⁰¹. I några fall var intellektuell funktionsnedsättning och bristen på omsorg skäl till omhändertagandet.¹⁰²

Artikel 23 5 Alternativ omsorg

400. Barn som trots olika stödåtgärder inte kan bo hos föräldrarna har rätt till boende i familjehem eller bostad med särskild service för barn och ungdomar. Familjehem innebär att barnet bor hos annan familj än den egna. Boendeformerna är frivilliga insatser och ska i förhållande till barnets hem vara en kompletterande varaktig uppväxtmiljö.

401. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Kartlägga utbud, informationsinsatser och kvalitet på utbildningsmaterial, utbildningsinsatser och rådgivning gällande graviditet, föräldraskap sex och samlevnad relaterad till människor med olika funktionsnedsättningar.
- Kartlägga tillgången till och kvalitet på de stödinsatser som erbjuds för att enskilda ska kunna ta hand om hem och familj. Relaterade indikatorer för att därefter följa utvecklingen måste också tas fram.
- Se till att Socialstyrelsens handbok om adoption omarbetas och att en mer korrekt skrivning om föräldraskap och de stödinsatser enskilda föräldrar med funktionsnedsättning har rätt till framgår.
- Se till att föräldrar till döva, dövblinda och hörselskadade barn får tillräcklig utbildning i svenskt teckenspråk.

Artikel 24 Utbildning

Artikel 24 2. A Elevers rätt till utbildning

Regelverket

402. I Sverige har vi skolplikt. Det innebär att grundskolan, årskurserna 1 – 9 är kostnadsfritt, obligatoriska för alla barn. Även för barn med funktionsnedsättning. 403. Sverige har nyligen beslutat om en ny skollag som omfattar alla skolformer. Lagen börjar gälla från och med 2011-01-01 men fasas in i tre steg med grundskoledelen vid halvårsskiftet 2011.

404. Diskrimineringslagen förbjuder diskriminering på utbildningsområdet. Den som upplever sig diskriminerad kan anmäla fall till do.

101 Barn som har utvecklingsstörda föräldrar. Artikelnr: 2007-131-8. Socialstyrelsen, april 2010. Sid 95.

102 Barnens rätt och LVU. Artikelnr 2009-126-182, Socialstyrelsen 2009. Publicerad på www.socialstyrelsen.se, juni 2009. Sid 30.

405. KOMMENTAR

- Den nya skollagen försvagar såväl elevers möjlighet att välja skola som att få tillgång till stöd och specialpedagogiska insatser. Se vidare punkten 418. Lagen måste omedelbart ses över så elever med funktionsnedsättning får nödvändigt stöd att klara skolgången samt lika möjlighet att välja skola. Den nya skollagen riskerar leda till att elever får sämre möjligheter än tidigare vilket vi anser är inkonsekvent med artikel 24.
- Vad gäller diskriminering i skolan finns effektiva rättsmedel. Beslut gällande stöd och service i skolan dokumenteras i individuella åtgärdsprogram. Enligt den nya Skollagen kan ett sådant program överklagas. Den nya överklagandemöjligheten är bra, men verkningslös, eftersom det innehåll som kan överklagas har försvagats.

Statistiska jämförelser och forskningsresultat

406. Enligt SCBs arbetskraftsundersökning från 2009 är utbildningsnivån lägre bland människor med funktionsnedsättning än bland befolkningen totalt. Det är tydligast bland människor med nedsatt arbetsförmåga. I befolkningen har 33 procent eftergymnasial utbildning, bland människor med funktionsnedsättning utan nedsatt arbetsförmåga 28 procent. Bland personer med nedsatt arbetsförmåga är det 21 procent. Kvinnor med funktionsnedsättning har eftergymnasial utbildning (27 procent) i större utsträckning än män (20 procent) och i mindre utsträckning enbart grundskola (21 procent respektive 26 procent). Motsvarande andel i befolkningen totalt med eftergymnasial utbildning är 37 procent av kvinnorna och 30 procent av männen.

Andelen elever i grundskolan som får slutbetyg i alla ämnen har ökat sedan läsåret 2004/05. Lsåret 2007/08 var det 23 procent av eleverna som inte nådde målen i ett eller flera ämnen. Samtidigt har andelen elever som saknar behörighet till gymnasieskolan ökat. 2008 var andelen behöriga 88,9 procent vilket var den lägsta andelen sedan 1998. Siffror för 2009 visar på samma andel.¹⁰³ Skolverkets lägesbedömning visar att det finns vissa skillnader mellan flickors och pojkars resultat, flickor är exempelvis något bättre i matematik än pojkar. Största skillnaden mellan elevers resultat är föräldrarnas utbildningsnivå.

407. Det framgår inte av Skolverkets lägesbedömning hur många av dem som inte klarar målen i skolan som har funktionsnedsättning. Viss kompletterande statistik finns dock. Enligt en studie från 2001 beräknades knappt hälften av elever med viss neuropsykiatrisk funktionsnedsättning nå målen i de behörighetsgivande ämnena. Sex år senare visar sig denna siffra fortfarande överensstämmande med den som framkom i Autism- och Aspergerförbundets enkätundersökning 2007, där andelen elever med godkända betyg i de behörighetsgivande ämnena var 43 procent.

För mer information om resultat hänvisas till artikel 13 i alternativrapporten om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. Könrelaterad statistik i relation till elever med funktionsnedsättning saknas ofta i relevanta undersökningar.

408. KOMMENTAR

- Betydande åtgärder måste vidtas så alla barn oavsett förmågor och förutsättningar kan delta i all obligatorisk undervisning på lika villkor samt nå

¹⁰³ Skolverkets lägesbedömning 2009, sid 61 ff

bästa möjliga resultat.

- Könslaterad statistik måste tas fram så eventuella skillnader mellan pojkars och flickors måluppfyllelse kan uppmärksammas och orsaker till skillnaderna identifieras.

Skolfrånvaro vanligt bland elever med autismspektrumtillstånd

409. Trots skolplikten visar Autism- och Aspergerförbundets medlemsundersökning att 59 procent av eleverna med Aspergers syndrom har varit hemma från skolan längre eller kortare perioder. Orsaken uppges vara pedagogernas brist på rätt kompetens. Så stor andel som 20 procent av eleverna i åldern 7-9 år har varit hemma från skolan kortare eller längre perioder. 18 procent av eleverna i gymnasiesärskolan har varit hemma i fyra veckor eller mer.

410. KOMMENTAR

- Medvetandehöjande insatser måste vidtas så lärare får nödvändig kunskap att bemöta och utbilda elever med olika förutsättningar och förmågor.

Artikel 24 2. B Inkluderande skola

Regelverket

411. Huvudregeln är att skolor, oavsett skolform, måste vara öppna för alla elever samt att en elev ska placeras vid den av kommunens skolenheter där elevens vårdnadshavare önskar att eleven ska gå.¹⁰⁴ Formuleringar i den nya Skollagen inskränker dock samtidigt vårdnadshavares rätt att välja skola i fall barnen har funktionsnedsättning. I relation till samtliga skolformer föreskriver lagen att:

- Tilläggsbelopp ska lämnas för elever som har ett omfattande behov av särskilt stöd. Hemkommunen är inte skyldig att betala tilläggsbelopp för en elev i behov av särskilt stöd, om betydande organisatoriska eller ekonomiska svårigheter uppstår för kommunen.
- Huvudmannen inte behöver ta emot eller ge fortsatt utbildning åt en elev om hemkommunen har beslutat att inte lämna bidrag för eleven.

412. KOMMENTAR

- Den nya skollagen stärker elevens möjlighet att välja skola eftersom den ger vårdnadshavare möjlighet att överklaga en felaktig skolplacering. Skolor kan därmed inte lika lätt som tidigare säga nej till elever med funktionsnedsättning. Samtidigt är det nu upp till kommunerna att bevilja medel för det extra stödet. Om sådana medel inte utgår kan skolan neka en elev plats.
- Bestämmelserna i Skollagen måste tas bort så skolor inte kan neka att ta emot elever med omfattande funktionsnedsättningar. Såväl kommuner som huvudmän för skolor måste ges större ansvar att utforma sin skola och undervisning på sätt som passar elever med olika förutsättningar och behov.

Statistiska jämförelser och forskningsresultat

Differentiering – särlösningar allt vanligare

413. Huvudprincipen är att grundskolan ska organiseras integrerat. Skolverkets lägesbedömning från 2009¹⁰⁵ visar dock att det har blivit vanligare med särskilda under-

¹⁰⁴ Skollagen 10 kap 30§

¹⁰⁵ Skolverkets lägesbedömning 2009, Förskoleverksamhet, skolbarnsomsorg, skola och vuxenutbildning, rapport

visningsgrupper för elever i behov av stöd. Elever delas också in i olika grupper efter kunskapsnivå. Skolverket framhåller att forskning visar att sådana lösningar ofta ger stigmatiserande effekter och att elevens självbild och motivation påverkas negativt.

414. KOMMENTAR

- Elever med funktionsnedsättning måste i första hand alltid få stöd att delta i den allmänna undervisningen. Den godtyckliga placering som nu sker måste anses vara inkonsekvent med artikel 24. Ett viktigt undantag är döva, hörselskadade och dövblinda elever som måste kunna få undervisning i både svenska och svenskt teckenspråk. (se vidare 2.e).

Bristande tillgänglighet i skolor utestänger elever

415. Enligt en rapport¹⁰⁶ från Skolverket har elever med funktionsnedsättning inte samma valfrihet som andra elever att välja skola. En central orsak är bristande tillgänglighet till skolornas lokaler.

- Varannan grundskola och fyra av tio gymnasieskolor saknar tillgängliga toaletter eller hiss.
- Två av tre grundskolor och hälften av gymnasieskolorna saknar automatiska dörröppnare.
- Tillgänglighetsanpassningar för elever med nedsatt syn, exempelvis markerade nivåskillnader saknas ofta.
- Tillgången till hörselslingor och god ljudmiljö i lärandemiljön brister ofta. Hörselslingor finns för det mesta endast i elevernas hemklassrum. Många av de intervjuade lärarna uppger dock att de är ovana och att de känner sig osäkra på att använda tekniken. Ljuddämpande insatser i övriga lokaler finns inte i tillfredsställande utsträckning.
- Få skolor gör regelbundna allergironder. Enligt Boverkets och Energimyndighetens kartläggning av inomhusmiljön i 131 skolor¹⁰⁷ hade 80 procent av de undersökta skolorna fuktskador och två av tre hade någon aspekt som ger sämre förutsättningar för god luftkvalitet. Allergiförbundet får ofta in rapporter från medlemmar som drabbas svårt av den bristfälliga skolmiljön.

416. KOMMENTAR

- Huvudprincipen för alla samhällssektorer måste även fortsättningsvis vara den så kallade ansvars- och finansieringsprincipen. Mot bakgrund av att arbetet med att göra utbildningssystemet tillgängligt går långsamt måste dock mer effektiva åtgärder vidtas för att elever med funktionsnedsättning ska kunna ha tillgång till en inkluderande skola i enlighet med artikel 24.

Artikel 24 2. C Skäliga anpassningar

417. Diskrimineringslagen förbjuder diskriminering på utbildningsområdet. Huvudmannen för en skola, oavsett skolform eller utbildningsnivå är skyldig att vidta skäliga anpassningsåtgärder utifrån personliga behov. Underlåtenhet att göra det är enligt lagen att anse som diskriminering.

337, 2009, sid 16

¹⁰⁶ Skolverket, Tillgänglighet till skolans lokaler och valfrihet för elever med funktionsnedsättning, 2008

¹⁰⁷ Boverkets och Energimyndighetens kartläggning av inomhusmiljö och energi i skolor och förskolor, (S)2007, STIL2

Artikel 24 2. D Tillgång till nödvändigt stöd

418. I sin lägesrapport från 2009 konstaterar Skolverket att resultaten i grundskolan inte utvecklas i rätt riktning. Trots detta beslutade Sveriges riksdag den 22 juni 2010 om en ny Skollag (SFS: 2010:800) som inte ger elever i behov av särskilt stöd lika rätt att få sådant stöd som den tidigare skollagen. Enligt den tidigare skollagen hade elever med dessa behov rätt till särskilt stöd utan att begränsas av mål eller betyg. I den nya lagen har denna rättighet försvagats. Lagen anger att särskilt stöd endast ska ges i den omfattning som behövs för att eleven ska nå betyget godkänt. Bestämmelsen riskerar medföra att till exempel specialpedagogiskt stöd dras in när eleven nått godkänd-nivå.

419. KOMMENTAR

- Skollagens nya begränsningar måste skyndsamt tas bort. Varje elev måste kunna få stöd utifrån behov och inte bara upp till betyget godkänt.

Brister i lärandemiljön

420. Skolinspektionen har granskat skolsituationen för elever i gymnasieskolan. Granskningen har genomförts i 33 skolor där man har elever med syn- hörsel- och rörelsenedsättning. Granskningen¹⁰⁸ visar att:

- Skolorna har svårt att anpassa lärandemiljön utifrån elevernas olika behov.
- Pedagogiska anpassningar, som till exempel användande av alternativa metoder och tekniska hjälpmedel fungerar sällan tillfredsställande.
- Ansvarsfördelningen mellan undervisande lärare och assistenter är ofta oklar.
- De flesta av skolorna hade inte lokaler som uppfyller elevernas behov av tillgänglighet.
- Skolverket bedömer också att informationsteknikens möjligheter i skolorna inte utnyttjas effektivt.

421. Sedan 2006 har varje skola skyldighet att upprätta likabehandlingsplaner. Planerna ska bygga på en kartläggning över situationen i varje skola och innehålla målinriktade åtgärder som ska följas upp varje år. Enligt Skolverket är det bara en av tio skolor som har en likabehandlingsplan som lever upp till lagens krav.

422. KOMMENTAR

- Brister i skolors miljö och undervisning måste identifieras. Sveriges regering måste säkerställa att lagens krav på likabehandlingsplaner följs.
- Huvudmän för skolor måste säkerställa att Skolinspektionens rekommendationer följs. För att garantera att rekommendationerna formuleras på bästa sätt bör Skolinspektionen alltid samråda med berörda funktionshindersorganisationer.
- Användning av tillgänglig IT-teknik bör öka i skolorna eftersom det kan underlätta den pedagogiska situationen för elever med olika funktionsnedsättningar. Ökad användning kräver dock tydliga strategier och en kontinuerlig pedagogisk diskussion om IT:s möjligheter och begränsningar.

¹⁰⁸ Skolinspektionen, skolsituationen för elever med funktionsnedsättning i gymnasieskolan, 2010

Artikel 24 2. E Specialskolor och hörselklasser

423. Hörselskadade och döva barn finns i alla skolformer. Av ca 5 000 barn och ungdomar i åldern 6-15 år går det stora flertalet, 82 procent, individual integrerat¹⁰⁹. Ofta har den integrerade skolformen dåligt anpassade förhållanden för eleverna. Bristande kunskap hos ansvariga gör att elevernas behov inte upptäcks eller att de underskattas.¹¹⁰

För elever som är hörselskadade, döva eller dövblinda finns även Specialskola eller hörselklasser. Dessa anpassade skolformer borde ge optimala förutsättningar för inläring, men idag har de relativt låg status - kommunerna ser dem som en sista utväg för elever som misslyckats. Specialskolan ger idag heller inte alltid eleverna tillräckligt stöd att nå målen för skolan. Föräldrar som vill välja särskilda skollösningar för sina barn möter ofta motstånd, trots att föräldrarna bedömt att barnets behov tillgodoses bäst i sådana.

424. Inkluderande undervisning för hörselskadade, döva och dövblinda ställer höga krav på kommunikation. Detta är svårt att tillgodose i stora klasser utan lärare med specialistkompetens och där elevens förmåga att uppfatta tal styr möjligheten att tillgodogöra sig undervisningen.¹¹¹

425. KOMMENTAR

- Det behövs alternativa och likvärdiga skollösningar där det är möjligt att ge hörselskadade, döva och dövblinda elever undervisning på de mest ändamålsenliga språken, formerna och medlen för kommunikation för den enskilde och i miljöer som maximerar kunskapsrelaterad och social utveckling.
- Hörselskadade, döva och dövblinda elever måste kunna välja de skollösningar som bäst kan tillgodose deras behov. Alternativen ska vara likvärdiga.
- Skollagens formulering om specialskolans målgrupp¹¹² och rätten till skolskjuts oavsett val av skola, måste ändras så att elever med nedsatt eller ingen hörsel ska få lika rätt till fungerande utbildning.
- För att effektivt samordna samhällets resurser behöver regionala resurscentra inrättas för hörselskadade och döva under nationell samordning¹¹³.
- De olika skolformernas kursplaner måste harmoniseras så att alla erbjuds likvärdig utbildning.
- Samverkan mellan skolformernas olika skolor måste uppmuntras. Teckenspråkiga elever måste få möjlighet att lära känna andra teckenspråkiga oavsett vilken skolform de väljer.

109 HRFs rapport 2007 s. 55 <http://www.hrf.se/upload/pdf/rapport07.pdf>

110 Skolinspektionens rapporter: Skolsituationen för elever med funktionshinder i grundskolan och Skolsituationen för elever med funktionshinder i gymnasiet

111 HRFs rapport 2007 s. 55 <http://www.hrf.se/upload/pdf/rapport07.pdf>

112 Bilaga 1 HRFs brev till utbildningsutskottet ang ny skollag 2009

113 Bilaga 2 HRFs brev RRC som uppdrag

Särskolan

426. Elever som inte bedöms kunna uppnå grundskolans och gymnasieskolans mål på grund av utvecklingsstörning har rätt till utbildning i särskolan. Detta gäller också elever som har en betydande och bestående begåvningsmässig funktionsnedsättning på grund av hjärnskada eller som har autism eller autismliknande tillstånd. De senaste åren har elevökningen i särskolan varit kraftig, men varierar mellan kommunerna. Många lärare i särskolan uppger att de undervisar barn som inte har en utvecklingsstörning. Anledningar till ökningen och konsekvenserna av en felaktig placering framgår av artikel 13 i funktionshindersrörelsens alternativrapport om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter.

427. Sedan 1996 pågår en försöksverksamhet där föräldrarna har ökat inflytande över skolgången för barn med utvecklingsstörning. Försöksverksamheten innebar att ett barns vårdnadshavare haft rätt att tacka nej till att barnet tas emot i den obligatoriska särskolan. I den nya skollagen permanentas försöksverksamheten. Men samtidigt har en inskränkning införts som innebär att barn med utvecklingsstörning kan placeras i grundsärskolan utan sina vårdnadshavares medgivande, om det finns synnerliga skäl med hänsyn till skolans bedömning av barnets bästa.

428. KOMMENTAR

- Elever måste placeras i den skolform och i den miljö som erbjuder största möjliga kunskapsrelaterade och sociala utveckling. Bristande resurser i grundskolan får aldrig leda till att elever placeras i en för den enskilde felaktig skolform.

Kvalitén på särskolan

429. Skolinspektionen har granskat undervisningen i 28 grundsärskolor. Granskningen¹¹⁴ visar att många av skolorna inte ger eleverna förutsättningar att fullt ut utveckla de förmågor som uttrycks i kursplanen. Undervisningen är mer inriktad på omsorg än på att ge eleverna utmaningar som stimulerar kunskapsutveckling. För döva, hörselskadade och dövblinda elever med utvecklingsstörning finns motsvarande behov av undervisning på svenskt teckenspråk och svenska.

430. KOMMENTAR

- Särskolorna måste bli bättre på att följa elevernas kunskapsutveckling och anpassa undervisningen utifrån elevernas förutsättningar och behov.

Artikel 24 3. Praktiska och sociala färdigheter

431. Språklagen ger döva, dövblinda och hörselskadade rätten att lära sig, utveckla och använda det svenska teckenspråket. Dock finns inget system för hur denna rätt ska åtnjutas. Hörselskadade barn som inte går i specialskolan har inte tillgång till teckenspråklärare i skolan. För elever i grundskoleåldern är det i stort sett bara specialskolan som kan erbjuda en teckenspråksmiljö och undervisning på svenskt teckenspråk. Det är också i specialskolan som kompetens och behörighet att undervisa barn i ämnet svenskt teckenspråk finns.

¹¹⁴ Skolinspektionen, Undervisning i svenska i grundsärskolan, 2010

432. Rätten att lära sig punktskrift saknas i den svenska Skollagen. Lärare har bristfälliga kunskaper i att lära elever läsa och skriva punktskrift.

433. KOMMENTAR

- Skollagen måste kompletteras med bestämmelser som ger elever rätt att få lära sig praktiska och sociala färdigheter, däribland punktskrift och svenskt teckenspråk, för att underlätta deras fulla och likvärdiga deltagande i utbildning och som samhällsmedlemmar.
- Specialskolan måste vara öppen för alla de hörselskadade som vill lära sig, utveckla och använda svenskt teckenspråk oavsett om de bedöms klara en skolgång i grundskolan eller inte.

Artikel 24 4. Lärarna

Bristande kompetens bland lärarna

434. Skolinspektionens granskning¹¹⁵ av situationen för elever med funktionsnedsättning i gymnasieskolan visar att många av lärarna upplever att de inte har tillräcklig kunskap om och erfarenhet av olika elevers funktionsnedsättningar. Skolverket har även kunnat konstatera¹¹⁶ att lärarkompetensen mellan kommuner, mellan skolor inom kommuner och inom skolor varierar. För 80 procent av kommunerna ligger andelen behöriga lärare i grundskolan mellan 72 och 90 procent. Förortskommuner runt Stockholm har en stor andel lärare som saknar pedagogisk högskoleutbildning. Fristående skolor har genomgående lägre andel behöriga lärare jämfört med kommunala. Under våren 2010 har Sveriges riksdag beslutat om en ny lärarutbildning som kritiserats av statliga myndigheter, fristående organisationer och experter på området, vilka menar att utbildningen saknar nödvändiga moment som exempelvis funktionshindersperspektivet. Regeringen har valt att genomföra reformen och bortse från bristerna.

435. KOMMENTAR

- All lärarutbildning måste kompletteras med funktionshindersperspektivet så att alla elever med funktionsnedsättning garanteras behöriga lärare.
- Skolorna behöver arbeta med personalens förhållningssätt så att hänsyn alltid tas till elevers olika förutsättningar.
- För elever som är döva, hörselskadade eller har dövblindhet måste man säkra utbildningen för lärare i ämnet svenskt teckenspråk.

Lärarnas brist på kunskap och medvetenhet om jämställdhet

436. Delegationen för jämställdhet i skolan, som regeringen tillsatte 2008, har konstaterat att det saknas framsteg på jämställdhetsområdet och att brist på kunskap och medvetenhet ofta leder till en oförmåga bland skolledare, lärare och annan personal i skolan att upptäcka genusstrukturerna. I juni 2008 aviserade Regeringen en satsning på jämställdhet i skolan i syfte att främja jämställdhet i grundskolan och motsvarande skolformer, gymnasieskolan och vuxenutbildningen under åren 2008–2010. Endast ca 1/3 av skolorna har sökt medel för att utveckla sitt jämställdhetsarbete.

¹¹⁵ aa

¹¹⁶ Skolverket, Lägesbedömning 2009, Förskoleverksamhet, skolbarnsomsorg, skola och vuxenutbildning rapport 337, 2009, sid 10

437. KOMMENTAR

- Alla skolor måste uppmuntras att snarast initiera ett jämställdhetsarbete så genusstrukturer uppmärksammas och behandlas.
- Funktionshindersrörelsen vill uppmärksamma det faktum att människor med funktionsnedsättning ofta endast behandlas som människor med funktionsnedsättning, och inte i första hand som flicka eller pojke alternativt kvinna eller man. Det är därför viktigt att allt jämställdhetsarbete beaktar perspektiven flickor, pojkar, kvinnor och män såväl med som utan funktionsnedsättning.

Artikel 24 5. Högre utbildning

Vuxenutbildning

438. På grund av brister i grundskolan är det många elever med funktionsnedsättning som inte klarar målet godkänt i alla ämnen. Detta medför att tillgången till högre utbildning inskränks avsevärt. För vuxna som inte fullgjort sin grund- eller gymnasieutbildning eller som vill komplettera den finns den kommunala vuxenutbildningen samt särskild utbildning för vuxna. Den sistnämnda riktar sig till vuxna med intellektuella funktionsnedsättningar. Regeringen har dock i den nya Skollagen inskränkt vuxnas möjlighet att studera vid dessa vuxenutbildningar.

Ett villkor för att ha rätt till utbildning på grundläggande nivå är bland annat att man har förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen. Denna formulering fanns tidigare bara för gymnasial nivå.

439. KOMMENTAR

- Ingen ska nekas plats på grund av tidigare tillkortakommanden såsom brister i undervisningssituationen i grundskolan. Alla människor gör framsteg och ska ha rätt till lärande.

Folkhögskola

440. I Sverige finns en omfattande folkhögskoleverksamhet. För mer information hänvisas till alternativrapporten om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, sid 81.

Universitet och Högskola

441. Vad gäller situationen för studenter med funktionsnedsättning hänvisas till funktionshindersrörelsens alternativrapport om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, artikel 13. Senare statistik saknas. Diskrimineringslagen förbjuder diskriminering i högskolan. Detta inkluderar skyldighet att vidta skäliga anpassningsåtgärder. Överklagandenämnden för högskolan tar emot anmälningar om diskriminering i högskolan. Under 2010 har det blivit en kraftig ökning av anmälningar. Totalt inkom 1542 anmälningar om diskriminering i högskolan år 2009. Efter första halvåret 2010 har redan 1357 anmälningar inkommit. 233 av dessa rör särskilt stöd.

442. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Se till att lärarutbildningen kompletteras med funktionshinderskunskap.
- Se till att Skollagen skyndsamt ändras så stöd kan ges till elever utifrån behov och inte bara upp till betyget godkänt.

- Se till att rätten att få lära sig praktiska och sociala färdigheter, däribland punktskrift och svenskt teckenspråk, för att underlätta fullt och likvärdigt deltagande i utbildning snarast erkänns och garanteras i Skollagen.
- Säkerställa att enskilda personer som är hörselskadade, döva eller dövblinda får tillgång till tolkning på det sätt den enskilde själv behärskar, oavsett skolform eller utbildning. Tillgången till undervisning direkt på svenskt teckenspråk måste även öka avsevärt och finnas att tillgå i alla skolformer.
- Se till att möjligheten för skolor att neka elever med funktionsnedsättningar snarast tas bort ur Skollagen.
- Vidta effektiva åtgärder i syfte att påskynda arbetet med att göra skolor och undervisning tillgängligt för elever med olika funktionsnedsättningar.
- Se till att de olika skolformernas kursplaner harmoniseras så att alla elever oavsett funktionsnedsättning erbjuds likvärdig utbildning.
- Se till att all statistik som tas fram på utbildningsområdet även är könsindeldad.
- Genomföra en ny skolorganisation enligt förslag från intresseorganisationerna för döva, hörselskadade och dövblinda, som innehåller skolor med språkprofil (svenskt teckenspråk och svenska), regionala resurscenter och nationell samordning.

Artikel 25 Hälsa

Artikel 25 1. A Hälso- och sjukvård

Regelverket

443. Hälso- och sjukvårdslagen slår fast att målet för hälso- och sjukvården är en god hälsa och en god vård på lika villkor för hela befolkningen oavsett bostadsort eller ålder. Vården ska ges med respekt för den enskilde och vara behovsstyrd. Fall då enskilda upplever att de inte fått bästa möjliga vård kan anmälas till hälso- och sjukvårdens ansvarsnämnd.

444. Diskrimineringslagen förbjuder diskriminering inom hälso- och sjukvårdens område. Upplevd diskriminering kan anmälas till DO.

Statistiska jämförelser och forskningsresultat

Hälsotillstånd

445. Rapporten Onödig ohälsa ¹¹⁷ visar att det är mer än tio gånger vanligare att personer med funktionsnedsättning upplever att de har dålig hälsa jämfört med den övriga befolkningen. Nedsatt psykisk hälsa och dålig tandhälsa är mer än dubbelt så vanligt. Dålig tandhälsa var vanligast bland personer som saknade kontantmarginal. Där hade 39 procent av männen och 31 procent av kvinnorna dålig tandhälsa, jämfört med tio respektive åtta procent i övriga befolkningen.

En kompletterande rapport ¹¹⁸ visar att andelen med dålig hälsa var störst bland kvinnor och män med rörelsehinder, där 43 procent av männen och 32 procent av

¹¹⁷ Statens folkhälsoinstitut, Arnhof, Y, Onödig ohälsa Hälsoläget för personer med funktionsnedsättning, Östersund 2008

¹¹⁸ Statens Folkhälsoinstitut, Nationella folkhälsoenkäten - Hälsa på lika villkor, Östersund 2008

kvinnorna rapporterat ett dåligt allmänt hälsotillstånd.

Diabetes, astma och högt blodtryck samt svår värk i rörelseorganen var vanligare bland personer med funktionsnedsättning än i övriga befolkningen.

Svår värk var vanligast bland kvinnor och män med rörelsenedsättning.

Mindre än en tredjedel av tillfrågade personer med synskada anser att de har en bra hälsa.¹¹⁹

Onödig ohälsa

446. Av rapporten Onödig ohälsa¹²⁰ framgår att en stor del av ohälsan bland människor med funktionsnedsättning hör samman med brist på inflytande, ekonomisk otrygghet, diskriminering och brist på tillgänglighet, det vill säga funktionshinder faktorer som sätter ner livskvaliteten. Enligt rapporten skulle risken för dålig hälsa minska med en tredjedel om de ekonomiska förutsättningarna och bemötandet förbättras samt om det sociala deltagandet och den fysiska aktiviteten ökar.

447. KOMMENTAR

- Folkhälsoarbetet måste på ett tydligare sätt än hittills inkludera personer med funktionsnedsättning. Fokus måste sättas på funktionshinder processer och faktorer och ersättningssystemet måste förändras så de ekonomiska orsakerna till dålig folkhälsa minimeras.

Läkemedelsanvändning

448. Socialstyrelsen har studerat läkemedelsanvändningen bland personer som har en utvecklingsstörning eller autism. Resultatet visar att det är vanligare att dessa personer får föräldrade läkemedel och att deras läkemedelslistor ses över alltför sällan. Anmärkningsvärt är också att 20 procent av personer med utvecklingsstörning eller autism använder läkemedel mot psykosor och schizofreni.¹²¹

Män och kvinnor kan reagera olika på både läkemedel och behandling vid många sjukdomstillstånd såsom hjärt- och kärlsjukdomar, njursjukdomar och neuropsykiatriska sjukdomar. Karolinska universitetssjukhuset konstaterar dock att fortfarande har man sällan genusperspektiv i läkemedelsstudier.

449. KOMMENTAR

- Alla människor, oavsett funktionsnedsättning, ålder eller kön måste få lika tillgång till adekvat vård och moderna läkemedel efter behov och med respekt för skillnader mellan individer.

Tillgänglighet till den allmänna hälso- och sjukvården

450. Socialstyrelsen har undersökt¹²² tillgängligheten för människor med funktionsnedsättning bland svenska distriktsläkarmottagningar och socialkontor. Socialstyrelsen konstaterar att: "Många socialkontor och vårdcentraler har så stora brister i tillgänglighet att personer med funktionsnedsättningar får svårt att söka vård

¹¹⁹ Synskadades Riksförbund, Rapport om synskadades hälsa med data från Folkhälsoinstitutet, Enskede, 2008

¹²⁰ Statens folkhälsoinstitut, Arnhof, Y, Onödig ohälsa Hälsoläget för personer med funktionsnedsättning, Östersund, 2008, sid 8

¹²¹ Socialstyrelsen, Alltjämt ojämnt - Levnadsförhållanden för vissa personer med funktionsnedsättning, 2010

¹²² Socialstyrelsen, Tillgänglighet ur ett funktionshindersperspektiv – En undersökning bland socialkontor och vårdcentraler, 2010

och stöd. Människor riskerar i värsta fall att helt och hållet stängas ute.”

Rapporten visar att för personer med nedsatt rörelseförmåga är tillgängligheten relativt god. Situationen är betydligt sämre för personer med till exempel kommunikationssvårigheter, syn- eller hörselnedsättning. Kunskap om teckenspråk och döva människor saknas hos sjukvårdspersonal. Likaså saknas ofta texttelefon eller bildtelefon. Sådana måste exempelvis kunna installeras i sjukrum vid behov.

451. KOMMENTAR

- Underlåtenhet att vidta åtgärder för tillgänglighet måste lagstadgas som diskriminering, se artikel 9.

Artikel 25 1. B Hälso och sjukvård som relaterar till själva funktionsnedsättningen

452. Det finns inte tillräckligt många allergispecialister, varken för barn eller vuxna. En stor del av de allergologer som är verksamma idag går snart i pension och återrekryteringen motsvarar inte antalet pensionsavgångar. Samma tendens finns bland hudspecialisterna. Vården inom landet varierar och är ojämlik. Ett exempel är allergivaccination som är betydligt vanligare i Hallands län än i Gävleborg. Vårdcentraler som har en strukturerad astma/KOL-mottagning kan fånga upp patienter med astma och KOL på ett tidigt stadium i sjukdomsutvecklingen och därmed förbättra livskvaliteten hos patienterna. Sådana mottagningar finns inte i tillräcklig utsträckning.

Det saknas ett system för att systematiskt och tidigt upptäcka hörselnedsättningar för vuxna. Vuxenutbildning, särskilt Svenska för invandrare, SFI, saknar helt system för att fånga upp hörselskadade. Inom arbetslivet finns endast system för att fånga upp personer som jobbar i miljöer med hörselskadligt buller. Även miljöer med störande buller under hörselskadliga nivåer kan ge upphov till hälsoproblem, men i dessa miljöer finns inga krav på hörselkontroller.

453. KOMMENTAR

- Ett nära samarbete med primärvården, andra sjukvårdsenheter och specialistenheter för astma och allergi måste främjas. De s.k. allergicentrum kan svara för konsultverksamhet och bidra med utbildningsinsatser.
- Det behövs systematiska hörselkontroller på arbetsplatser och inom vuxenutbildningen, i synnerhet för SFI-studerande

Äldre personer med funktionsnedsättning

454. Äldre som inte får hörselvård riskerar att bli isolerade och inte få den stimulans de behöver genom samtal och social interaktion. Detta har visat sig kunna leda till nedstämdhet, pseudodemens och kan påskynda utvecklingen av demenssjukdomar. Äldre döva personer måste även få bättre tillgång till kommunikation på teckenspråk. Detta gäller så väl inom hälso- och sjukvård, äldreboende och service riktad till äldre.

455. KOMMENTAR

- Hälso- och sjukvårdens olika aktörer måste ha vetskap om den tolkservice som finns så döva och dövblinda kan få tillgång till kommunikation oavsett vårdform. Äldre döva måste erbjudas äldrevård i teckenspråkiga miljöer. Likaså måste döva som blir dementa erbjudas demensvård i teckenspråkiga miljöer.

Artikel 25 1. E Sjuk- och livförsäkringar

456. Diskrimineringslagen förbjuder diskriminering på försäkringsområdet. Trots det är det vanligt att människor med funktionsnedsättning helt förvägras teckna sjuk-, olycksfall- och livförsäkringar. Andra kan teckna försäkring till en högre kostnad. För att få barnförsäkring eller sjuk- och olycksfallsförsäkring krävs en hälsodeklaration. I den finns frågor om bland annat sjukdomar, funktionsnedsättning, rökning och vikt.

Hälsodeklarationen ligger till grund för den riskbedömning som försäkringsbolagen gör innan de godkänner en försäkringstagare. Under 2010 har flera fall anmälts till Diskrimineringsombudsmannen. Exempelvis en döv kvinna som förvägrats teckna olycksfallsförsäkring med hänvisning till att hon saknade full arbetsförmåga. Ett annat fall är den hörselskadade pojken som helt förvägrades teckna sjukförsäkring med hänvisning till att han hade en hörselnedsättning. Trygg Hansa får neka föräldrarna att teckna sjukförsäkring.

457. KOMMENTAR

- Om Stockholms Tingsrätts dom, att det inte var diskriminering när Trygg Hansa nekade pojken att teckna en sjukförsäkring för att han hade en hörselnedsättning vinner laga kraft, måste lagen ses över och ändras. Ingen person ska få nekas teckna försäkring på grund av hon eller han har en funktionsnedsättning.

458. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Säkerställa att alla människor, oavsett funktionsnedsättning, kön, ålder eller var i landet man bor får tillgång till likvärdig vård, medicinsk behandling och läkemedel.
- Skapa riktlinjer för läkemedelsförskrivning för personer med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar.
- Se till att folkhälsoarbetet på ett tydligare sätt än hittills inkluderar människor med funktionsnedsättning. Fokus måste sättas på funktionshindrande processer och faktorer.
- Säkerställa att undersökningar gällande folkhälsa särskilt belyser folkhälsan bland människor med funktionsnedsättning.
- Ge Folkhälsoinstitutet i uppdrag att i samråd med funktionshindersrörelsen utveckla indikatorer för att mäta delaktighet och inflytande.
- Se till att människor inte kan nekas teckna försäkring på grund av funktionsnedsättning.

Artikel 26 Habilitering och rehabilitering

Artikel 26 1. Tillgång till habilitering och rehabilitering

Regelverket

459. Ansvaret för habilitering och rehabilitering är fördelat på olika aktörer. Den medicinska rehabiliteringen är hälso- och sjukvårdens ansvar, den sociala är kommunernas ansvar och den arbetslivsinriktade Försäkringskassans och Arbetsförmedlingens ansvar. Vad gäller den hälsoinriktade rehabiliteringen föreskriver Hälso- och sjukvårdslagen att landstingen ska erbjuda sina invånare habilitering, rehabilitering, hjälpmedel och tolktjänst.

Statistiska jämförelser och forskningsresultat

460. Landstingens redovisningssystem omfattar inte habilitering och rehabilitering varför kvalitet och tillgång inte kan följas upp på ett fullgott sätt. Viss avgränsad information finns dock:

- Socialstyrelsen har kartlagt behovet av rehabilitering och uppskattar att den behandling som skett motsvarar 60 procent av behovet.¹²³
- Socialstyrelsen kan inte avgöra om tillgång till habilitering och rehabilitering för personer som omfattas av LSS är tillräcklig. Socialstyrelsen kan dock konstatera att denna målgrupp sammantaget har svårt att få sina behov tillgodosedda. Det handlar om svårigheter att få insatser från hälso- och sjukvården, socialtjänsten, och rehabilitering samordnade. Brist på kontinuitet samt begränsningar i den enskildes möjligheter att formulera problem är andra orsaker. Av den tredjedel som besvarat enkäten uppger många att de inte är nöjda med den habilitering eller rehabilitering som de fått.¹²⁴
- Handus studie¹²⁵ av levnadsvillkor bland dövblinda visar att en sjättedel av de svarande saknar en individuell rehabiliteringsplan, alternativt har en som de inte är nöjda med.
- Synskadades Riksförbund har genomfört en öppen jämförelse av landstingens rehabilitering som påvisar stora skillnader mellan landstingens satsningar på rehabilitering. SRF konstaterar även att många synskadade inte får den rehabilitering de har behov av för att leva ett självständigt och fullt delaktigt liv.
- Hörselskadades Riksförbund har i åtta rapporter mellan 1998-2009 presenterat olika öppna jämförelser i hörselvården. Rapporterna visar att olikheterna i vårdens innehåll kvarstår samt skiljer sig kraftigt över landet.

461. KOMMENTAR

- Lagen ålägger samhället en skyldighet att erbjuda människor med funktionsnedsättning habilitering och rehabilitering. Det praktiska samordningsansvaret ligger på de självständiga kommunerna och landstingen vilka utarbetar egna rutiner och principer för rehabiliteringsverksamheten. Detta medför olikheter i vilken habilitering eller rehabilitering som erbjuds den enskilde individen.
- Nationella riktlinjer i syfte att garantera likvärdig habilitering och rehabilitering oavsett var i landet man bor måste skapas.

Artikel 26 1. A Tidigt insatt habilitering och rehabilitering

462. Eftersom det saknas uppföljningssystem gällande habilitering och rehabilitering vet vi inte om insatserna generellt sett sätts in i ett tidigt stadium. Några funktionshindersförbund framhåller dock att:

- Människor med autism eller Aspergers har fortfarande svårt att få tillgång till nödvändig rehabilitering. Svårast är det för de som får diagnos i vuxen ålder.

¹²³ Rehabiliteringsrådets delbetänkande, SOU 2010:58, Stockholm, 2010, sid 15

¹²⁴ Socialstyrelsen, Tillgång till habilitering och rehabilitering för personer som har insatser enligt LSS Rapport till regeringen, 2007 sid 12

¹²⁵ Handu, Levnadsnivåundersökning

- För människor med rörelsenedsättning framhålls att den rehabilitering som ges efter ett akut inträffat tillstånd är bättre än de möjligheter som finns att få återkommande rehabilitering.
- Barn med medfött hjärtfel som inte har tilläggsfunktionshinder får generellt inte tillgång till nödvändig habilitering eller habiliteringsbedömning även om detta finns inskrivet i Nationella riktlinjer (2008).
- Personer med psykisk ohälsa får ofta varken möjlighet till habilitering eller rehabilitering. När sådan väl erbjuds skickas den enskilde oftast iväg långt från bostadsorten till vad många upplever som en förvaring.

463. KOMMENTAR

- För att få vetskap om habilitering och rehabilitering sätts in i ett tidigt stadium, samt för att kunna utveckla och förbättra rehabiliterings och habiliteringsinsatserna måste landstingens kartläggningar och redovisningssystem även omfatta rehabiliterings och habiliteringsinsatser för såväl kvinnor, män, flickor som pojkar med funktionsnedsättning.

Artikel 26 1. B Närliggande rehabilitering

464. Landstingets primärvård och den kommunala omsorgen har ett samordningsansvar för rehabilitering och habilitering. Det innebär att rehabilitering och habilitering så långt möjligt sker i patientens närmiljö. Det som inte kan utföras på denna basnivå görs på läns- eller regionnivån.

Artikel 26 2. Specialistkunskap

465. Funktionshinderrörelsen vill framhålla att kunskapen om döva, dövblinda och hörselskadades behov och situation försämrats. Specialistkompetensen inom hörsel (hörselpedagog, hörseltekniker, audiolog) är otillräcklig och kompetensen tunnas ut i takt med pensionsavgångar. Audiologi som specialistområde har ersatts med en grenkompetens inom öron-, näsa och halsspecialiteten. Efterfrågan på specialister, framförallt med hörselpedagogisk kompetens, har minskat både inom hörselvården och i kommunerna. Många kommuner försöker istället lösa kompetensfrågan genom generell kompetens. Det behövs även riktade utbildningsinsatser om teckenspråk och dövhet bland hörselvårdskonsulenter och CI-team.¹²⁶

466. KOMMENTAR

- En flerdisciplinär specialistkompetens inom audiologi måste säkerställas så att hörselvård av hög kvalitet alltid finns att tillgå.
- Kunskapen om teckenspråket och dess användbarhet och nytta för hörselskadade liksom fördjupad kunskap om hörselskador och dövhet och dess konsekvenser måste öka inom CI-teamen samt bland hörselvårdskonsulenter.

Artikel 26 3. Hjälpmedel

Regelverket

467. Landsting och kommuner är enligt Hälso- och sjukvårdslagen (§3b respektive § 18b) skyldiga att erbjuda hjälpmedel. Varje sjukvårdshuvudman fastställer dock vilka produkter hälso- och sjukvården tillhandahåller som personliga hjälpmedel.

¹²⁶ CI-team utreder, opererar och rehabiliterar patienter med cochlea implantat. CI-team består vanligtvis av öronkirurg, medicinsk audiolog, audionom, kurator, logoped och hörselvårdssingjör.

Statistiska jämförelser och forskningsresultat

Olikheter i hjälpmedelsförsörjningen

468. Handikappförbundens projekt Hjälpmedel en förutsättning för delaktighet och god livskvalitet har undersökt hjälpmedelsförsörjningen i Sverige. Resultaten visar att regelverken skiljer sig åt mellan landsting/region. Fler och fler hjälpmedel betraktas som ett egenansvar vilket innebär att användaren själv ska bekosta och köpa produkten i vanliga butiker. Att åberopa egenansvaret har i flera fall blivit ett sätt att ransonera bort olika hjälpmedel. En annan bedömning är, att hjälpmedel som inte kräver hälso- och sjukvårdens kompetens för att prövas ut också klassas som egenvårdsprodukter. Resultaten visar att avgifter för hjälpmedel förekommer i alla landsting/regioner. Avgifterna i sig varierar dock mycket mellan de olika landstingen/regionerna och kan tas ut för hela hjälpmedlets faktiska kostnad eller för en del av kostnaden. Kostnaderna varierar också beroende på vilket hjälpmedel det är och varierar från län till län. Det finns även skillnader när det gäller besöksavgifter, utprovningsavgifter och hyresavgifter med mera. Projektet konstaterar att olikheterna i landet är mångdubbelt fler än likheterna.⁴⁶⁹ Statistiska jämförelser - hjälpmedelsförsörjning

- Endast 10 av 20 svarande landsting beviljar hjälpmedel till personer över 18 år med dokumenterade läs- och skrivsvårigheter/dyslexi. (Tre landsting svarar att de håller på att utreda frågan om hjälpmedel för målgruppen.)¹²⁷
- Endast elva av 20 landsting svarar att de utreder läs och skrivsvårigheter hos barn under 18 år.
- Av Handus levnadsnivåundersökning¹²⁸ bland dövblinda framgår att drygt en tredjedel av samtliga svarande saknar något eller några hjälpmedel som de behöver för att kompensera sin syn- och/eller hörselskada.
- En högre andel män än kvinnor får två hörapparater. Det är även stora skillnader i vad hörselskadade betalar för hörapparater och hjälpmedel.¹²⁹
- Det är vanligt att personer med kognitiva funktionsnedsättningar inte får de hjälpmedel som de behöver trots att utvecklingen inom kognitionsområdet gått framåt. En förklaring tycks vara att omgivning och förskrivare saknar tillräckliga kunskaper om kognitiva funktionsnedsättningar och kognitiva hjälpmedel.¹³⁰

470. KOMMENTAR

- Nationella regelverk som styr hjälpmedelsområdet måste skapas för att komma tillrätta med olikheterna. Den enskildes behov av hjälpmedel måste stå i centrum och tillgodoses utan merkostnader för den enskilde individen.
- Brukare och vårdnadshavare måste alltid få kännedom om vilka hjälpmedel som finns. Enskilda ska inte först själv behöva ta reda på vad som finns innan man kan diskutera med förskrivaren.

471. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Säkerställa att alla får nödvändig habilitering och rehabilitering oavsett var i landet man bor och oberoende av funktionsnedsättning, ålder och kön.

¹²⁷ Dyslexiförbundet, Enkät om förskrivning av hjälpmedel, Solna, 2010

¹²⁸ Handu, Levnadsnivåundersökning- personer med dövblindhet svarar, 2007

¹²⁹ Hjälpmedelsinstitutet, statistik på hörselområdet 2009, 2010

¹³⁰ Hjälpmedelsinstitutet, Kognitiva hjälpmedel - Nationell uppföljning av hjälpmedelsförsörjningen för personer med kognitiva funktionsnedsättningar, 2010

- Se till att nationella regelverk för habilitering, rehabilitering och hjälpmedelstilldelning skapas.
- Se till att alla vårdavgifter (inklusive avgifter för hjälpmedel) ska omfattas av högkostnadsskyddet i Hälso- och sjukvårdslagen.
- Säkerställa att nödvändig kunskap finns inom specialistvården samt se till att utbildningsmöjligheter vidgas.

Artikel 27 Arbete och sysselsättning

Artikel 27 1. A Diskriminering på arbetsmarknaden

Regelverket

472. Diskrimineringslagen förbjuder diskriminering på grund av funktionsnedsättning på arbetsområdet och omfattar arbetssökande, arbetstagare och de som söker eller genomför arbetspraktik. Vid anställning, befordran eller i samband med utbildning för befordran ska en arbetsgivare vidta skäliga stöd- eller anpassningsåtgärder så en person med funktionsnedsättning kan utföra arbetet på lika villkor. En arbetsgivare som inte beaktar detta gör sig skyldig till diskriminering.

En person som upplever sig ha blivit diskriminerad kan anmäla fallet till DO. Under första halvåret 2010 har antalet anmälningar ökat med 20 procent jämfört med första halvåret 2009.

Rättspraxis

473. I rättsfallet AD 13/10, mål nr A 59/08, 2010-02-17 åberopas Diskrimineringslagen. Arbetsdomstolen (AD), slog fast att det inte var diskriminering när Försäkringskassan nekade en kvinna jobb som utredare med motiveringen att man inte kunde anpassa ett dataprogram till punktskrift.

Kvinnan sökte en tjänst som utredare på Försäkringskassan. Vid anställningsintervjun förklarade hon vilka hjälpmedel som finns och hur svårigheter kan avhjälpas. Hon fick inte jobbet trots att hon uppfyllde alla kompetenskrav och hade goda referenser. Försäkringskassan ansåg att det interna dataprogrammet inte gick att använda med en punktskriftsanpassning. AD ansåg att Försäkringskassan inte hade skyldighet att anpassa datorprogrammet, vilket var en förutsättning för att kvinnan skulle kunna klara arbetet som utredare.

474. KOMMENTAR

- Funktionshindersrörelsen är mycket kritisk till AD:s tolkning av lagen och anser att Försäkringskassan som är en offentlig arbetsgivare måste göra både sin interna och externa verksamhet tillgänglig. Hade skrivningarna i artikel 9 liksom principerna om universell design tillämpas vid upphandlingen av datasystemet hade kvinnan med synnedsättning kunnat arbeta hos Försäkringskassan.¹³¹

Statistiska jämförelser och forskningsresultat

Arbetstagare med funktionsnedsättning

475. Trots lagens skydd mot diskriminering på arbetsrättens område finns

¹³¹ Den svenska funktionshinderspolitiken som slogs fast 2000 slår fast att FN:s standardregler ska vara vägledande. Hade försäkringskassan följt dåvarande handlingsplan, standardreglerna 5 och 7 samt resolution 2000:51 hade kvinnan också kunnat få jobbet!

stora skillnader i sysselsättningsgrad och arbetskraftsdeltagande. Enligt SCB:s arbetskraftsundersökning från 2009¹³² uppger 13 procent i den sysselsatta delen av befolkningen att de har någon funktionsnedsättning. Sju procent av dem svarade att deras arbetsförmåga är nedsatt. Fler kvinnor än män uppger att de har funktionsnedsättning. Det är även fler kvinnor än män som bedömer att de har nedsatt arbetsförmåga. I åldersgruppen 50-64 år återfinns nästan hälften av människor med funktionsnedsättning och över hälften av dem med nedsatt arbetsförmåga.

Deltagande i arbetskraften – sysselsättningsgraden

476. År 2008 ingår 66 procent av människor med funktionsnedsättning i arbetskraften jämfört med 79 procent för befolkningen totalt och 81 procent för människor utan funktionsnedsättning. Bland människor med nedsatt arbetsförmåga ingår 55 procent i arbetskraften.¹³³

477. År 2004 var sysselsättningsgraden bland människor med funktionsnedsättning 65 procent och år 2006 62 procent. Av Socialstyrelsens levnadsnivåundersökning¹³⁴ bland 57 500 personer med psykisk funktionsnedsättning, utvecklingsstörning, autism eller rörelsehinder, framgår att endast 10 procent har anknytning till arbetsmarknaden.

För mer jämförande statistik, se funktionshinderrörelsens alternativrapport om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, artikel 6 sid 22.

Arbetslöshet

478. Arbetslösheten bland människor med funktionsnedsättning uppgick fjärde kvartalet 2008 till 6,5 procent, jämfört med 4,9 procent för befolkningen totalt.¹³⁵ Bland människor med nedsatt arbetsförmåga var 9,1 procent arbetslösa. År 2006 var 6,3 procent av människor med funktionsnedsättning öppet arbetslösa (mot 5,1 procent av befolkningen i övrigt). Jämförande statistik för människor med nedsatt arbetsförmåga saknas.

Unga arbetstagare

479. Ungdomar med medfödda eller tidigt förvärvade funktionsnedsättningar är särskilt utsatta. SCB:s arbetskraftsundersökning från 2007 visar att arbetslösheten bland ungdomar i allmänhet minskat. Funktionshinderrörelsen kan dock konstatera att antalet förtidspensioner i den yngsta gruppen, personer mellan 19-29 år, ökar och att det är den grupp som ökar mest när det gäller förtidspensionärer.¹³⁶ Under de senaste åren har antalet människor som har insatsen daglig verksamhet ökat dramatiskt bland dem som är 22 år eller yngre. Ökningen förklaras med tuffare arbetsmarknad och minskade möjligheter till anställning. I mer än hälften av landets kommuner är det nästan ingen person som lämnar daglig verksamhet för ett skyddat eller öppet arbete.

¹³⁷

¹³² Statistiska centralbyrån, Funktionsnedsattas situation på arbetsmarknaden, 4:e kvartalet 2008, Stockholm 2009
¹³³ AA

¹³⁴ Socialstyrelsen, Alltjämt ojämlikt – Levnadsförhållanden för vissa personer med funktionsnedsättning, 2010

¹³⁵ AA

¹³⁶ Försäkringskassan, Diagnosmönster i förändring – nybeviljade förtidspensioner, sjukersättningar och aktivitetsersättningar 1971–2005, 2007

¹³⁷ Socialstyrelsen, Daglig verksamhet enligt LSS- en kartläggning, 2008

480. KOMMENTAR

- Sverige måste vidta åtgärder som leder till att fler ungdomar med funktionsnedsättning kommer ut i arbete i betydligt större utsträckning än vad som görs idag. Försöksverksamheter med ökad samverkan mellan skola och arbetsförmedling har gett goda resultat.
- Kommunerna bör få en aktivare roll för att tillsammans med arbetsförmedlingen se till att arbeten finns tillgängliga som passar människor som är återhämtade eller är på god väg att återhämta sig från psykisk ohälsa.

Upplevd diskriminering bland människor med funktionsnedsättning

481. Av SCB:s arbetskraftsundersökning¹³⁸ framgår att 12 procent av de svarande med funktionsnedsättning har upplevt diskriminering på grund av funktionsnedsättningen. Betydligt fler, 22 procent, bland sysselsatta med nedsatt arbetsförmåga upplever sig ha blivit diskriminerade. Fyra procent av människor med funktionsnedsättning, och sex procent av de med nedsatt arbetsförmåga, har någon gång under de senaste fem åren upplevt att de på grund av sin funktionsnedsättning inte fått ett jobb de sökt trots att de haft tillräckliga meriter. Drygt hälften av människor med funktionsnedsättning upplever att de inte har diskriminerats och 34 procent svarar att de inte har sökt jobb de senaste fem åren. Bland människor med nedsatt arbetsförmåga uppger fyra procent att de har blivit förbigångna på grund av sin funktionsnedsättning när de har sökt avancemang i sitt arbete.

482. KOMMENTAR

- Diskrimineringslagen förbjuder diskriminering på grund av funktionsnedsättning. Människor med funktionsnedsättning måste informeras om möjligheten att anmäla fall av diskriminering.

Artikel 27 1. B Arbetsvillkor

Regelverket

483. Människor med funktionsnedsättning omfattas av samma arbetsrättsliga lagar som alla andra och erhåller därmed lika rätt till sunda och trygga arbetsvillkor, lika lön för likvärdigt arbete samt tillgång till effektiva rättsmedel.

484. Texten under denna punkt har utgått eftersom regelverket har ändrats.

485. KOMMENTAR

- Skrivningarna i Arbetsförmedlingens direktiv måste omgående tas bort. En person som arbetar måste få nödvändigt stöd oavsett ålder.

Statistiska jämförelser - olik lönesättning

486. Trots principerna om lika lön för likvärdigt arbete samt lagens förbud mot lönediskriminering förekommer skillnader i lönesättning. Sex procent av dem med nedsatt arbetsförmåga och knappt en procent av människor med funktionsnedsättning utan nedsatt arbetsförmåga uppger att de på grund av sin funktionsnedsättning, någon gång under de senaste fem åren, blivit osakligt behandlade vid lönesättning. Kvinnor anger lönediskriminering i högre grad än män. Lönebildningen och löneskillnaden mellan kvinnors och mäns löner har varit uppe för granskning i andra FN-organ, (ESK, UPR och CEDAW). Sverige har i samtliga fall fått kritik angående löneskillnaden

¹³⁸ Socialstyrelsen, Alltjämt ojämlikt – Levnadsförhållanden för vissa personer med funktionsnedsättning, 2010

mellan kvinnor och män. Löneskillnaden mellan kvinnor och män är påtaglig även inom funktionshindersrörelsen.¹³⁹

487. KOMMENTAR

- Alla former av lönediskriminering är oacceptabel. Åtgärder för att förhindra löneskillnader mellan människor med och utan funktionsnedsättning samt mellan kvinnor och män, med och utan funktionsnedsättning måste tas fram och användas.

Artikel 27 1. C Faktiskt utövande av arbete och fackliga aktiviteter **Regelverket**

488. Flera lagar och förordningar reglerar enskildas rätt till stöd relaterat till arbete. För mer information hänvisas till regeringens rapport.

Regelverkens skrivningar är generellt sett bra. Dock är det några målgrupper och områden där rätt till stöd fortfarande saknas. Enskilda har inte rätt till hjälpmedel för att kunna söka arbete. (Om en arbetssökande och en arbetsgivare inte kan kommunicera med varandra på grund av brist på hörseltekniska hjälpmedel minskar möjligheterna att få en anställning avsevärt.)

Handläggning och ansvarsfördelning

489. Det finns många olika insatser att få beroende på vilken situation människor befinner sig i. Funktionshindersrörelsens upplevelser är dock att det är svårt både för den enskilde och för arbetsgivaren att få en överblick över utbudet. Var gränsen går mellan vad som räknas som arbetshjälpmedel respektive hjälpmedel för hälso- och sjukvården är svår att förstå. Exempelvis är regelverket för personer som behöver tolk i arbetslivet mycket komplicerat. Både Landstinget, Arbetsförmedlingen och arbetsgivaren är betalningsansvariga vilket skapar såväl ovilja som osäkerhet om vem som ska stå för de olika kostnaderna. Arbetsförmedlingen har i sitt budgetförslag för 2011-2013 till regeringen föreslagit att en offentlig utredning bör undersöka om alla former av tolkstöd till målgruppen kan lämnas samlat från en instans.

490. KOMMENTAR

- Grundläggande stödinsatser relaterade till funktionsnedsättning och särskilt stöd relaterade till arbete bör ges av samma verksamhet. Rådande uppdelning mellan olika aktörer försvårar möjligheten att få nödvändigt stöd.
- Ett gemensamt telefonnummer för all information om möjliga arbetsmarknadsinsatser bör skapas. Det skulle underlätta informationsinhämtning och handläggning av insatser relaterade till arbete.
- Det bör endast finnas en betalningsansvarig för stöd relaterat till kommunikations- och hörseltekniska hjälpmedel samt skriv- och teckentolkar.
- Ansvaret för tolkkostnader får inte ligga på arbetsgivaren då detta kan försämra dövas, dövblinda och hörselskadades konkurrenskraft på arbetsmarknaden.
- Handläggarnas kunskap om olika funktionsnedsättningar, funktionshindersrelaterade faktorer samt lagstiftarens intentioner är av central betydelse för att enskilda ska få bästa möjliga stöd att förtjäna sitt uppehälle.
- Nu när ansvaret flyttats till de lokala arbetsförmedlingarna är det av yttersta vikt att relevant kunskap finns att tillgå även fortsättningsvis.

¹³⁹ Socialstyrelsen, Alltjämt ojämlikt – Levnadsförhållanden för vissa personer med funktionsnedsättning, 2010

- Det är oacceptabelt att Arbetsförmedlingen jämställer vissa funktionsnedsättningar/ diagnoser, exempelvis dövhet med nedsatt arbetsförmåga. Arbetsförmedlingens handläggning måste alltid ske utifrån den enskilda individens förmåga inte från en förutfattad uppfattning om att en funktionsnedsättning är liktydig med nedsatt arbetsförmåga.

Statistiska jämförelser och forskningsresultat

491. I SCB:s arbetskraftsundersökning¹⁴⁰ från 2009 uppger knappt tre fjärdedelar av sysselsatta med nedsatt arbetsförmåga att de har behov av någon anpassning av arbetsförhållandena. Kvinnor har behov av anpassning i större utsträckning än män. Flertalet uppger att de får den hjälp de behöver. Det man främst behöver är anpassning av arbetsuppgifter, arbetstempo, arbetstid (särskilt kvinnor) och/eller hjälpmedel.

492. KOMMENTAR

- För de personer som fått arbete och täcks av berörda regelverk finns bra möjligheter att få tillgång till nödvändigt stöd.

Fackliga rättigheter

493. I Sverige har alla människor lika rätt att utöva sina arbetsrättsliga och fackliga rättigheter. Bristande tillgänglighet till lokaler och verksamhet försvårar dock möjligheten för människor med funktionsnedsättning att engagera sig fackligt.

494. KOMMENTAR

- Fackföreningarna måste uppmuntras att göra sin information och verksamhet tillgänglig för människor med olika funktionsnedsättningar.

Artikel 27 1. D Yrkesvägledning och arbetsförmedling

495. Under artikel 6 i alternativrapporten om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter framgår att det finns brister i yrkesvägledning och arbetsförmedling. Studie- och yrkesvägledningen fokuserar fortfarande ofta på den enskildes begränsningar istället för på den enskildes kunskap, förmåga och önskemål.

496. KOMMENTAR

- Särskilt för unga är det viktigt att inte mötas av attityder som begränsar den egna självbilden.
- När människor i yrkesverksam ålder får en funktionsnedsättning, kan det finnas behov av mer omfattande vägledning.
- Ett omfattande program för kompetenshöjning för studievägledare och arbetsförmedlare bör genomföras. Programmet bör utarbetas i samarbete med funktionshindersrörelsen och i första hand vara inriktat på en höjning av medvetandet kring förutsättningar för personer med funktionsnedsättning, snarare än kunskap kring olika diagnoser.

Artikel 27 1. E Främjande av möjligheter till anställning

Attityder på arbetsmarknaden

497. I en enkät från 2009 tillfrågade Arbetsförmedlingen 12 500 privata och offentliga arbetsköpare om de kan tänka sig att erbjuda praktik eller arbetsträning, alternativt anställa personer med funktionsnedsättning. Bland de privata arbetsköparna svarade

¹⁴⁰ Statistiska centralbyrån, Funktionsnedsattas situation på arbetsmarknaden, 4:e kvartalet 2008, Stockholm 2009

40 procent ja, 35 procent nej och 25 procent vet ej. Motsvarande andel för offentliga arbetsköpare är 50 procent ja, 14 nej och 36 procent vet ej.

498. För att få mer information om arbetsgivares attityder lät Samhall göra en enkätstudie¹⁴¹ bland 300 företag. På frågan "Vad krävs för att ditt företag ska överväga att anställa personer med funktionsnedsättning nästa gång ni ska rekrytera?" blev de vanligaste svaren:

1. Vi kan anställa funktionshindrade om kompetensen är rätt (23)
2. Ekonomiskt stöd för nödvändig anpassning av arbetsplatsen (17)
3. Att först ha arbetsprövning och/eller praktik (14)
4. Ekonomiskt stöd, exempelvis lönesubvention, skattereduktion (14)
5. Hjälp att hitta en person med rätt kompetens för jobbet (12)

499. KOMMENTAR

- Det stöd som arbetsgivarna efterfrågar finns redan att tillgå i Sverige. Arbetsgivarnas brist på kunskap om dessa stödinsatser måste avhjälpas!
- Ska riktade insatser till arbetsgivare och människor med funktionsnedsättning ha framgång, måste även negativa attityder om arbetstagare med funktionsnedsättning bland arbetsmarknadens parter, inom rättsväsendet, bland människor med funktionsnedsättning och i samhället i övrigt ändras.

Bristande generell tillgänglighet medför arbetslöshet

500. Diskrimineringslagen ställer krav på arbetsgivare att vidta skäliga anpassningsåtgärder. Denna skyldighet gäller dock först när beslut om praktik eller arbete redan fattats.

501. KOMMENTAR

- Ska människor med funktionsnedsättning kunna inkluderas i samhället, kunna välja arbete på lika villkor som andra och få jobb på den öppna arbetsmarknaden måste samhället i stort bli mer tillgängligt. Perspektivet människor med funktionsnedsättning tänkas in i alla sammanhang.
- Här hänvisas särskilt till rättsfallet under artikel 27 1.a punkten 473. Där underlåtenheten att beakta perspektivet människor med funktionsnedsättning ledde till arbetslöshet.
- Underlåtenhet att vidta åtgärder för tillgänglighet måste lagstadgas som diskriminering!

Skadlig arbetsmiljö försvårar möjligheten att behålla arbete

502. För att människor ska kunna behålla sitt arbete samt kunna arbeta under sunda och trygga arbetsförhållanden måste riskfaktorer uppmärksammas i högre utsträckning. Dagens tillämpning av arbetsmiljölagen är exempelvis inriktad på att förebygga att anställda blir hörselskadade, men, det saknas riktvärden och gränsvärden för störande ljud, dvs. ljud som gör det svårt att höra vad andra säger eller som negativt påverkar minne och koncentration. Föreskrifterna om arbetsplatsens utformning saknar tydliga riktlinjer om allergirelaterade faktorer. Som exempel kan nämnas riktlinjer för användning av mattor och textilier.

¹⁴¹ Enkäten finns att läsa på Samhalls webbplats på http://www.samhall.se/templates/news_1668.asp

503. KOMMENTAR

- Riktvärden och gränsvärden för störande ljud måste tas fram. Föreskrifterna om arbetsplatsens utformning måste ses över. Det behövs tydligare vägledning om hur arbetsgivare kan skapa en arbetsplats för människor med olika funktionsnedsättningar. Forskning om orsaker till att arbetsskador uppkommer måste främjas.

Artikel 27 1. F Eget företagande

Regelverket

504. Det finns dels generella stöd till människor som vill starta egna företag, dels riktade stöd till människor som har funktionsnedsättning som vill starta egna företag. Då funktionshindersrörelsen inte har några synpunkter gällande dessa stöd hänvisas istället till regeringens rapport.

Statistiska jämförelser och forskningsresultat

505. Knappt var tionde sysselsatt är egen företagare, det gäller såväl i befolkningen totalt som bland människor med funktionsnedsättning. Bland människor med nedsatt arbetsförmåga är det än vanligare med egenföretagande. Både i befolkningen totalt och bland människor med funktionsnedsättning är en större andel män än kvinnor egna företagare.

506. KOMMENTAR

- Människor med funktionsnedsättning kan få stöd att starta egna företag. Vad gäller stöd att driva företag behöver dock regelverket kompletteras så merkostnader på grund av funktionsnedsättning kompenseras oavsett funktionsnedsättning. Hörselskadade, döva och dövblinda med egna företag får till stor del stå för sina tolkkostnader själva, vilket omöjliggör konkurrenskraft på lika villkor.

Artikel 27 1. G och H Anställning inom offentlig och privat sektor

507. Anställning i privat sektor dominerar bland såväl människor med som utan funktionsnedsättning. SCBs arbetskraftsundersökning från 2009 visar att inom kommunal sektor arbetar människor med funktionsnedsättning i högre grad än totalbefolkningen. Detta gäller särskilt bland människor med nedsatt arbetsförmåga. Inom statlig sektor arbetar dock människor med funktionsnedsättning i något lägre grad än människor utan funktionsnedsättning (4,9 procent jämfört med 5,3 procent).

Män arbetar i en betydligt högre grad än kvinnor inom privat sektor, medan mönstret är det motsatta inom kommunal sektor och landsting. Detta gäller både bland människor som har och inte har funktionsnedsättningar.

En större andel människor med funktionsnedsättning än människor utan funktionsnedsättning arbetar inom service, omsorg, försäljning, process/maskinoperatörs- och transportarbete samt inom yrken utan krav på särskild yrkesutbildning. En mindre andel människor med funktionsnedsättning, jämfört med andra återfinns inom chefs/ledningsarbeten samt inom yrken som kräver specialistkompetens eller kortare högskoleutbildning.

508. KOMMENTAR

- Hela den statliga sektorn bör uppmuntras att vara ett föredöme och i högre utsträckning anställa personer med funktionsnedsättning.

Artikel 27 1. J Arbete på den öppna och slutna arbetsmarknaden **Riktade insatser**

509. Det finns olika stöd för att underlätta anställning av människor med funktionsnedsättning på den öppna arbetsmarknaden. Som exempel kan nämnas lönebidrag, särskilt introduktions- och uppföljningsstöd (sious), samt utvecklings- och trygghetsanställning. Människor med funktionsnedsättning omfattas även av övriga, generella arbetsmarknadsinsatser exempelvis jobb- och utvecklingsgarantin. För mer information om olika insatser hänvisas till regeringens rapport.

510. KOMMENTAR

- Funktionshindersrörelsen välkomnar de riktade insatserna men anser att betydligt mer kan göras för att människor med funktionsnedsättning ska få arbete. Exempelvis måste tillgängligheten i hela samhället förbättras. Negativa attityder måste bekämpas för att de riktade insatserna ska få framgång.
- Eftersom utbildning ofta är en förutsättning för arbete måste praktisk möjlighet till utbildning finnas att tillgå. Betydande insatser måste vidtas, se artikel 24.

Daglig verksamhet

511. Enligt Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade har de som omfattas av lagen, det vill säga personer med utvecklingsstörning, autism eller autismliknande tillstånd samt de som har stora och bestående begåvningsmässiga funktionsnedsättningar efter hjärnskada i vuxen ålder, rätt till daglig verksamhet. En

512. Riksomfattande kartläggning visar att utbudet av aktiviteter i daglig verksamhet är stort. Kommunerna har dock svårigheter att finna verksamheter som passar varje person. Utmaningen ligger dels i att vidareutveckla innehåll och former i daglig verksamhet, dels att finna vägar till lönearbete. I mer än hälften av landets kommuner är det nästan ingen person som lämnar daglig verksamhet för ett lönearbete.¹⁴²

513. KOMMENTAR

- Särskilt riktade insatser måste skapas så att fler människor som får daglig verksamhet kan övergå till lönearbete.

Offentligt skyddat arbete, OSA

514. OSA syftar till att ge personer med nedsatt arbetsförmåga, möjlighet till anställning med rehabiliterande inslag. På sikt ska anställningen leda till ett arbete på den öppna arbetsmarknaden. Särskild hänsyn ska tas till tre grupper: personer med psykiska, intellektuella och neuropsykologiska funktionsnedsättningar samt personer med flera funktionsnedsättningar som tillsammans medför omfattande nedsättning av arbetsförmågan.

Samhall AB har till uppgift att genomföra detta arbetsmarknadspolitiska stöd. De arbeten som Samhall erbjuder ska vara anpassade efter den enskildes behov och förutsättningar. Arbetet som utförs ska vara meningsfullt, vilket innebär att de

¹⁴² Försäkringskassan, Diagnosmönster i förändring – nybeviljade förtidspensioner, sjukersättningar och aktivitetsersättningar 1971–2005, 2007

varor och tjänster som produceras ska säljas på marknaden. Arbetsförmedlingen har den exklusiva rätten att anvisa personer med funktionsnedsättning till skyddat arbete hos Samhall. Samhalls ansvar regleras av ett avtal mellan staten och Samhall. Riksrevisionen har granskat arbetsförmedlingens anvisning av stödet, Samhalls verksamhet samt regeringens sätt att styra verksamheten. Granskningen visar att såväl arbetsförmedlingen som Samhall följer sitt uppdrag. (Under år 2009 har 5,4 procent av anställda hos Samhall, 1029 personer, rekryterats av andra arbetsgivare. Målet var 5 procent) En brist som konstaterats är dock att kvinnornas övergång till annat arbete inte ökat samt att Samhall inte heller vidtagit åtgärder för att så ska ske. Granskningen visar att det finns utrymme för regeringen att höja målen för stödet.

515. KOMMENTAR

- Regeringen bör höja målnivåerna för samhalls verksamhet så fler personer med funktionsnedsättning får arbete på den öppna arbetsmarknaden.

Artikel 27 1. K Arbetslivsinriktad rehabilitering

516. Den arbetslivsinriktade rehabiliteringen är en angelägenhet för arbetsgivare, Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan. Av Rehabiliteringsrådets delbetänkande¹⁴³ från 2010 framgår att effekten av arbetsinriktad rehabilitering blir mest påtaglig när insatsen sätts in under sjukfrånvarons två första månader. Rapporten visar att majoriteten av dem som fått rehabilitering i ett tidigt stadium inte har någon sjukfrånvaro. Bland de som blivit sjukskrivna är det dock endast 10 procent som fått åtgärder inom ramen för den så kallade Rehabiliteringsgarantin. Rehabiliteringsrådet konstaterar på sid 13 att "Om det är bara 10 procent av de sjukskrivna som fått rehabilitering torde det finnas många som inte erhållit den hjälp som de borde fått."

- Kunskapen om vissa funktionsnedsättningar, kroniska sjukdomar och allergisjukdomar samt dess konsekvenser, lämpliga behandlingsmetoder och arbetsplatsåtgärder för återgång till arbete är ibland bristfällig bland handläggare. Detta försvårar återgång till arbete. Enligt de nya skärpta reglerna i sjukförsäkringen (vilka beskrivs under artikel 28) ska den enskildes arbetsförmåga prövas mot hela arbetsmarknaden efter den 181:a dagen av sjukskrivning. Bristen på kunskap om lämpliga rehabiliteringsinsatser och arbetsplatsåtgärder minskar möjligheten för den enskilde att kunna ta ett nytt arbete. I fall den enskilde inte tar ett arbete som erbjuds frantas denne sin sjukpenning. Detta oavsett om den enskilde fått rehabilitering eller inte.

517. KOMMENTAR

- Försäkringskassan måste säkerställa att en individuellt utformad rehabilitering alltid påbörjas inom 2 månader från sjukskrivningens första dag.
- Eftersom sjukskrivning ska ske på medicinska grunder vill funktionshindersrörelsen understryka att den medicinska rehabiliteringen måste komma först, innan man kan börja med arbetsinriktad rehabilitering.
- I fall den arbetsinriktade rehabiliteringen måste kompletteras med omskolning, fortbildning eller annan utbildning måste praktiska förutsättningar, inbegripet stöd till försörjning erbjudas utan väntetid.
- Samarbetet mellan Försäkringskassan, arbetsförmedling och aktörer på

¹⁴³ Rehabiliteringsrådets delbetänkande, SOU 2010:58, 2010

utbildningsområdet måste intensifieras så insatser för att enskilda ska kunna återgå i arbete tidigt kombineras alternativt följer på varandra utan dröjsmål.

- Kunskapen hos bland annat handläggare på Försäkringskassan måste höjas vad gäller konsekvenserna av olika funktionsnedsättningar, kroniska sjukdomar och allergisjukdomar samt lämpliga behandlingsmetoder.

Artikel 27 2. Slaveri och slavhandel

518. Den statliga utredningen (SOU 2004:71) om sexuell exploatering av barn och människohandel i Sverige framhåller att utanförskap, frånvaron av föräldrars tillsyn och skydd liksom förekomsten av övergrepp i barndomen medför ökad risk för att dras in i kommersiell, sexuell exploatering. Informationen i alternativrapporten om medborgerliga och politiska rättigheter, artiklarna 7, 8 och 23, visar att olika former av övergrepp är vanligare bland barn med funktionsnedsättning, och att föräldrar, särskilt föräldrar med intellektuella funktionsnedsättningar inte alltid får det stöd de behöver för att ge sina barn en trygg uppväxt. Det gör att människor med funktionsnedsättning och deras barn är en särskilt utsatt grupp som riskerar att bli utnyttjade för kommersiell sexuell exploatering. Senare statistiska underlag saknas. Under 2010 har dock media rapporterat att flera kvinnor med utvecklingsstörning uppmuntrats och slutligen tvingats sälja sexuella tjänster. För mer information och funktionshindersrörelsens rekommendationer på åtgärder som måste vidtas, se artikel 8 i alternativrapporten om medborgerliga och politiska rättigheter.

519. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Se till att underlåtenhet att vidta åtgärder för tillgänglighet lagstadgas som diskriminering.
- Komplettera regelverket så stöd kan erhållas relaterat till alla delar av arbetet.
- Utreda en mer lämplig ansvarsfördelning och samordning för hjälpmedel och personellt stöd relaterade till alla delar av livet.
- Skapa ett telefonnummer för all information om möjliga arbetsmarknadsinsatser.
- Genomföra informationsinsatser i syfte att som kan öka kunskapen om mångfalden mellan människor med funktionsnedsättning samt de stödinsatser samhället kan erbjuda. Sådana informationskampanjer måste genomföras i nära samarbete med funktionshindersrörelsen och arbetsmarknadens parter.
- Verka för att fler personer med funktionsnedsättning får anställning hos statliga arbetsgivare.
- Se till att även människor som ingår i personkrets 3 i Lagen om särskilt stöd och service till vissa funktionshindrade får rätt till daglig verksamhet.

Artikel 28 Tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet

Artikel 28 1 Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Regelverket

520. Den som inte själv kan tillgodose sina behov eller kan få dem tillgodosedda på annat sätt, ska enligt Socialtjänstlagen ha rätt till bistånd av den kommunala socialnämnden för sin försörjning och för sin livsföring i övrigt.

Det finns även riktade insatser gällande ekonomiskt och socialt stöd till människor som har funktionsnedsättning. För mer information se artikel 28 2.c.

521. Diskrimineringslagen förbjuder diskriminering på grund av funktionsnedsättning i relation till boende och inom ramen för socialförsäkringssystemet.

522. Flera lagar gällande stöd och service till enskilda med funktionsnedsättning har en diskriminerande 65-årsgräns. Att få en funktionsnedsättning kan medföra höga merkostnader och hjälpbehov. För att kompensera dessa kan enskilda bland annat få bilstöd, handikappersättning, arbetstekniska hjälpmedel och personlig assistans. En person som får sin funktionsnedsättning efter 65 år kan dock inte beviljas dessa stöd.

523. KOMMENTAR

- Sverige har, i grunden, ett bra regelverk gällande socialt och ekonomiskt stöd till enskilda. Det finns dock brister i den praktiska tillämpningen av lagarna, se artikel 28, avsnitt 2a, b och c.
- Samtliga 65-års-gränser inom socialtjänsten och socialförsäkringssystemet måste tas bort. Behov och inte ålder ska vara avgörande för om en stödform/insats ska beviljas.

Statistiska jämförelser och forskningsresultat

Den ekonomiska situationen

524. Av Socialstyrelsens levnadsnivåundersökning¹⁴⁴ bland 57 000 vuxna med psykisk funktionsnedsättning, utvecklingsstörning, autism eller rörelsehinder framgår att människor med funktionsnedsättning har betydligt sämre levnadsvillkor än genomsnittet. Deras ekonomi är sämre, utbildningsnivån lägre och förankringen på arbetsmarknaden svagare. Resultaten visar att personer med dessa funktionsnedsättningar ofta bara har en liten summa kvar att leva på när skatten dragits av från lön och bidrag. I genomsnitt var den disponibla inkomsten för undersökningsgruppen drygt 100 000 kronor per år. Genomsnittet för befolkningen totalt är 189 000 kronor.¹⁴⁵ Huvudsakligen beror de låga inkomsterna på att de flesta i gruppen försörjer sig genom sjuk- och aktivitetsersättning samt ekonomiskt bistånd. Endast 10 procent av deltagarna i undersökningen har arbete. En grupp som framhålls som särskilt utsatt är människor med psykiska funktionsnedsättningar i åldern 20 – 30 år vilka ofta lever på ekonomiskt bistånd.

Av Folkhälsoundersökningen¹⁴⁶ framgår att på grund av bristande service i vardagen är oro och ångest vanligare bland synskadade personer än hos övriga befolkningen.

¹⁴⁴ Socialstyrelsen, Alltjämt ojämlikt - Levnadsförhållanden för vissa personer med funktionsnedsättning

¹⁴⁵ Statistiska Centralbyrån, Hushållens ekonomi, 2008

¹⁴⁶ Folkhälsoinstitutets folkhälsoenkät 2005

Begränsningar i nyttjandegraden av dessa stödinsatser bygger oftast på tjänstemannens bedömningar och inte den enskildes behov och önskan.

525. KOMMENTAR

- Att inte ha råd att leva som alla andra får sociala konsekvenser. Dålig ekonomi påverkar en rad livsområden som hälsa, boende och fritid.
- Att inte få nödvändigt stöd för sin dagliga livsföring skapar onödigt ohälsa. För förslag på åtgärder, se punkten 530 nedan samt artikel 19, punkterna 312-318.

Boende och hemlöshet

Boendesituationen för personer med astma eller allergi

526. Miljöbalken föreskriver att fastighetsägaren har det yttersta ansvaret för att fastigheten är i ett sådant skick att den inte skapar ohälsa. I en miljöundersökning uppger 18procent att de har någon form av tecken på fuktskada i hemmet. 7procent¹⁴⁷ uppger att de får besvär av inomhusmiljön i bostaden. I en del fall tar det så lång tid för miljökontorens handläggning att personer måste flytta för att de blir så sjuka att de inte kan bo kvar i väntan på att åtgärder ska bli gjorda i inomhusmiljön.

Boendesituationen för elöverkänsliga

527. Elöverkänsligas förbund genomförde en undersökning bland sina medlemmar våren 2005. Undersökningen visar att 36 procent av förbundets medlemmar tvingats lämna sina hem på grund av elektromagnetiska strålningar och för att de inte kunde få ekonomiskt stöd till att få sina bostäder elsanerade.¹⁴⁸ Någon senare undersökning har inte gjorts, men, problemet med brist på möjlighet att få sitt boende elsanerat kvarstår. Förbundet får samtal från elöverkänsliga personer som tvingas bo i tält och kojor utan tillgång till rent vatten eller under drägliga levnadsvillkor.

528. KOMMENTAR

- Miljöbalken och tillhörande föreskrifter måste kompletteras för att bättre möjliggöra kvarboende för personer med olika former av överkänslighet. (se vidare artikel 9).
- Särskilda stödinsatser måste vidtas för de grupper av människor med funktionsnedsättning som är eller löper risk att bli hemlösa. Till exempel måste elöverkänsliga få ekonomiskt stöd att elsanera sina bostäder.
- Det behöver skapas lågstrålande områden som en tillfällig lösning vid akut evakuering och rehabilitering av elöverkänsliga.

Artikel 28 2. A Fattigdom

529. Personer med omfattande funktionsnedsättningar har ofta de lägsta ersättningarna i sjukförsäkringen eftersom de inte haft några arbetsinkomster. De är hänvisade till garantiersättningen i socialförsäkringen. 2009 var denna högst 102 720 kronor per år, alltså 8 650 kronor per månad. Samtidigt är hyrorna för boenden med särskild service enligt LSS mycket höga. Orsakerna till de höga hyrorna är att kommunerna som arrangerar dessa boenden även tar ut kostnader för sådant som kommunerna

¹⁴⁷ Miljöhälsorapport 2009 (Socialstyrelsen och Karolinska Institutet)

¹⁴⁸ Boverkets anvisningar "Boverket Handbok BAB". Under punkt 6.7.11 sägs: "Bidrag lämnas inte för elsanering". Man hänvisar till ett yttrande av Socialstyrelsen av den 21 november 1991 (32-8200/91) och en rapport (dnr 32-9581/95) samt ett regeringsbeslut 1992-11-19, dnr 92/7724J

kostnadsfritt ska tillhandahålla. I propositionen om LSS framgår att människor inte ska ha merkostnader på grund av sina funktionsnedsättningar. Denna princip blir ofta satt ur spel då kommunerna tar ut extra hyra för den service människor inom de särskilda boendena blivit beviljade. Låg inkomst tillsammans med hög hyra leder till att människor med omfattande funktionsnedsättning ofta lever i fattigdom.

530. KOMMENTAR

- De som bedöms ha så omfattande funktionsnedsättningar så de inte kan förvärvsarbeta är få. Det är både otryggt och ologiskt att individer som inte alls har möjlighet att delta i arbetslivet har ett ekonomiskt stöd som är uppbyggt som en försäkring mot tillfälliga avbrott i arbetslivet.

Artikel 28 2. B Trygghetssystem

Indragen sjukpeng

531. År 2008 infördes nya regler inom socialförsäkringssystemet. Den största förändringen är att det har införts en borte tidsgräns för hur länge Försäkringskassan ska betala ut sjukpenning. Tidigare fanns inga tidsgränser. För vanlig sjukpenning är tidsgränsen nu 364 dagar under en sammanhängande period av 450 dagar, eller 15 månader. Under dessa dagar ska Försäkringskassan vid fastställda tidpunkter utvärdera om den sjukskrivne kan återgå i arbete. Det finns undantagsvis möjligheter att förlänga tiden man har sjukpenning. När antalet dagar med sjukpenning har tagit slut för en person, eller om sjuk- eller aktivitetsersättningen har avslutats, påbörjas en process för att återgå till arbete.

De som inte har ett arbete att återgå till kan medverka i ett arbetsmarknadspolitiskt program som Arbetsförmedlingen ansvarar för, kallat arbetslivsintroduktion. Programmet varar i maximalt tre månader och syftar till att ge extra stöd till personer som varit borta från arbetsmarknaden under en längre tid.

De nya reglerna medförde att 17 850 personer utförsäkrades i början av 2010. Av dessa lämnade 14 700, (drygt 80 procent), helt sjukförsäkringen. Av dessa hade 48 procent funktionsnedsättning. 12 700 personer påbörjade arbetslivsintroduktionen hos Arbetsförmedlingen. En dryg tredjedel av dem som utförsäkrades vid årsskiftet har nu, ca 6 månader senare, sökt sig tillbaka till sjukförsäkringen. Tre månader från utförsäkringen måste gå innan en ny sjukförsäkring kan ta vid, vilket gör att de berörda hamnar i en mycket osäker situation.

532. Media har rapporterat åtskilliga fall där människor med svåra funktionsnedsättningar blivit utförsäkrade och inte längre klarar sin dagliga livsföring. Media har även rapporterat flera fall då enskilda individer med psykiska funktionsnedsättningar inte klarat den ökade oron och därför begått självmord. September 2010 står 23,2 procent eller totalt 3 925 personer rapporterade som inskrivna i Arbetsförmedlingen utan aktivitetsstöd.

533. De nya reglerna i sjukförsäkringen har även drabbat människor med kroniska sjukdomar, allergisjukdomar och gravare hörselnedsättning eftersom de har försvårat möjligheten för enskilda att behålla ett jobb på halv- eller deltid med ersättning från sjukförsäkring resterande tid. Reglerna drabbar dem som inte får tillgång till nödvändiga arbetsplatsåtgärder eller arbetslivsinriktad rehabilitering. Brist på sådana stöd försvårar avsevärt återgång till arbete. Brist på flexibilitet i systemet, exempelvis

Brist på möjlighet för den enskilde att själv avgöra i vilken utsträckning hon eller han kan arbeta har även tvingat enskilda att arbeta exempelvis 50 istället för 60 procent av heltid. Denna brist på flexibilitet ger den enskilde en sämre ekonomisk situation.

534. KOMMENTAR

- Socialförsäkringen måste ge skydd mot ekonomiskt obestånd för den som inte får ett arbete på grund av sin sjukdom eller funktionsnedsättning. Den enskildes försörjning ska aldrig äventyras för att arbetstillfällen saknas eller för att rehabiliterande insatser är undermåliga eller uteblir. Den som drabbas av ohälsa ska inte drabbas av fattigdom, därför måste svenska socialförsäkringen utvecklas.

Artikel 28 2. C Ekonomiskt stöd för merkostnader

535. Människor med grav syn- eller hörselnedsättning har garanterad rätt till handikappersättning. Därutöver är handikappersättningen inte avgränsad till vilken funktionsnedsättning den enskilde har. Istället görs en individuell bedömning av varje persons hjälpbehov och merutgifter. Ett annat exempel på stöd är bilstödet.

536. KOMMENTAR

- Möjligheterna för enskilda att få ersättning för sina merkostnader är i grunden bra. Ersättningarnas utformning måste dock göras mer flexibel samt moderniseras för att bättre täcka de faktiska merkostnaderna.
- Ekonomiska ersättningar och stöd relaterade till merkostnader på grund av funktionsnedsättning ska inte avgöras av om personen har arbete. Så är fallet ofta när det gäller exempelvis bilstöd. Människor måste få ersättning för merkostnader oavsett sysselsättning och sysselsättningsgrad.

Artikel 28 2. E Pensionssystemet

537. Människor med funktionsnedsättning omfattas av samma pensionsregler som människor utan funktionsnedsättning. Pensionssystemet missgynnar dock många människor med funktionsnedsättning eftersom pensionen grundas på inkomst. Låga inkomster på grund av exempelvis arbetslöshet, deltid eller förtidspension/sjukersättning följer individen genom livet och pensionen blir därmed låg.

538. KOMMENTAR

- Människor med funktionsnedsättning som under sina yrkesverksamma år tvingats in i fattigdom, exempelvis som inte fått stöd att få ett arbete eller som tvingats avstå från att arbeta på grund av negativa attityder hos arbetsgivare, måste få skäliga levnadsvillkor efter pensioneringen. Kompletterande ersättningssystem i samband med pension måste övervägas.

539. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Tillsätta en utredning som ser över hela systemet för ekonomisk och social trygghet samt föreslår lösning på hur personer med funktionsnedsättningar kan komma ur den strukturella fattigdom som de nu befinner sig i. Utgångspunkter för en sådan utredning måste utarbetas i samråd med funktionshindersrörelsen.
- Ändra sjukförsäkringsreglerna så att människor med kroniska sjukdomar kan behålla sitt arbete och arbeta deltid (så mycket man klarar) med bibehållen ekonomisk kompensation för resten av tiden upp till heltid. Ta bort

65-årsgränserna inom socialförsäkringssystemet. Behov och inte ålder måste vara avgörande för om en stödform/insats ska beviljas.

Artikel 29 Deltagande i det politiska och offentliga livet

Artikel 29 A. Deltagande i det politiska livet

Regelverket

540. Alla svenska medborgare, oavsett funktionsförmåga har en grundlagsskyddad rätt att rösta och delta i den politiska processen.

Bristande tillgänglighet till vallokaler

541. Enligt Vallagen ska kommuner använda tillgängliga vallokaler. Vissa undantag får göras men endast i undantagsfall och då i samråd med länsstyrelsen. Vid sidan om vallagen finns även andra lagar som ställer krav på tillgänglighet i offentliga lokaler, se artikel 9.

542. I samband med valet 2010 undersökte nätverket Unga för tillgänglighet tillgängligheten i 77 vallokaler. Resultatet är nedslående och visar exempelvis att var fjärde undersökt vallokal inte var tillgänglig för rullstolsanvändare.

543. KOMMENTAR

- Underlåtenhet att vidta redan lagstadgade åtgärder för tillgänglighet måste lagstadgas som diskriminering.

Bristande tillgänglighet till information relaterad till val

544. En mycket stor del av det underlag som väljare kan fatta beslut på är muntlig. Till exempel muntliga politiska framföranden och debatter. Bristen på teckenspråkstolkning, skrivtolkning och textning av exempelvis TV-program gör att döva och hörselskadade ofta går miste om muntlig information som är viktig för att få information om vad olika partier och representanter tycker.

Den politiska information som sänds via TV kan inte heller bevistas av personer med elöverkänslighet. I samband med politiska debatter i riksdagen kan människor som är elöverkänsliga ringa ett särskilt telefonnummer och via den vägen lyssna på debatten. Den information som sänds via TV måste dock den elöverkänslige helt avstå från.

545. KOMMENTAR

- Användning av nödvändig informations- och kommunikationsteknik för att göra möten tillgängliga även för människor med funktionsnedsättning måste främjas.
- Tillgången till skriv- och teckenspråkstolkare måste underlättas.
- Myndigheten för radio och TV, måste skyndsamt använda Radio och TV lagen. (se vidare artikel 21) Teknik för att göra medieutbudet mer tillgängligt, exempelvis genom textning, syntolkning, textuppläsning osv finns redan och måste användas.
- Alternativa lösningar att ta del av politisk debatt och information via TV måste utvecklas.

Hemlig röstning

546. Personer med läs- och skrivsvårigheter kan idag inte utnyttja sin rätt till personval med bibehållen valhemlighet. Människor med exempelvis synnedsättning kan få valsedlarna med information på punktskrift eller i större stil vilket gör att den enskilde själv kan välja vilken valsedel hon eller han vill använda/vilket parti hon eller han vill rösta på. Med rådande system är det dock inte möjligt för en person med läs- och skrivsvårigheter att göra ett personval utan att be någon om hjälp.

547. KOMMENTAR

- Det finns flera tillvägagångssätt där även personer med läs- och skrivsvårigheter kan personrösta med bibehållen valhemlighet. Valmyndigheten måste därför i enlighet med artikel 29 punkten 1 snarast säkerställa hemlig röstning även för människor med läs- och skrivsvårigheter.
- Valmyndigheten måste enligt artikel 4 punkten 3 samråda med berörda funktionshindersorganisationer så tillfredsställande lösningar hittas.

Artikel 29 B. Deltagande i landets offentliga och politiska liv

Deltagande i politiska partier

548. Som framgår av vår alternativa rapport om medborgerliga och politiska rättigheter, artikel 25 är deltagandet i politiska partier lägre bland människor med funktionsnedsättning än bland befolkningen totalt. Inget parti har ännu visat intresse av att kvotera in personer med funktionsnedsättningar i sitt partiarbete. Teoretiskt skulle då cirka 15 procent av ett partis medlemmar ha egna funktionsnedsättningar. Men så är det inte idag. Orsaker är otillgänglighet till den fysiska miljön, till information och attitydfrågor. Brist på färdtjänst, ledsagning, tolkar och assistans är andra orsaker till att personer med funktionsnedsättningar drar sig för att engagera sig i politiska frågor. (se punkten 550-551)

549. KOMMENTAR

- Politiska partier måste uppmuntras att engagera människor med funktionsnedsättning samt få kunskap om hur de kan, göra sin verksamhet och information tillgänglig för människor med olika funktionsnedsättningar.

Deltagande i den lokala demokratin

550. Enligt Kommunallagen¹⁴⁹ ska kommuner och landsting verka för att förtroendevalda med funktionsnedsättning kan delta i handläggningen av ärenden på samma sätt som andra förtroendevalda. 2006 fick Handisam i uppdrag att undersöka om bestämmelsen lett till att tillgängligheten i det politiska livet i kommuner och landsting förbättrats. Redovisningen visade att endast två tredjedelar av förtroendevalda i kommun- och landstingsfullmäktige ansåg att personer med funktionsnedsättning blir jämlikt behandlade i sitt arbete. Ungefär hälften av de förtroendevalda ansåg att åtgärder för att förbättra tillgängligheten uppmärksammas vid planering av verksamheten. En femtedel uppgav att de inte alls eller bara för vissa handlingar kan få dem i önskat alternativt format. Endast fyra av tio kommuner och åtta av tio landsting hade podier som kan nås av förtroendevalda som använder rullstol. Glädjande nog uppgav 93 procent av kommunerna/landstingen att de har hörselteknisk utrustning i rummet där fullmäktige sammanträder.

¹⁴⁹ Kommunallagen, SFS 1991:900, 4 kap 33§

551. KOMMENTAR

- Alla offentliga aktörer måste säkerställa att nödvändig utrustning finns för att kunna göra politiska debatter och beslutsunderlag tillgängliga för människor med olika funktionsnedsättningar.
- Offentliga aktörer måste åläggas att upprätta rutiner för att kunna tillgängliggöra sin information för alla människor oberoende av funktionsnedsättning.
- Befintlig teknik måste användas.
- Användning av teckenspråk och skrivtolkning måste inkluderas i den så kallade ansvars- och finansieringsprincipen och bli en naturlig del av tillgänglighetsarbetet.
- Underlåtenhet att vidta åtgärder för tillgänglighet måste lagstadgas som diskriminering.

Möjligheter att ta sig till och från möten

552. Något som framgår av alternativrapporten om medborgerliga och politiska rättigheter, artikel 25, är svårigheten för politiker med funktionsnedsättning att ta sig till och från möten. Det gäller särskilt dem som är beroende av färdtjänst. Kommuner och landsting som är ansvariga för färdtjänsten har vidtagit flera åtgärder för att minska kostnaderna inom färdtjänsten. Bland annat förekommer begränsningar i tilldelningen av resor och det är vanligt med samåkning. Detta ställer krav på att resenären förbeställer och prioriterar bland sina resor. Resultatet blir att resenären i mindre utsträckning själv kan bestämma hämtningstid.

Flera förtroendevalda som är beroende av färdtjänst uppger att reglerna för färdtjänsten har gjort det svårare att utöva förtroendeuppdragen. Partipolitiskt engagemang och kommunala förtroendeuppdrag är ofta förknippade med många resor. I fall politiska uppdrag omfattar utlandsvistelser är det ofta inte möjligt för människor i behov av tolk eller ledsagare att delta då sådant personligt stöd inte beviljas för utlandsvistelser. För mer information, kommentarer och rekommendationer om personlig rörlighet, se artikel 20.

Föreningsfriheten

553. Människor med funktionsnedsättning har lika rätt att starta och engagera sig i föreningar som människor utan funktionsnedsättning. Det finns inte heller några inskränkningar i gällande lagar i Sverige när det gäller föreningsfriheten. Däremot leder bristande tillgänglighet till föreningslokaler, verksamhet och information till att människor med funktionsnedsättning inte kan engagera sig i föreningslivet på lika villkor.

554. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Komplettera regelverket gällande offentlig sektors ansvar att göra sin information och kommunikation tillgänglig för människor med funktionsnedsättning.
- Säkerställa att även människor med läs- och skrivsvårigheter kan göra personval med hemlig röstning.
- Se till att underlåtenhet att vidta åtgärder för tillgänglighet lagstadgas som diskriminering.

Artikel 30 Deltagande i kulturliv, rekreation, fritidsverksamhet och idrott

Artikel 30 1. Deltagande i kulturlivet

Regelverket

555. Människor med funktionsnedsättning har lika rätt att delta i och utöva kultur som andra. Diskrimineringslagen förbjuder diskriminering på kulturområdet. Bristande tillgänglighet och brist på exempelvis ledsagare inskränker dock enskildas faktiska möjlighet att delta i kulturlivet. Regelverket om tillgänglighet beskrivs under artikel 9. Regelverket om ledsagning, personell assistans och tolkning beskrivs under artikel 19.

Statens kulturråd har ett samlat ansvar, ett sektorsansvar att tillgängliggöra kulturlivet för människor med funktionsnedsättningar.

556. KOMMENTAR

- De insatser som Statens kulturråd genomför är mycket viktiga för att tillgängligheten till kulturlivet ska öka. Mycket återstår dock fortfarande att göra innan människor med funktionsnedsättning kan utöva och delta i kulturella verksamheter på lika villkor som andra.

Statistiska jämförelser och forskningsresultat

557. En tredjedel av tillfrågade personer med dövblindhet uppger att de aldrig deltar i fritidsaktiviteter utanför hemmet eftersom deras funktionsnedsättningar försvårar för dem att göra det.¹⁵⁰

- Människor som omfattas av LSS deltar i mindre utsträckning i kultur- och nöjeslivet samt motions- och friluftslivet jämfört med befolkningen i övrigt.
- Personer med insatser enligt SoL är än mindre aktiva inom de undersökta fritidsaktiviteterna än de med insatser enligt LSS. Dålig ekonomi och bristande tillgänglighet framhålls som orsaker till att personer med funktionsnedsättning mer sällan deltar i kultur- och nöjeslivet, gör färre semesterresor och har sämre tillgång till dator än befolkningen i övrigt. Även brukarnas bristande inflytande över de insatser som ges framhålls som en orsak.¹⁵¹
- Kulturaktiviteterna avtar med ökande grad av rörelsenedsättning. personer med svårare rörelsehinder går mycket sällan på teater, konsert, museer eller bio jämfört med människor utan nedsatt rörelseförmåga. det är också mindre vanligt bland människor med rörelsenedsättning att besöka bibliotek, delta i gudstjänst och att läsa böcker. För musikutövande råder endast små skillnader.¹⁵²

Artikel 30 1. A Tillgång till kulturella produkter

558. Tal- och punktskriftsbiblioteket (TPB) och Centrum för lättläst (CLL) arbetar med att tillgängliggöra litteratur, tidskrifter och nyheter.

559. KOMMENTAR

- Det finns goda möjligheter att få kulturella produkter, i synnerhet böcker och andra tryckta material, i tillgängliga format. Som framgår under artikel 26 brister

¹⁵⁰ Handus levnadsnivåundersökning för dövblinda, 2007

¹⁵¹ Socialstyrelsen, Alltjämt ojämlik, - levnadsvillkor för vissa personer med funktionsnedsättning, 2010

¹⁵² Statens kulturråd, nya kulturvanor, kulturen i siffror, 2008

det dock i hjälpmedelstilldelningen vilket avsevärt försvårar möjligheten att ta del av de tillgängliga kulturella produkterna. Böcker producerade i elektroniska format kräver nödvändig teknisk utrustning.

- Skönlitteratur på teckenspråk är mycket bristfälligt och måste produceras i högre utsträckning.

Artikel 30 1. B Tillgång till TV, bio och andra kulturella verksamheter TV-program i tillgängligt format

560. En sammanställning av programbolagens årsredovisningar visar att det i dag (i alla kanaler) saknas:

- en kvalitativt bra direkttextning/simultantextning
- textning av regionala nyhetsprogram
- textning på webben (SVT Play, TV4 Play m fl).

Kvantiteten textade program har ökat, men, mycket återstår att göra.

Filmer på bio

561. År 2009 försågs cirka tio nya svenska filmer av 30 med text i en till två filmkopior för visning på biografer ute i landet. Det är således endast ett begränsat utbud av textade svenska filmer som visas. Filmerna visas därtill ofta dagtid vilket gör det svårt för människor som arbetar, studerar eller har annan dagssyssla att se dessa filmer. De digitala biografernas frammarsch sägs driva på utvecklingen att visa textade filmer i större utsträckning och samtidigt på biografer, men utvecklingen går långsamt.

Scenkonst i tillgängligt format

562. Statens kulturråds enkätundersökning bland regionala kulturinstitutioner, fria teatergrupper och arrangerande musikföreningar visar att:

- Bara hälften av de svarande hade en fungerande teleslinga eller motsvarande.
- Textad teater förekommer endast i mycket liten utsträckning, främst hos statsteatrarna i Göteborg och Stockholm samt på Dramaten.
- Muséer saknar ofta skriftlig information om sina utställningar. Detta försvårar avsevärt möjligheten för personer som inte kan ta del av en muntlig presentation att ta del av utställningen eller verksamheten. Ibland finns kortfattad skriftlig information, men, detta ger inte besökarna samma information som de som kan ta del av en guidad visning.
- Trots att finska är ett av Sveriges minoritetsspråk framgår av en studie bland finsk- svenska synskadeföreningens distrikt att i nio av 15 distrikt finns inte syntolkningshjälp att få på finska för teater, film och andra kulturevenemang.

563. KOMMENTAR

- Tillgången till TV-program, film, teater och annan kulturell verksamhet i tillgänglig form (textning, frånvaro av störande bakgrundsljud) och tolkning (skrivtolkning och svenskt teckenspråk) samt fungerande teleslingor är mycket otillräcklig.
- Teknik för att göra medieutbudet mer tillgängligt, exempelvis genom textning, syntolkning, textuppläsning och så vidare finns redan och måste användas.
- Betydligt större andel TV-program måste teckenspråkstolkas. Detta gäller såväl

program för vuxna som för barn. Sändningstiden för de program som sänds direkt på svenskt teckenspråk måste också öka.

- System för videoguide i mobil eller display som enskilda kan låna med sig för guidning på teckenspråk på olika utställningar och museer behöver införas. Tekniken finns bland annat i Finland.

Artikel 30 1. C Fysisk tillgänglighet till kulturinstitutioner

564. Av Kulturrådets enkät¹⁵³ framkommer att:

- Hälften av kulturinstitutionerna uppger att en rullstolsburen besökare på egen hand kan använda de publika delarna av lokalerna så som entré, toalett och salong. En fjärdedel av dessa uppger att lokalerna endast delvis är anpassade.
- En tredjedel av kulturinstitutionerna uppger att de har någon form av taktil- eller kontrastmarkering i de publika delarna av lokalen.
- Hälften av institutionerna har en fungerande teleslinga eller motsvarande i de publika delarna av lokalerna.
- En tiondel av institutionerna uppger att de tagit fram rutiner för hur personalen kan besvara förfrågningar via bild- eller texttelefoni.
- Två tredjedelar svarade att delar av personalen vid institutionerna fått utbildning om tillgänglighet eller bemötande av personer med funktionsnedsättningar.
- Fyra av tio institutioner uppger att de vanligaste anledningarna till att de inte genomfört tillgänglighetsarbete är ekonomiska och personella resursbrister.
- En tredjedel av institutionerna uppger att de saknar kunskaper om vad som behöver göras. En av sex institutioner svarar att frågan om tillgänglighet inte prioriteras av ledningen eller huvudmannen. Många upplever att de inte har tillräckligt tydliga mål och uppdrag från sina respektive huvudmän. Man efterfrågar riktlinjer och handlingsplaner som stödjer och legitimerar arbetet och de resurser som tas i anspråk.

565. KOMMENTAR

- I Sverige finns redan lagar som syftar till att göra publika lokaler tillgängliga för människor med funktionsnedsättning. Underlåtenhet att vidta redan lagstadgade åtgärder för tillgänglighet måste lagstadgas som diskriminering.
- Tydligare riktlinjer för hur kultur och fritidsverksamhet kan bli tillgängliga för en mångfald av människor med funktionsnedsättningar måste skapas.
- För människor med astma och allergi kan andra besökares användning av starka parfymer eller tobakslukt försvåra och till och med omöjliggöra besök på kulturinstitutioner. Informationsinsatser om detta måste därför vidtas.

Artikel 30 2. Kulturellt utövande

566. Statens kulturråd konstaterar att det dessvärre är alldeles för vanligt att artister med funktionsnedsättningar inte kommer in på utbildningar, på arenor och på scener. Alldeles för få scenkonstnärliga utbildningar är tillgängliga för människor med funktionsnedsättningar. Det saknas också scenkonstnärlig utbildning för teckenspråkiga. Men, det finns exempel på att det håller på att förändras.

153 Statens kulturråd, Uppföljning av enkät om tillgängligheten till kulturlivet, 2009

Teaterhögskolan i Stockholm planerar en teaterutbildning för döva. Tre rullstolsburna söker in på scenkonstutbildning i Göteborg, för att nämna några.¹⁵⁴

567. KOMMENTAR

- Kulturellt utövande bland människor med funktionsnedsättning måste både uppmuntras och möjliggöras. Detta både på professionell- och amatörnivå. Det är viktigt att inte glömma de små grupperna, som dövblinda och döva med utvecklingsstörning, vilka också måste få möjlighet att utöva kulturell verksamhet.

Artikel 30 3. Immaterialrättsliga bestämmelser

568. Alla litterära verk är enligt svensk lag¹⁵⁵ skyddade mot kopiering och olaga användande i upp till 70 år efter upphovsmannens död.

Undantag får dock göras för att tillgängliggöra verken för människor med funktionsnedsättning.

Artikel 30 4. Dövkulturen

569. Dövkulturen är en livsform vars förutsättning är teckenspråk. Dövkultur är de erfarenheter, kunskaper, värderingar och normer som genom teckenspråket blir gemensamma för dövgruppen.

570. KOMMENTAR

- I Sverige är döva välorganiserade i många olika aktiviteter; idrottsföreningar, husvagnsklubb, bridgeklubbar, hundklubbar, döva homosexuella med mera.
- Döva i alla åldrar, oavsett kön, ursprung, sexuell läggning eller sysselsättning måste få möjlighet att lära sig och att använda teckenspråket.
- Alla döva måste få information om samt uppmuntras att delta i dövkulturen.
- Alla döva, men även andra grupper av människor med funktionsnedsättning som har en gemensam kultur, måste få praktisk möjlighet att utöva sin kultur så en känsla av gemenskap, tillhörighet och identitet främjas.

Artikel 30 5. Främjande av deltagande i sport och kulturlivet **Idrottslektioner i skolan**

571. Skolinspektionen genomförde våren 2010 oanmälda besök i 172 skolor i 64 kommuner för att granska ämnet idrott och hälsa. Skolinspektionen fann att två procent av eleverna var befriade helt eller delvis från skolidrotten. Skolinspektionen konstaterar att det är en oväntat hög siffra eftersom möjligheten till befrielse är starkt begränsad i skollagen. Av tillsynen¹⁵⁶ framgår att det inte fanns skillnader mellan pojkar och flickor. Orsakerna till befrielsen framgår dock inte.

Funktionshindersrörelsens erfarenheter säger oss dock att en stor del av de elever som befriats från skolidrotten med största sannolikhet har någon form av funktionsnedsättning. En grundbult i den svenska skolan är att alla elever ska kunna

¹⁵⁴ Statens kulturråd, Kulturrådet – en lägesrapport, Inledningsanförande av Benny Marcel, Öppen utfrågning i riksdagen om Funktionshindrade och scenrummet 12 november 2009

¹⁵⁵ lag (SFS 1960:729) Om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk

¹⁵⁶ Skolinspektionen, Mycket idrott och lite hälsa, Skolinspektionens rapport från den flygande tillsynen i idrott och hälsa, 2010, sid 4

delta efter sin förmåga och att skolan så långt som möjligt ska anpassa undervisningen till elevernas olika förutsättningar. Innan en elev befrias från att delta i ett ämne ska skolan försöka hitta andra möjligheter att anpassa undervisningen. Bredden i kursplanen för idrott och hälsa ska ge möjligheter till anpassning för att möta alla elevers förutsättningar och behov. Tillsynen visar dock att lektioner inte alltid anpassas på så sätt kursplanen föreskriver.

572. KOMMENTAR

- Om undervisningen utformas så ensidigt som tillsynen visar försvåras möjligheterna till anpassning av idrottslektioner.
- Huvudprincipen måste vara att elever med funktionsnedsättning inte ska kunna tvingas avstå från idrottslektioner enbart på grund av att de har en funktionsnedsättning.
- Idrottslärare måste uppmuntras att utforma sina lektioner efter en mångfald av elever. I fall elever inte kan delta på grund av sin funktionsnedsättning måste alternativa arrangemang tas fram.
- Goda exempel där idrottslig verksamhet fungerar för elever med olika funktionsförmåga behöver kontinuerligt uppdateras och spridas så idrottslärare kan få tips på hur de kan utforma sina lektioner.

Hjälpmedel relaterade till idrotts- och fritidsaktiviteter

573. Det är svårt att få hjälpmedel och tolkning till fritidsaktiviteter. Landstingen prioriterar fritid lågt inom vardagstolkningen, vilket framgår i landstingens fastställda prioriteringsordningar och omnämns även i Socialstyrelsens rapport Begreppet vardagstolkning. Om landstingens ansvar för tolk till döva, dövblinda och hörselskadade (2008).

Artikel 30 5. D Fritid och lek för barn

574. Av Konsumentverkets marknadskontroll¹⁵⁷ av lekplatser, från 2008, framgår att det finns flera brister i tillgänglighet och användbarhet:

- Många lekplatser har ett underlag (ofta sand och gräs) som gör det svårt att förflytta sig med rullstol och svårt att ta sig fram till lekredskapen.
- Många lekplatser saknar tydliga ledstråk och orienteringspunkter.
- Lekredskapen är ofta utformade för barn som har fullgod rörelseförmåga.

575. KOMMENTAR

- Tillvägagångssätt att öka tillgängligheten till lekplatser måste utvecklas.

576. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Öka tillgången till TV-program, film, teater och annan kulturell verksamhet i tillgänglig form (textning, frånvaro av störande bakgrundsljud) och tolkning (skrivtolkning och teckenspråkstolkning)
- Ta fram tydligare riktlinjer för hur kulturinstitutioner kan göras tillgängliga för en mångfald av människor med funktionsnedsättning.
- Se till att underlåtenhet att vidta åtgärder för tillgänglighet lagstadgas som diskriminering.

¹⁵⁷ Konsumentverket, Marknadskontroll av lekplatser, rapport 2008:15, 2008

- Se till att lärarutbildningen för idrottslärare utvecklas så att den allmänna kunskapen om undervisning i heterogena grupper där elever kan ha någon typ av funktionsnedsättning stärks.

Artikel 31 Insamling av statistik och information

577. I Sverige bedrivs omfattande insamling av statistik och information. Vid en jämförelse av den information och de statistiska underlag som fanns att tillgå vid framtagningen av de två tidigare alternativa rapporterna om ekonomiska, sociala, kulturella respektive medborgerliga och politiska rättigheter kan konstateras att det nu finns mer uppdelad statistik att tillgå, särskilt vad gäller kön och ålder. (Detta gäller dock inte statistik gällande barn med funktionsnedsättning).

Utvecklingen går således åt rätt håll men vi vill trots det åter framhålla vikten av att statistiska underlag alltid bryts ned på flera grunder, särskilt vad gäller förekomst av funktionsnedsättning, ålder och kön. Men även vad gäller exempelvis etnicitet, religionstillhörighet och sexuell läggning. Detta för att förekomst av flerfaldig diskriminering ska kunna identifieras. För att kunna mäta utveckling är det av central betydelse att upprepade/jämförbara studier relaterade till samtliga rättighetsområden görs med jämna mellanrum. Detta gäller såväl förändringar i regelverket, administration, praktiskt tillämpning av regelverket, samt resultatet av vidtagna åtgärder, det vill säga hur levnadsvillkor för människor med funktionsnedsättning påverkas. Funktionshindersorganisationerna har inga synpunkter på relaterat regelverk vad gäller sekretess, förbudet mot missbruk av personuppgifterna. Behandling av personuppgifter i ostrukturerat material med flera.

Vid framtagningen av denna rapport kan konstateras att det saknas fakta och statistiska underlag/jämförelser på flera områden. Här följer några exempel på områden där det behövs mer studier och forskning. Fördjupande beskrivning finns under respektive rättighetsartikel i denna rapport.

578. Exempel på områden som behöver kartläggas, studeras eller forskas om:

Artikel 6

- Generellt sett måste all statistik göras könsuppdelad. Forskning som inte direkt fokuserar på flickor, pojkar, kvinnor respektive män måste också beakta könsperspektivet.
- Könsrelaterad statistik när det gäller elever med funktionsnedsättning måste tas fram så eventuella skillnader mellan pojkars och flickors måluppfyllelse kan uppmärksammas och anledningar till eventuella skillnader identifieras.
- Hur upprepade lätt belastning påverkar kroppen. Eventuella skillnader hos kvinnor och män måste uppmärksammas.

Artikel 7

- Hur förskoleverksamheter tillmötesgår barn med olika funktionsnedsättningar, både vad gäller tillgänglighet, pedagogik och om den enskilda flickan eller pojken får tillräckligt stöd att utvecklas på bästa sätt.

Artikel 8

- Medias spegling av flickor, pojkar, kvinnor och män med olika

funktionsnedsättningar samt funktionshindersrelaterade aspekter. En sådan studie bör göras jämförbar med tidigare studier så att utvecklingstendenser kan konstateras.

Artikel 9

- Tillgängligheten till transportmedel för personer med astma, allergi och annan överkänslighet.
- Tillgängligheten till kommunikation relaterad till myndighetsutövning. (Den faktiska efterlevnaden av Förvaltningslagens bestämmelser om användning av tolk.)
- Tillgänglighet till IKT (IT) - i nästan alla sammanhang, som offentliga webbplatser, myndigheters e-tjänster, skolors och högskolors lär plattformar osv. Handisam lämnade nyligen en rapport till regeringen med förslag till uppföljning när det gäller e-inkludering. Där kommer en del av problematiken upp. Mer information finns på www.handisam.se/Tpl/NewsPage___121475.aspx

Artikel 10

- Orsaker och orsakssamband till att flickor, pojkar, kvinnor och män med funktionsnedsättning avlidit.
- Förekomsten av dödligt våld respektive självmord bland våldsutsatta med funktionsnedsättning.

Artikel 11

- Kvaliteten på kommunernas risk- och sårbarhetsanalys liksom kvalitén på planer för krisberedskap när det gäller människor med olika funktionsnedsättningar. Relaterade indikatorer för att löpande mäta utvecklingen måste därtill tas fram.
- Tillgängligheten vid utrymning hos alla offentliga aktörer/verksamheter samt i alla fastigheter dit allmänheten har tillträde.

Artikel 12

- Förekomst och innehåll/kvalitet på utbildningsinsatser för godemän och förvaltare gällande uppdrag och mångfald bland människor med psykiska, neuropsykiatriska och intellektuella funktionsnedsättningar.

Artikel 13

- Hur flickor, pojkar, kvinnor och män med funktionsnedsättning tas om hand i den del av rättsprocessen som polisen ansvarar för när det gäller hur, var och av vem människor med funktionsnedsättning förhörs.
- Den fysiska tillgängligheten i domstolarna. Samlad statistik saknas.
- Tillgängligheten till information relaterad till alla delar av domstolsprocessen samt i relation till olika roller i domstolsprocessen. (Samlad statistik saknas.)
- Den faktiska efterlevnaden av Förvaltningsprocesslagen och Rättegångsbalkens bestämmelser om att tolk ska användas vid behov. En sådan studie behöver även inkludera kvalitet på den tolkverksamhet som finns i relation till domstolsprocesser, exempelvis vad gäller flerspråkighet eller om ev. bristande kunskap hos tolkar om rättegångsförfarandet och där tillämpat språkbruk riskerar leda till försämrade möjligheter för enskilda.

Artikel 14

- Tillgängligheten för människor med olika funktionsnedsättningar inom kriminalvårdsanstalterna. En sådan kartläggning måste omfatta fysiska miljöer, verksamhet, information men även kommunikation såsom dövas möjlighet att kommunicera med vakter och andra intagna.

Artikel 15

- Översyn av formerna för att ge informerat samtycke. Inbegripet om enskilda får nödvändig information om behandlingen och dess konsekvenser för att kunna ge ett sådant samtycke

Artikel 16

- Orsaker till övergrepp samt hur sådana rapporteras och åtgärdas.
- Tillgängligheten till kommunala kvinno- och mansjourer. Både vad gäller information om jourerna, kommunikation med jourerna liksom den fysiska miljön i jourerna.
- Tillgängligheten till ideellt drivna jourer.
- Vilka krav kommunerna ställer på ideellt drivna mans- och kvinnojourer och hur stöd till och krav på ideellt drivna jourer följs upp.
- Förekomsten av alternativ till nuvarande jourer, däribland jourer som kan ta emot personer med särskilda behov så som utvecklingsstörning, hjärnskador, neuropsykiatriska och psykiska funktionsnedsättningar.
- Förekomst av rättsfria zoner, det vill säga situationer, platser och fall som inte anmäls trots att våld, övergrepp eller liknande förekommit.

Artikel 18

- Hur asylsökande med olika funktionsnedsättningar bemöts i de olika delarna av immigrationsförfarandet.
- Dövas faktiska tillgång till tolk i samband med migrationsförfarandet.
- Den faktiska möjligheten för kvinnor med funktionsnedsättning att ansöka om medborgarskap. Inbegripet orsaker till att kvinnan inte ansökt om medborgarskap i de fall hon önskar ansöka om sådant.

Artikel 19

- Den faktiska möjligheten för enskilda att välja sin assistans.
(Se även artikel 16)

Artikel 21

- Uppföljning av kommuners och landstings/regioners tillgänglighet till hemsidor. (Bör kunna jämföras med tidigare genomförda studier.)
- Användning av underlättande teknik hos kommuner och landsting/regioner. (Bör kunna jämföras med tidigare kartläggningar.)

Artikel 22

- Hur domstolarna bedömer fall om intrång i människors privatliv, frihetsberövande och tvångsmedicinering samt vilken självständighet domstolarna visar i förhållande till läkarna/psykiatrikerna. I en sådan analys måste även könsaspekten beaktas.

- Hur regelverket om sekretess följs i praktiken. Artikel 22 2.

Artikel 23

- Utbudet av tillgänglig och begriplig information och kvalitet på utbildningsmaterial om sex, samlevnad, graviditet, föräldraskap mm.
- Utbildningsinsatser och rådgivning gällande graviditet, föräldraskap sex och samlevnad relaterad till flickor, pojkar, män och kvinnor med olika funktionsnedsättningar.
- Tillgången till och kvalitet på de stödinsatser som erbjuds enskilda med funktionsnedsättning för att enskilda ska kunna ta hand om hem och familj. Relaterade indikatorer för att därefter följa utvecklingen måste också tas fram.
- Om anhöriga får lämpligt och tillräckligt stöd att vårda närstående med långvarig sjukdom eller funktionsnedsättning.

Artikel 24

- Indikatorer för att mäta utvecklingen vad gäller rekrytering, stöd och resultat för studenter med funktionsnedsättning vid eftergymnasiala utbildningar behöver tas fram.

Artikel 25

I Sverige finns många som upplever funktionsnedsättning på grund av tandvårdsskador. För att få mer information om orsaker, förekomst och konsekvenser behöver nedanstående åtgärder och statistiska underlag tas fram:

- System för att objektivt identifiera de som är eller riskerar att bli sjuka av metaller måste utvecklas.
- Kvalitetsregister för uppföljning av fyllningsbyte och andra relaterade behandlingar behöver skapas.
- Statistik behöver tas fram gällande:
 - antalet personer som fått tandimplantat samt vilka ämnen som ingår i dessa implantat
 - hur många som är sjuka av dentala material
 - hur många behandlas för avvikande reaktioner mot tandfyllningsmaterial –
 - antalet personer som får/fått fyllningar som innehåller kvicksilver, guld, titan och andra metaller.
- Forskning om metaller i tandfyllningsmaterial och dess påverkan eller interaktion med sköldkörteln, binjurebarken och leverns avgiftningssystem
- Forskning om vilka gener som är involverade i överkänslighet mot kvicksilver och/eller andra metaller.
- Forskning relaterad till psykiatri. Bristen på information om psykiatriens processer och resultat, förutom dödlighetsmätt, är påtaglig. De nationella kvalitetsregistren på psykiatriens område har fortfarande låga täckningsgrader och en låg kvalitet och går därmed inte att använda i ett nationellt utvärderingssammanhang. Patientregistret innehåller fortfarande endast information om läkarbesök, vilket begränsar användningen (80 procent av all psykiatrisk öppenvård utförs av andra personalkategorier).

- Socialstyrelsen har regeringens uppdrag att påskynda utvecklingen av grunddata och kvalitetsindikatorer m.m. Arbetet ska slutrapporteras i juni 2012.

Artikel 26

- Tillgången och kvalitén på befintlig habilitering och rehabilitering.
- Om habilitering och rehabilitering sätts in i ett tidigt stadium.

Artikel 27 1. C

- Faktiskt utövande av fackliga aktiviteter bland kvinnor och män med funktionsnedsättning.

Artikel 28

- Förekomst av funktionsnedsättningar bland hemlösa.

Artikel 29

- Valdeltagandet bland människor med olika funktionsnedsättningar.

Artikel 30

- Tillgänglighet för personer med astma, allergi och annan överkänslighet till kulturella institutioner.

579. Generella kommentarer:

- Funktionshindersrörelsen rekommenderar att kartläggningar, studier och forskning relaterade till funktionshindrande faktorer och människor med funktionsnedsättning alltid tar sin utgångspunkt i konventionen.
- All statistik måste vara könsuppdelad.
- De som berörs av forskningen bör medverka till exempel som forskningspartners i den medicinska forskningen och som medaktörer i den samhällsinriktade deltagarbaserade forskningen.

Artikel 32 Internationellt samarbete

580. Styrelsen för internationellt utvecklingssamarbete, SIDA, har på regeringens uppdrag utarbetat en plan för att säkerställa att mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning beaktas såväl i SIDA:s interna arbete som inom ramen för Sveriges bilaterala utvecklingssamarbete. En mer detaljerad arbetsplan för perioden 2009-2012 har därpå tagits fram och pågår alltjämt.

581. Varje år i februari presenterar utrikesministern Regeringens deklaration om utrikespolitiken i riksdagen. Denna utrikesdeklaration anger regeringens utrikespolitiska inriktning för det kommande året. Regeringen har inte ens nämnt konventionen i utrikesdeklaration under de år som gått sedan Sverige ratificerade konventionen.

582. I regeringens rapport om samstämmighetspolitiken, det vill säga Sveriges politik för global utveckling, gränsöverskridande frågor som får internationella effekter, är konventionen endast nämnd i förbigående och inte inarbetad utifrån den viktiga betydelsen som konventionen bör ha i detta arbete.

583. Svenska handikapporganisationers internationella samarbete (Shia) bedriver genom sina 30 medlemsorganisationer kapacitetsstärkande utvecklingssamarbete i partnerskap med respektive systerorganisationer i utvecklingsländer.

584. KOMMENTAR

- Vi välkomnar regeringens initiativ att ta fram en plan för inkludering av människor med funktionsnedsättning i allt utvecklingssamarbete. Vi välkomnar också självfallet det stöd SIDA ger till DRPI och till IDA. Vi anser dock att betydligt mer kan och därför måste göras. Det faktum att Sverige ratificerat konventionen måste även sätta ett tydligt avtryck i Sveriges utrikespolitik och den globala samstämmighetspolitiken. De erfarenheter som enskilda individer får genom Shia:s verksamhet måste tas till vara på ett betydligt bättre sätt.

585. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Kräva en återrapportering från SIDA om hur arbetet med genomförandet av planen för inkludering av människor med funktionsnedsättning fortgår.
- Se till att all SIDA:s bidragsgivning förenas med tydliga krav på att människor med funktionsnedsättning inkluderas i de aktiviteter och den verksamhet som bidragsgivningen riktas till.
- Se till att den kunskap och de erfarenheter som personer med funktionsnedsättning får genom Shia:s verksamhet, tas tillvara i andra utvecklingssamarbeten.

Artikel 33 Nationellt genomförande och övervakning

Utredning pågår.

Just nu behandlas slutbetänkandet från Delegationen för mänskliga rättigheter i Sverige, av Ny struktur för skydd av mänskliga rättigheter SOU 2010:70.

Bilaga 1 Organisationer som står bakom rapporten

Handikappförbundens medlemsorganisationer:

Afasiförbundet i Sverige

Astma- och Allergiförbundet

Autism- och Aspergerförbundet

Blodcancerförbundet (BLC)

Bröstcancerföreningarnas Riksorganisation (BRO)

DHR - Förbundet för ett samhälle utan rörelsehinder

Dyslexiförbundet FMLS

Elöverkänsligas Riksförbund

FUB För barn, unga och vuxna med utvecklingsstörning

Förbundet Blödarsjuka i Sverige (FBIS)

Hiv-Sverige

Hjärnskadeförbundet Hjärnkraft

Hjärt- och Lungsjukas Riksförbund

Hjärtebarnsförbundet

ILCO Riksförbundet för stomi- och reservoaropererade

Mun- & Halscancerförbundet (MHCF)

Njurförbundet

Parkinson Förbundet

Personskadeförbundet RTP

Primär immunbrist organisationen (PIO)

Prostatacancerförbundet

Psoriasisförbundet

Reumatikerförbundet

Riksförbundet Attention

Riksförbundet Cystisk Fibros (RfCF)

Riksförbundet för döva, hörselskadade och språkstörda barn (DHB)

Riksförbundet för Mag- och Tarmsjuka (RMT)

Riksförbundet för Social och Mental Hälsa (RSMH)

Riksförbundet Sällsynta diagnoser

Schizofreniförbundet

Stamningsförbundet

STROKE-Riksförbundet

Svenska Celiakiförbundet (SCF)
Svenska Diabetesförbundet (SD)
Svenska Epilepsiförbundet (SEF)
Svenska OCD-förbundet Ananke
Sveriges Dövas Riksförbund (SDR)
Sveriges Fibromyalgiförbund (SFF)
Tandvårdsskedeförbundet (TF)

Lika unika, Federationen mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning, medlemsorganisation:

Förbundet Sveriges Dövblinda (FSDB)
Hörselskadades Riksförbund (HRF)
Neurologiskt Handikappades Riksförbund (NHR)
Riksförbundet för Rörelsehindrade Barn och Ungdom (RBU)
Synskadades Riksförbund (SRF)

Andra funktionshindersförbund:

Forum Kvinnor och Funktionshinder (FQ)
Svenskfinska Synskadeförbundet
Vuxendöva i Sverige (VIS)

Ungdomsorganisationer:

Riksorganisationen Unga Synskadade (US)
Sveriges Dövas Ungdomsförbund

Övriga organisationer:

CEDAW Nätverket
Svenska FN-förbundet
Svenska Kommittén för Rehabilitation International
Sverigeunionen av Soroptimister
Sveriges Lions
Sveriges Kvinnolobby
KFUK-KFUM Sverige

Bilaga 2 Rekommendationer

Artikel 1 (inga rekommendationer)

Artikel 2 Definitioner

18. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Genomföra informationsinsatser för att öka förståelsen hos lagstiftare och beslutsfattare om innebörden av de olika begreppen.
- Tillsätta översyn och genomföra nödvändig förändring av relaterade regelverk så definitionerna i artikel 2 förankras och får praktiskt genomslag.
- Säkerställa att medvetandehöjande insatser om teckenspråkiga och det svenska teckenspråket genomförs.

Artikel 3 Allmänna principer

20. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Vidta betydande informationsinsatser om mänskliga rättigheter i relation till människor med funktionsnedsättning. Att där i framhålla vikten av att de generella principerna i artikel 3 ska vara vägledande vid alla beslut som rör någon av konventionens rättigheter liksom att principerna ska vara vägledande för beslut som fattas på såväl nationell, regional som kommunal/lokal nivå.

Artikel 4 Allmänna åtaganden

33. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Utveckla tillvägagångssätt att säkerställa att befintligt regelverk på alla samhällsnivåer och inom alla samhällssektorer följs.
- Omgående, till riksdagen redovisa hur den svenska funktionshindersrörelsens rekommendationer i denna rapport ska behandlas.
- Se till att funktionshindersrörelsen på alla nivåer bjuds in till samverkan samt får tillräckliga resurser att vara den samverkanspartner som behövs för att konventionen ska kunna genomföras på bästa sätt.

Artikel 5 Jämlikhet och icke-diskriminering

52. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Se till att rådande olikhet inför lagen som beskrivs i punkten xx åtgärdas.
- Säkerställa att förbud mot diskriminering på grund av funktionsnedsättning införs i relation till samtliga rättigheter i konventionen.
- Införa bestämmelser om användning av antidiskrimineringsklausuler i all offentlig upphandling.
- Säkerställa att enskilda individer i Sverige får lika stöd och tillgång till effektiva rättsmedel när det gäller medborgerliga och politiska rättigheter, som när det gäller ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter.
- Se till att Diskrimineringsombudsmannen kan driva fall till domstol som endast bygger på den Europeiska konventionen om mänskliga rättigheter och grundläggande friheter.

Artikel 6 kvinnor med funktionsnedsättning

65. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Se till att såväl köns - som funktionshinderperspektivet genomsyrar utredningar, planering, genomförande, utvärdering och revidering av alla samhällsinsatser på alla samhällsnivåer samt vid forskning.
- Tillsätta en utredning som grundligt undersöker och dokumenterar i vilken mån kvinnor och flickor med funktionsnedsättning diskrimineras i förhållande till män och pojkar med funktionsnedsättning samt till män och kvinnor utan funktionsnedsättning.
- Se till att all statistik blir könsuppdelad.
- Tillsätta en utredning för att ta reda på orsaker och föreslå åtgärder för att komma tillrätta med de könsskillnader som finns när det gäller funktionshinder som är relaterat till miljön

Artikel 7 Barn med funktionsnedsättning

96. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Skapa regelverk som säkrar samverkan och innehåll för insatser där kommun och landsting samtidigt är huvudmän.
- Se till att sanktionssystem införs för fall då beslut enligt lagen om stöd och service för vissa funktionshindrade inte verkställs.
- I samråd med funktionshindersrörelsen tillskapa nationella riktlinjer innehållande minimikrav på vilket stöd som bör erbjudas alla föräldrar till barn som har funktionsnedsättning.
- Tillsätta en heltäckande kartläggning över hur förskoleverksamheter tillmötesgår barn med funktionsnedsättningar, samt anordna löpande tillsyn för att säkerställa att tillfredställande barnomsorg anordnas för alla barn med funktionsnedsättning
- Säkerställa att barn med allvarliga sjukdomar eller funktionsnedsättningar inte utvisas i fall de inte kan få tillgång till de mediciner, hjälpmedel, utbildning, grundläggande habilitering och kommunikation såsom teckenspråk i sina hemländer.

Artikel 8 Medvetandegörande om situationen för personer med funktionsnedsättning

114. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Ta fram en strategi för hur allmänhetens kunskap om olika (såväl synliga som osynliga) fysiska, psykiska, intellektuella och sensoriska funktionsnedsättningar och dess konsekvenser samt förståelse för att det är brister i samhället som utestänger människor med funktionsnedsättning ska öka. Pengar och resurser för att strategins olika delar ska kunna genomföras måste avsättas.
- Aktivt verka för en ökad medvetenhet om mångfalden bland människor med funktionsnedsättningar vid framställningen av de olika skolformernas styrdokument liksom i framställningen av läromedel.
- Se över sitt public serviceavtal med Sveriges television för att

- främja en spegling av personer med funktionsnedsättning som inte
- förstärker stereotyper och attityder som försvårar för människor med
- Funktionsnedsättning att integreras i samhället. Förebilder för ett organiserat
- mångfaldsarbete inom public service media finns på den internationella
- arenan, däribland den medieplattform som BBC grundar sitt arbete på.
- Staten och medieföretagen ska i dialog med funktionshindersrörelsen ta ansvar för att inkludera människor med funktionsnedsättning i medier.
- Se till att kontinuerlig och systematisk oberoende uppföljning av mediebildens av personer med funktionsnedsättning görs.
- Uppmuntra strategisk rekrytering inom medier och offentlig sektor för att få förebilder.
- Omgående tillsätta en översyn av vilka universitets- högskole- och yrkesutbildningar som behöver ha funktionshinderskunskap.
- Utveckla fördjupningskurser för identifierade/ olika yrkesgrupper samt uppmuntra vidareutbildning för redan yrkesverksamma.
- Se till att grundlagarna gällande yttrande- och tryckfrihet ger alla diskrimineringsgrunder, även människor med funktionsnedsättning, lika skydd mot kränkande utsagor.

Artikel 9 Tillgänglighet

178. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Omgående säkerställa att regelverket gällande tillgänglighet följs.
- Uppmana de ansvariga tillsynsmyndigheterna/kommunerna att tillämpa plan och bygglagens befintliga möjlighet att utfärda vite om påtalade brister gällande tillgänglighet inte åtgärdas.
- Se till att försummelse att vidta åtgärder för tillgänglighet lagstadgas som diskriminering.
- Genomföra en heltäckande översyn av regelverket gällande tillgänglighet till byggd miljö. De brister som funktionshindersrörelsen lyfter fram måste åtgärdas så Sverige får ett regelverk som lever upp till konventionens krav.
- Komplettera regelverket gällande offentlig sektors ansvar att göra sin information och kommunikation tillgänglig för människor med funktionsnedsättning på sätt som framgår av punkten x.
- Utveckla uppföljningssystem för att kunna följa såväl privata som offentliga aktörers arbete med att göra sin information och kommunikation tillgänglig och begriplig för människor med funktionsnedsättning.
- Införa en trafikslagsövergripande ledsagning, så att det går att resa obehindrat, och utan problem kunna byta mellan trafikslag och trafikföretag.
- Säkerställa att utbildningar relaterade till byggd miljö innehåller tillgänglig byggnation och universell design, inrätta introduktionskurser om tillgänglighet och användbarhet för människor med olika funktionsnedsättningar och

specialistutbildningar inom de olika tillgänglighetsområdena samt uppmuntra utbildning av intresserade och av nyckelpersoner.

Artikel 10 Rätten till liv

188. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Kartlägga orsaker till dödsfall bland flickor, pojkar kvinnor och män med olika funktionsnedsättningar.
- Säkerställa att landstingen vidtar nödvändiga åtgärder i syfte att minska överdödligheten bland patienter med psykiska sjukdomar.
- I syfte att minska dödligheten inom vården måste hela det legala regelverket som omgärdar patientsäkerhetsfrågor ses över. Detta inbegriper att:
 - se till att anmälningsbenägenheten ökar hos såväl sjukvårdspersonal som patienter så att brister i vården alltid uppmärksammas,
 - utveckla ett system att ta till vara dessa synpunkter så kvalitén på all vård systematiskt kan kvalitetssäkras,
 - ett rikstäckande återkopplingssystem måste finnas för att patientsäkerheten likformigt ska kunna tillvaratas i hela landet,
- Se till att våld och övergrepp mot flickor, pojkar, kvinnor och män med funktionsnedsättning kan identifieras samt att nödvändigt stöd kan erhållas. Förekomsten av dödligt våld respektive självmord bland våldsutsatta med funktionsnedsättning behöver kartläggas. Resultatet av kartläggningen ska användas för att alla former av dödsbringande våld lättare ska kunna identifieras och förhindras.
- Säkerställa att människor med allvarliga sjukdomar eller funktionsnedsättningar får tillgång till livsuppehållande mediciner i vänta på uppehållstillstånd samt inte kan deporteras eller utvisas om utvisningen riskerar leda till döden.

Artikel 11 Risksituationer och humanitära nödlägen

203. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Säkerställa att det finns tillgängliga larmsystem/kommunikationskanaler så människor oavsett funktionsnedsättning kan larma vid en nödsituation
- Säkerställa att kommunerna beaktar människor med funktionsnedsättning i sina planer för hur de ska hantera extraordinära händelser.
- Ta fram Indikatorer för att mäta kvalitén på kommunernas risk och sårbarhetsanalys samt belysning av människor med olika funktionsnedsättning i sina krisberedningsplaner.
- Ta fram ett kognitivt, visuellt stöd för utrymning.
- Kartlägga tillgängligheten vid utrymning hos alla offentliga aktörer/ verksamheter samt i alla fastigheter dit allmänheten har tillträde.

Artikel 12 Likhhet inför lagen

209. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Säkerställa att ett förvaltarskap ersätts med godmanskap eller annan mindre ingripande hjälp när den enskilde inte längre är i behov av förvaltare. En

tidsangivelse för omprövning måste införas.

- Ta fram nationella riktlinjer gällande nödvändig kunskap hos godemän och förvaltare; hur dessa ska utses; uppdraget ska definieras samt den enskildes inflytande gällande såväl insats som över vem som ska utföra det.

Artikel 13 Tillgång till rättssystemet

232. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Uppdra åt berörda myndigheter inom rättsväsendet att redovisa hur dagens bestämmelser om tillgänglighet till fysisk miljö och information samt kommunikation inbegripen tillgång till tolk tillämpas och vilka åtgärder som har vidtagits för att öka tillgängligheten.
- Se över, förtydliga och förstärka rådande lagar så enskilda individer, oavsett roll i rättsprocessen, garanteras möjligheten att få såväl skriftlig som muntlig information i alternativa format eller via tolk från domstolar och förvaltningsmyndigheter.
- Ge Rikspolisstyrelsen i uppdrag att redovisa hur flickor, pojkar, kvinnor och män med funktionsnedsättning tas om hand i den del av rättsprocessen som polisen ansvarar för när det gäller hur, var och av vem människor med funktionsnedsättning förhörs.
- Säkerställa att hela rättsväsendet använder sig av konventionskonform tolkning.
- Se till att rättshjälp även omfattar socialförsäkringsmål och andra socialrättsliga mål.

Artikel 14 Frihet och personlig säkerhet

254. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Förverkliga Psykansvarskommitténs förslag om slutet boende för vissa lagöverträdare.
- Se till att polishögskolans utbildning innehåller ämnet funktionshinderskunskap, både vad gäller allmänt bemötande, tillgänglighet samt förhörsteknik.
- Genomföra en kartläggning över tillgängligheten för människor med olika funktionsnedsättningar inom kriminalvårdens verksamheter samt inom ungdomsvårdsskolorna.

Artikel 15 Rätt att inte utsättas för tortyr eller grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning

263. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Ge socialstyrelsen uppdrag att definiera vad som är att anses som våld, övervåld. Samt befogad fasthållning.
- Utarbeta en vägledning för hur personal kan bemöta intagna i affekt eller förvirringstillstånd på ett värdigt sätt så risk för övervåld minimeras.
- Utredda hur Socialstyrelsens tillsyn kan utvecklas så granskningen omfattar både den formella delen av verksamheten och förhållningssätt, bemötande samt insatsernas innehåll och utformning.
- Genomföra en översyn av formerna för att ge informerat samtycke.

Artikel 16 Rätt att inte utsättas för utnyttjande, våld eller övergrepp

291. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Tillförsäkra att våld och övergrepp mot flickor, pojkar, kvinnor och män med funktionsnedsättning kan identifieras samt att nödvändigt stöd kan erhållas. Frågan måste särskilt uppmärksammas i nationella utbildningar för personalgrupper inom vård och omsorg, skola, polis- och rättsväsende.
- Se till att (Socialstyrelsens) tillsyn av hälso- och sjukvård samt av annan omsorgsverksamhet även omfattar analys av hur övergrepp mot människor med funktionsnedsättning anmäls och åtgärdas.
- Tillförsäkra att socialtjänsten och hälso- och sjukvården utarbetar strategier och metoder för att stödja flickor, pojkar, kvinnor och män med funktionsnedsättningar som blivit utsatta för olika former av övergrepp.
- Tillförsäkra att kvinno- och mansjourer görs tillgängliga för kvinnor och män med funktionsnedsättning, både vad gäller fysisk tillgänglighet, information och kommunikation.
- Se över befintliga riktlinjer för omvårdnadspersonal i syfte att stärka personalens kompetens och förmåga att ingripa då kränkande situationer uppkommer vid olika boendeformer.

Artikel 17 Skydd för den personliga integriteten

296. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Verka för att de behovsbedömningsinstrument som skapas tas fram och godkänns i samarbete med representanter för funktionshindersorganisationerna.
- Komplettera Socialtjänstlagen med regler som klargör att insatser bör ges av ett begränsat antal personer.

Artikel 18 Rätt till fri rörlighet och till ett medborgarskap

304. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Säkerställa att människor med funktionsnedsättning får faktisk möjlighet att nyttja sin rörelsefrihet inbegripet rätten att byta bosättningsort. Se vidare rekommendationerna under artiklarna 9, 19 och 20.
- Ge migrationsverket i uppdrag att redovisa hur asylsökande med funktionsnedsättning behandlas i alla delar av immigrationsförfarandet.
- Se över utlänningslagen och göra nödvändiga ändringar i syfte att säkerställa att hänsyn tas både till funktionsnedsättning och hemlandets faktiska möjlighet att ge adekvat vård och stöd. En person med funktionsnedsättning ska inte få utvisas på sämre villkor än någon annan i en jämförbar situation.

Artikel 19 Rätt att leva självständigt och att delta i samhället

325. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Göra en översyn av Plan- och bygglagen, Plan- och byggförordningen och byggreglerna avseende bostadsutformning så att alla bostäder vid ny- och ombyggnad blir tillgängliga och användbara för personer med nedsatt funktionsförmåga.

- Göra en översyn av lagen om bostadsanpassningsbidrag (och andra kompletterande regelverk) så att människor med funktionsnedsättning får samma möjlighet som andra att välja att bo kvar eller byta bostad. Åtgärder föranledda av behov av personlig assistans måste omfattas av lagen. Fastighetsägarens möjlighet att förhindra bostadsanpassning måste tas bort.
- Göra en översyn av Socialtjänstlagen så att det tydligt framgår att människor med funktionsnedsättning ska ha tillgång till den service som fordras för ett självständigt liv och att kostnaden för detta ska vara rimlig.
- Förtydliga Lagen om särskilt stöd och service till vissa funktionshindrade så att det inte kan råda någon tvekan om att gravt synskadade ska kunna tillhöra personkrets 3.

Artikel 20 Personlig rörlighet

346. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Intensifiera arbetet med att göra transportmedel, byggnader och information relaterad till resa tillgängliga för människor med olika funktionsnedsättningar.
- Förtydliga och komplettera regelverket om färdtjänst och riksfärdtjänst för att underlätta/möjliggöra personlig rörlighet på sätt som konventionen föreskriver.
- Genomföra en heltäckande översyn av bilstödet. Utgångspunkter för en sådan utredning måste tas fram i samråd med handikapprörelsen.
- Utveckla system för att enskilda ska få tillgång till tillfälliga insatser ex personell assistans i samband med utlandsresa.

Artikel 21 Yttrandefrihet och åsiktsfrihet samt tillgång till information

364. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Komplettera regelverket gällande offentlig sektors ansvar att göra sin information och kommunikation tillgänglig för människor med funktionsnedsättning på sätt som framgår av punkten 349.
- Utveckla uppföljningssystem för att kunna följa såväl privata som offentliga aktörers arbete med att göra sin information och kommunikation tillgänglig för människor med funktionsnedsättning.
- Underlåtenhet att vidta åtgärder för tillgänglighet i enlighet med befintligt regelverk måste lagstadgas som diskriminering.

Artikel 22 Respekt för privatlivet

372. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Se till att regelverket ändras så skadliga, godtyckliga och onödiga intrång i barns privatliv förhindras.
- Undersöka om samt säkerställa att informerat samtycke inhämtas vid inskränkning av enskildas rätt att använda mobiltelefon mm eller övervakning av patienters försändelser enligt lagen om psykiatrisk tvångsvård samt lagen om rättspsykiatrisk vård. Därtill se till att det sker en mycket noggrann tillsyn av lagarnas tillämpning.
- Kartlägga hur regelverket gällande sekretess följs i praktiken.

- Säkerställa att information om enskild individer inte utlämnas utan den enskildes aktiva samtycke.

Artikel 23 Respekt för hem och familj

401. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Kartlägga utbud, informationsinsatser och kvalité på utbildningsmaterial, utbildningsinsatser och rådgivning gällande graviditet, föräldraskap sex och samlevnad relaterad till människor med olika funktionsnedsättningar.
- Kartlägga tillgången till och kvalitet på de stödinsatser som erbjuds för att enskilda ska kunna ta hand om hem och familj. Relaterade indikatorer för att därefter följa utvecklingen måste också tas fram.
- Se till att Socialstyrelsens handbok om adoption omarbetas och att en mer korrekt skrivning om föräldraskap och de stödinsatser enskilda föräldrar med funktionsnedsättning har rätt till framgår.
- Se till att föräldrar till döva, dövblinda och hörselskadade barn får tillräcklig utbildning i teckenspråk.

Artikel 24 Utbildning

442. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Se till att lärarutbildningen kompletteras med funktionshinderskunskap så att även elever med funktionsnedsättningar garanteras behöriga lärare.
- Se till att Skollagen skyndsamt ändras så stöd kan ges till elever utifrån behov och inte bara upp till betyget godkänt.
- Se till att rätten att få lära sig praktiska och sociala färdigheter, däribland punktskrift och svenskt teckenspråk, för att underlätta fullt och likvärdigt deltagande i utbildning snarast erkänns och garanteras i Skollagen.
- Säkerställa att enskilda personer som är hörselskadade, döva eller dövblinda får tillgång till tolkning på det sätt den enskilde själv behärskar, oavsett skolform eller utbildning. Tillgången till undervisning direkt på svenskt teckenspråk måste även öka avsevärt och finnas att tillgå i alla skolformer.
- Ändra Skollagens formuleringar om målgrupperna i specialskolan. Nuvarande text har en negativ klang och ett medicinskt perspektiv.
- Se till att möjligheten för skolor att neka elever med funktionsnedsättningar snarast tas bort ur Skollagen.
- Vidta effektiva åtgärder i syfte att påskynda arbetet med att göra skolor och undervisning tillgängligt för elever med olika funktionsnedsättningar.
- Se till att de olika skolformernas kursplaner harmoniseras så att alla elever oavsett funktionsnedsättning erbjuds likvärdig utbildning.
- Ge Specialpedagogiska skolmyndigheten uppdraget att inom sin verksamhet skapa en organisation som säkerställer nationell samordning och regionala resurscenter för hörselskadade, döva och dövblinda elevers utbildning.
- Se till att all statistik som tas fram på utbildningsområdet även är könsindeldad.

Artikel 25 Hälsa

458. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Säkerställa att alla människor, oavsett funktionsnedsättning, kön, ålder eller var i landet man bor får tillgång till likvärdig vård, medicinsk behandling och läkemedel.
- Skapa riktlinjer för läkemedelsförskrivning för personer med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar.
- Se till att folkhälsoarbetet på ett tydligare sätt än hittills inkluderar människor med funktionsnedsättning. Fokus måste sättas på funktionshindrande processer och faktorer.
- Säkerställa att undersökningar gällande folkhälsa särskilt belyser folkhälsan bland människor med funktionsnedsättning.
- Ge Folkhälsoinstitutet i uppdrag att i samråd med handikapprörelsen utveckla indikatorer för att mäta delaktighet och inflytande.
- Se till att människor inte kan nekas teckna försäkring på grund av funktionsnedsättning.

Artikel 26 Habilitering och rehabilitering

471. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Säkerställa att alla får nödvändig habilitering och rehabilitering oavsett var i landet man bor och oberoende av funktionsnedsättning, ålder och kön.
- Se till att nationella regelverk för habilitering, rehabilitering och hjälpmedelstilldelning skapas.
- Se till att alla vårdavgifter (inklusive avgifter för hjälpmedel) ska omfattas av högkostnadsskyddet i Hälso- och sjukvårdslagen.
- Säkerställa att nödvändig kunskap finns inom specialistvården samt se till att utbildningsmöjligheter vidgas.

Artikel 27 Arbete och sysselsättning

519. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Se till att underlåtenhet att vidta åtgärder för tillgänglighet lagstadgas som diskriminering.
- Komplettera regelverket så stöd kan erhållas relaterat till alla delar av arbetet.
- Utredda en mer lämplig ansvarsfördelning och samordning för hjälpmedel och personellt stöd relaterade till alla delar av livet.
- Skapa ett telefonnummer för all information om möjliga arbetsmarknadsinsatser.
- Genomföra informationsinsatser i syfte att som kan öka kunskapen om mångfalden mellan människor med funktionsnedsättning samt de stödinsatser samhället kan erbjuda. Sådana informationskampanjer måste genomföras i nära samarbete med funktionshindersrörelsen och arbetsmarknadens parter.
- Verka för att fler personer med funktionsnedsättning får anställning hos statliga arbetsgivare.

- Se till att även människor som ingår i personkrets 3 i Lagen om särskilt stöd och service till vissa funktionshindrade får rätt till daglig verksamhet.

Artikel 28 Tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet

539. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Tillsätta en utredning som ser över hela systemet för ekonomisk och social trygghet samt föreslår lösning på hur personer med funktionsnedsättningar kan komma ur den strukturella fattigdom som de nu befinner sig i. Utgångspunkter för en sådan utredning måste utarbetas i samråd med funktionshindersrörelsen.
- Ändra sjukförsäkringsreglerna så att människor med kroniska sjukdomar kan behålla sitt arbete och arbeta deltid (så mycket man klarar) med bibehållen ekonomisk kompensation för resten av tiden upp till heltid.
- Ta bort 65-årsgränserna inom socialförsäkringssystemet. Behov och inte ålder måste vara avgörande för om en stödform/insats ska beviljas.

Artikel 29 Deltagande i det politiska och offentliga livet

554. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Komplettera regelverket gällande offentlig sektors ansvar att göra sin information och kommunikation tillgänglig för människor med funktionsnedsättning.
- Säkerställa att även människor med läs- och skrivsvårigheter kan göra personval med hemlig röstning.
- Se till att underlåtenhet att vidta åtgärder för tillgänglighet lagstadgas som diskriminering.

Artikel 30 Deltagande i kulturliv, rekreation, fritidsverksamhet och idrott

576. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Öka tillgången till TV-program, film, teater och annan kulturell verksamhet i tillgänglig form (textning, frånvaro av störande bakgrundsljud) och tolkning (skrivtolkning och teckenspråkstolkning)
- Ta fram tydligare riktlinjer för hur kulturinstitutioner kan göras tillgängliga för en mångfald av människor med funktionsnedsättning.
- Se till att underlåtenhet att vidta åtgärder för tillgänglighet lagstadgas som diskriminering.
- Se till att lärarutbildningen för idrottslärare utvecklas så att den allmänna kunskapen om undervisning i heterogena grupper där elever kan ha någon typ av funktionsnedsättning stärks.

Artikel 31

(inga rekommendationer)

Artikel 32 Internationellt samarbete

585. Funktionshindersrörelsen rekommenderar den svenska staten att:

- Kräva en återrapportering från SIDA om hur arbetet med genomförandet av

planen för inkludering av människor med funktionsnedsättning fortgår.

- Se till att all SIDA:s bidragsgivning förenas med tydliga krav på att människor med funktionsnedsättning inkluderas i de aktiviteter och den verksamhet som bidragsgivningen riktas till.
- Se till att den kunskap och de erfarenheter som personer med funktionsnedsättning får genom SIDA:s verksamhet, tas tillvara i andra utvecklingssamarbeten.

Artikel 33 Nationellt genomförande och övervakning

(inga rekommendationer)

Bilaga 3 Lagar

Arbetsmiljölagen (1977:1160)

Boverkets Föreskrifter, BFS (2003:19)

Brottsbalk, BrB (1962:700)

Diskrimineringslag (2008:567)

Fartygssäkerhetslag (1988:49)

Förordningen Arbetsplatsens utformning, AFS (2009:2)

Förordning om assistansersättning (1993:1091)

Lagen om bostadsanpassningsbidrag (1992: 1574)

Förordning om handikappanpassad kollektivtrafik (1980:398)

Förordning till lagen om skydd mot olyckor (2003:789)

Förordningen om de statliga myndigheternas ansvar för genomförandet av handikappolitiken (2001:526)

Föräldrabalk (1983:47)

Föräldraledighetslag (1995:584)

Förvaltningslagen, FL (1986:223)

Förvaltningsprocesslag, FPL (1971:291)

Hälso- och sjukvårdslag (1982:763)

Lag om assistansersättning, LASS (1993:389)

Lag om elektronisk kommunikation, LEK (2003:389)

Lag om europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna, Europakonventionen (1994:1219)

Lag om färdtjänst (1997:736)

Lag om förfarandet hos kommunerna, förvaltningsmyndigheterna och domstolarna under krig eller krigsfara med mera ([1988:97](#))

Lag om genetisk integritet m m (2006:351)

Lag om handikappanpassad kollektivtrafik (1979:558)

Lag om kommuners och landstings åtgärder inför och vid extraordinära händelser i fredstid och höjd beredskap (2006:544)

Lag om psykiatrisk tvångsvård, LPT (1991:1128)

Lag om riksfärdtjänst (1997:735)

Lag om rättspsykiatrisk vård, LRV (1991:1129)

Lag om skydd mot olyckor, LSO (2003:778)

Lag om stöd och service för vissa funktionshindrade, LSS (1993:387)

Lag om säkerhet vid tunnelbana och spårväg (1990:1157)

Lag om tekniska egenskapskrav på byggnadsverk (1994:847)

Lag om verkan av avtal som slutits under allvarlig psykisk störning (1924:323)

Luftfartslag (1957:297)

Miljöbalk (1998:808)

Offentlighets- och sekretesslag (2009:400)

Plan- och byggförordningen (1987:383)

Plan- och Bygglagen (2010:900)

Regeringsformen (1974:152)

Rättegångsbalk, RB (1942:740)

Socialtjänstlag, SoL (2001:453)

Skollagen (2010:800)

Smittskyddslagen (2004:168)

Språklag (2009:600)

Tobakslagen (1993:581)

Utlänningslag (2005:716)

Vallagen (2005:837)

Yrkestrafiklag (1998:490)

Bilaga 4 Förkortningar

ADHD med	Attention deficit/hyperactivity disorder. På svenska brukar det översättas uppmärksamhetsstörning med överaktivitet
BBC	British Broadcasting Corporation
BFS	Boverkets föreskrifter
BO	Barnombudsmannen
BUP	Barn- och ungdomspsykiatri
CEDAW Women	Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women
DAMP	Dysfunktion vad gäller avledbarhet, motorisk kontroll och perception
DO	Diskrimineringsombudsmannen
DRPI	Disability Rights Promotion International
ECT	Elektrokonvulsiv behandling
EG	Europeiska Gemenskapen
ESO	Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi
EU	Europeiska Unionen
FAS	Forskningsrådet för Arbetsliv och Socialvetenskap
Handisam	Myndigheten för handikappolitisk samordning
Handu	Utredningsinstitutet Handu
HIV	Human Immunbrist Virus
HSL	Hälso- och sjukvårdslagen
HVB	Hem för vård eller boende
Ibid	Anfört arbete
ICAO	International Civil Aviation Organisation (sv. Den internationella civila luftfartsorganisationen)
IDA	International Disability Alliance
IFAU	Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering
IKT	Informations- och kommunikationsteknologi
Komvux	Kommunal vuxenutbildning
LASS	Lagen om assistansersättning
LO	Landsorganisationen i Sverige
LSS	Lagen om stöd och service för vissa funktionshindrade
LVU	Lagen om särskilda bestämmelser om vård av unga
PIVA	Psykiatrisk Intensivvårdsavdelning
RALF	Rådet för Arbetslivsforskning

RBU	Riksförbundet för Rörelsehindrade Barn och Ungdomar
RGH	Riksgymnasium för hörselskadade
SCB	Statistiska Centralbyrån
SFS	Svensk Författningssamling
Shia	Svenska handikapporganisationers internationella utvecklingssamarbete
Sida	Styrelsen för internationellt utvecklingssamarbete
SKL	Sveriges Kommuner och Landsting
SMOK	Sveriges Musik- och Kulturskoleråd
SoL	Socialtjänstlagen
SOU	Statens offentliga utredningar
SRF	Synskadades Riksförbund
Standardreglerna	FN:s standardregler (22 st) Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities
SvD	Svenska Dagbladet
Särvux	Vuxenutbildning för personer med utvecklingsstörning
TSD	Teknisk standard
TSD PRM	Tekniska specifikationer för driftskompatibilitet för funktionshindrade
TUFF	Teckenspråksutbildning för föräldrar
VGU	Trafikverkets Vägars och gators utformning
UD	Utrikesdepartementet
ULF	Undersökning av levnadsförhållanden (SCB:s)
UR	Utbildningsradion

Detta är den svenska funktionshindersrörelsens alternativrapport till FNs övervakningskommitté för Konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Rapporten är ett komplement till Sveriges regerings första officiella rapport till FN-kommittén.

Syftet med rapporten är att ge en heltäckande bild av hur Sverige lever upp till konventionens olika rättigheter för flickor, pojkar, kvinnor och män med funktionsnedsättning. Till varje artikel finns:

- Beskrivning av regelverket
- Funktionshindersrörelsens åsikter om regelverket
- Statistiska jämförelser och forskningsresultat
- Funktionshindersrörelsens åsikter om den faktiska situationen
- Funktionshindersrörelsens rekommendationer om vad den svenska staten behöver göra för att bättre leva upp till rättigheterna

Rapporten har tagits fram inom projektet Agenda 50 – verktyg för våra rättigheter, ett Arvsfondsprojekt.

SVERI

